

Kıbrıs'ta yerinden olmak

Sivil ve

Askeri Çatışmanın sonuçları

Rapor 2

Hayat Hikâyeleri:
Kıbrıs Türk Toplumu

Rebecca Bryant

Yazar hakkında

Rebecca Bryant (Doktora, Chicago Üniversitesi) London School of Economics (Londra Ekonomi Okulu) Avrupa Enstitüsü'nde A. N. Hadjiyannis Kıdemli Araştırma Görelisi ve PRIO Cyprus Centre'in çalışma arkadaşlarındandır. Boğaziçi Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Kuzey Kıbrıs Kampüsü), Cornell Üniversitesi ve George Mason Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmış olan Bryant, Kıbrıs'taki Yeşil Hat'tın her iki yanı ve Türkiye'de birçok araştırma yönetmiş bir kültür antropologudur. *Imagining the Modern: The Cultures of Nationalism in Cyprus/Moderni Düşlemek: Kıbrıs'taki Milliyetçiliğin Kùltürleri* (Londra: I. B. Tauris, 2004); *Tebaadan Vatandaşı: Kıbrıs'ta Modernite ve Milliyetçilik* (İstanbul: İletişim, 2007); ve *The Past in Pieces: Belonging in the New Cyprus/Paramparça Geçmiş: Yeni Kıbrıs'a Ait Olmak* (Filadelfia: Pensilvanya Üniversitesi Yayınları, 2010) adlı kitapların yazarı olması yanında, *Cyprus and the Politics of Memory: History, Community and Conflict/Kıbrıs ve Hafızanın Siyaseti: Tarih, Toplum ve Catışma* (Londra, I.B. Tauris, 2012) adlı kitabın editörüdür.

KIBRIS'TA YERİNDEN OLMAK
SİVİL VE ASKERİ
ÇATIŞMANIN SONUÇLARI

Rapor 2

**HAYAT HİKÂYELERİ:
KIBRIS TÜRK TOPLUMU**

Rebecca Bryant

Peace Research Institute Oslo (PRIO)

Hausmanns gate 7

PO Box 9229 Oslo

NO-0134 OSLO, Norway

Tel. +47 22 54 77 00

Faks: +47 22 54 77 01

Email: info@prio.no

Web: www.prio.no

PRIO, araştırmacılarını ve araştırma görevlilerini, çalışmalarını dikkatlice incelenmiş bülten ve kitap dizisi yanında PRIO'nun kendi Raporu, Belgesi ve Kısa Siyaset Analizi serileri olarak yayınlama konusunda teşvik eder. Bu serilerin yayına hazırlanmasında temel bir kalite kontrol uygularız. Ancak PRIO, siyasi konularda herhangi bir görüş belirtmez. Araştırmacılarımızı kamuya açık tartışmalarda etkin olarak yer almaya teşvik etmek onlara tam bir fikir özgürlüğü sunuyoruz. Dolaysıyla yayınlarmızda ifade edilen hipotez, teori bulgu ve görüşlerin sorumluluk ve onuru, yazarların kendilerine aittir.

Bu yayında derlenen yazıların tüm sorumluluğu, terminoloji dâhil olmak üzere, yazar(lar) ve/veya "AB tarafından finanse elden "Güven Yaratmak ve Uzlaşma için Diyalog: Kıbrıslılar Mülkiyet Konusuna Yeni Bir Yaklaşım Arıyor" projesinin lehtarlarından biri olarak, Peace Research Institute Oslo - Barış Araştırmaları Enstitüsü Oslo'ya (PRIO) aittir. Bu yayının içeriği hiçbir şekilde Avrupa Komisyonu'na atfedilemez. AB, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini" değil, sadece ye devleti olan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımaktadır.

© Peace Research Institute Oslo- Barış Araştırmaları Enstitüsü Oslo (PRIO), 2012

Tüm hakları mahfuzdur. Bu yayının telif hakkı sahibinin/sahiplerinin yazılı izni olmadan, hiçbir bölümü kopyalanamaz, erişim sistemlerinde saklanamaz, ya da elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da başka bir şekilde yararlanılamaz. Bu raporun orijinali İngilizce yazılmıştır.

ISBN 978-82-7288-419-1

Yapım ve kapak Tasarımı: Action Global Communications

İÇİNDEKİLER

YERLERİNDEN EDİLMİŞ KIBRISLI TÜRKLERİN HAYAT HİKÂYELERİ

Resimler ve isimlerle ilgili not	IV
Teşekkürler	V
Esasa İlişkin Özet.....	VII
BÖLÜM BİR: ARKA PLAN.....	1
Giriş.....	3
Kıbrıslı Türklerin yerlerinden edilmesine genel bir bakış.....	5
Yerinden edilme algısını şekillendiren unsurlar	15
1. Kuşak farklılıkları	15
2. Yerinden edilmenin zamanlaması	17
3. Mekân.....	18
4. Toplumsal cinsiyet	19
5. Parti ilişkileri	20
6. Sınır kapılarının açılışı	21
7. Davalar	22
Röportajlar.....	25
BÖLÜM İKİ: HAYAT HİKÂYELERİ.....	27
Ramadan (47), Gilan'dan Güzelyurt'a	28
Kemal (88), Gilan'dan Güzelyurt'a.....	30
Şaziye (50), Kasaba Baf'tan Güzelyurt'a.....	32
Sami (59), Flasu'dan, Lefke üzerinden Güzelyurt'a.....	35
Öncel (51), Magunda'dan Güneşköy'e	39
Sultan (71), Dali'den, Luricina ve Lefkoşa üzerinden Akçay'a.....	43
Ayhan (63), Yeroşibu'dan, Düzkaya üzerinden Girne'ye	44
Kıymet (69), Limasol'dan Girne'ye.....	47
Orhan (51), Tatlısu'dan(Mari), Girne'ye (Kyrenia).....	51
Vedia (71) ve Nafiye (59)—Alevkaya'dan, Erenköy üzerinden Yenierenköy'e	53
SONUÇ.....	59

Resimler ve isimlerle ilgili not

Bu raporda kullanılan fotoğraflar, aşağıda isimleri belirtilen kişilere ait veya bu kişilerin özel arşivlerinden temin edilmiştir:

Kapak fotoğrafı ve 5, 6, 8, 10, 16, 17, 19, 20 numaralı resimler: Yazar-Rebecca Bryant

1, 2, 3, 4, 7 numaralı resimler: Özer Hatay arşivi

9, 11, 15, 18 numaralı resimler: Albert Vandellos

12 numaralı resim: Şaziye Sağanak

13 ve 14 numaralı resimler: Sami Solyalı

PRIO Cyprus Centre belgesel filminde yer alanlar dışında kendileriyle görüşülen kişilerin isimleri değiştirilmiştir. Belgeselde yer alanların ise, hikâyeleri filmde de yansıtılacağından, orijinal isimleri kullanılmıştır.

TEŞEKKÜRLER

Bu rapor, 2010-2011 yılları arasında yapılan formel yaşamöyküsü röportajları yanında, Kıbrıslı Türklerle son 10 yıl boyunca yer değişimleri ile ilgili formel ve enformel olarak yapılan röportajlara dayanmaktadır. Öncelikle, yaşamları burada anlatılanlar dışında kendileriyle röportaj yapılmasına karşın öyküleri bu rapora dâhil edilmeyen kişilere de teşekkür etmek istiyorum. Öyküleri raporda yer alan kişilere, deneyimlerini paylaştıkları ve kamuya açılmalarına izin verdikleri için teşekkür ederken, öyküleri raporda yer almayan Kıbrıslı Türklerle ise dile getirdikleri öykülerinin içerdği, yerlerinden edilme sürecine yönelik düşünce çeşitliliğine ve bu bağlamda farklı algılama biçimlerinin gelişmesine yaptıkları katkılar nedeniyle ayrıca müteşekkirdiğimi de ifade etmek istiyorum. Zamanını bize cömertçe sunan ve halen Güzelyurt'ta yaşamakta olan kişileri bulmamızda yardımcı olan Sami Solyalı'ya da özellikle teşekkür ediyorum. Pevrin Harmanlı ve Nahide Merlen bazı röportajları fasilite ederken Albert Vandellos bu projeye ilişkin olan belgesel çekimlerinde değerli bir katkıda bulundu. Murat Yaman'a röportajların çözülmesine yaptığı yardımlar için şükranlarımı sunarken, metni Türkçeye çeviren Oya Gürel ve metnin son halini düzenleyen Hakkı Yücel'e de çok teşekkür ederim.

ESASA İLİŞKİN ÖZET

Geçen yarım yüzyıl boyunca Kıbrıs, köylerin köklerinden sökülerek yerlerinden edilmesine, insanlarla toprağı arasındaki bağların kopmasına ve adanın sosyal coğrafyasının yeniden şekillenmesine yol açan birçok göç dalgasıyla karşılaşmıştır. Yerlerinden edilmiş olan 215,000'den fazla Kıbrıslı için bu süreç, hem evlerinden kaçış, hem de başka bir yere yerleşme biçiminde tecelli ederken, aynı zamanda süregelen kişisel bir travma olarak yaşanmasının, birçokları için ise siyasi bir dava olarak algılanmasının nedeni olmuştur. Bu bağlamda kimileri geriye dönmeyi arzularken, kimileri ise bulundukları yerde kalmakta ısrar ederek yeniden göç etmeyi reddetmişlerdir. Bu arzular, medya ve siyasi retoriğe de yansırken; yerinden edilmiş birçok Kıbrıslı insanın sadece siyasi gelecekle ilgili değil, kayıpları ve köklerinden koparılmaya dair kendi deneyimleriyle ilgili algılarını da şekillendirmiştir. Dahası bu durum, adanın bölünmesine, Yeşil Hattın her iki tarafındaki Kıbrıslıların salt kendi acı ve kayıplarını vurguladıkları, diğer toplumun ise yaşadıklarını göremediğı, yaklaşık 30 yıla mal olmuştur.

PRIO'nun "Kıbrıs'ta Ülke İçi Göç: Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçlarının Haritalandırılması" projesinde, yerlerinden edilen hem Kıbrıslı Rum hem de Kıbrıslı Türklerin yaşamöyküleri bir araya getirilmektedir. Amacımız, diğer toplumun bireylerinin yaşadıkları yanında, bu deneyimlerin onların bugünkü yaşamlarını nasıl şekillendirdiğı ve gelecekle ilgili umutlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yöneliktir. Buradan hareketle, yaşamöyküleriyle ilgili derinlemesine yapılmış bir dizi röportajda, yerlerinden edilmiş Kıbrıslılara kaçışlarına yol açan şartlar; nasıl kaçtıkları; geride neler bıraktıkları; yeniden yerleşim ve kendilerini yeni yaşama alıştırmaya süreçleri sorulmaktadır. Yine bu çalışma kapsamında onlara, bu deneyimlerin yaşamlarını, kişilik ve kimlikle ilgili bugünkü algılamalarını nasıl şekillendirdiğı, kendileri ve çocukları için gelecekte beklentilerinin neler olduğu da sorulmuştur.

Bu rapor, adanın güneyinden kuzeyine göç eden Kıbrıslı Türklerle yapılan yaşamöykülerine dair 30 röportajın bulgularını özetlemektedir. Birinci bölümde, göçün kısa geçmiş öyküsüyle birlikte Kıbrıslı Türklerin, köklerinden uzaklaşmalarıyla ilgili bugünkü düşünce ve söylemlerini şekillendiren unsurların özetini de içeren, yerlerinden edilmeleriyle ilgili bir giriş sunulmaktadır. İkinci bölümde ise okura, yerinden edilme ve yeniden yerleşimlerle ilgili farklı deneyimlerin anlaşılabilmesi bakımından, bu öykülerden on tanesinin özeti verilmektedir. Bu öykülerde, evinden kaçmak zorunda kalmanın yarattığı bireysel travma ile insanların yeniden yerleşmek ve yaşamlarını yeniden inşa edip yeniden başlamak için izledikleri yol açığa çıkarken, öykülerin özgünlüğünün, aileye atfedilen önem ve aile bütünlüğünü korumak

için verilen mücadele ile şekillendiği de gözlenmektedir. Ayrıca, bir yandan göçün rotaları ile yeniden yerleşim biçimleri farklılık gösterirken, üçüncü bölümde ise, bu deneyimlerin bir sonucu olarak, gelecekle ilgili belirli benzer görüşler özet olarak yer almaktadır. Rapor bu sonuç bölümünde, yerinden edilmiş olan Kıbrıslı Türklerin, görüşmelerle varılacak bir anlaşma durumundaki potansiyel göçleri de içermek üzere, nasıl bir gelecek öngördüklerine işaret etmektedir. Bulgular, nihai olmaktan çok ima edici bir mahiyet taşımakla birlikte, 2003'teki Yeşil Hat geçişlerindeki kısıtlamaların hafifletilmesi ve 2004'te Annan Planı için yapılan referandum gibi yakın geçmişte meydana gelen olayları, Kıbrıslı Türklerin devam etmekte olan görüşmelere ve adanın bölünmesine yönelik üzerinde uzlaşmış olası bir anlaşmaya olan bakış açılarını algılamamıza da katkıda bulunmaktadır.

BÖLÜM BİR: ARKA PLAN

Resim 1: Lefkoşa dışında yer alan göçmen kampında yerinden edilmiş Kıbrıslı Türk çocuklar, 1964.

GİRİŞ

Kıbrıs'ın bölünmesinden bir yıl sonra, 1975'te, Kıbrıslı Türk nüfusun neredeyse yüzde altmışı ya yerinden edilmiş, ya da uzun süreli bir göç yaşamıştır. İlk bakışta sıradan bir gerçeği ifade etmekle sınırlı gibi görünen bu tespit, aslında, hem küçük Kıbrıs Türk toplumunun sosyal yaşamına, hem de gelecekteki herhangi bir anlaşma olasılığına dair karmaşık ilişkileri ve sonuçları içeren bir ifadedir. Diğer önemli bir nokta ise, 1974'te Kıbrıslı Rumların yerlerinden edilmeleri, göçmenlerin yaşadıkları ve sürgündeki çocuklarına ilişkin birçok araştırma yapılmışken,¹ bugüne kadar özellikle Kıbrıslı Türklerin yerlerinden edilmeleri ve yeniden yerleşimlerine dair, bu konudaki deneyimlerine odaklanan herhangi bir akademik çalışmanın yayınlanmadığıdır.² Nitekim bu çalışma için kendileriyle röportaj yapılan birçok Kıbrıslı Türk, kendi göçlerinin ikinci plana itildiği ve umursanmadığı yönündeki duygularını sıklıkla ifade etmişlerdir. Bundan öte, literatürde bu konudaki boşluk, adayı yeniden birleştirmeyi amaçlayan üzerinde uzlaşmış bir anlaşmanın, potansiyel olarak daha başka göçleri gerektireceği ve bir referandumda, kendileri bir zamanlar yerlerinden edilmiş olan insanların onayına sunulacağı gerçeği karşısında varlığını hâlâ korumaktadır. Bu nedenledir ki, Kıbrıslı Türklerin yerlerinden edilmeleri sürecini anlamaya çalışmak, olası bir yeniden birleşmeye yönelik tutumlarını anlamak açısından önemlidir.

¹ Bu tür bir literatürün kapsamlı olmayan bir kataloğu, Peter Loizos'un Argaki köylülerinin yerlerinden edilmesiyle ilgili çarpıcı röportajları içeren *The Heart Grown Bitter: A Chronicle of Cypriot War Refugees/Acılışan Yürek: Kıbrıslı Savaş Göçmenlerinin Tarihçesi* (Cambridge: University of Cambridge Press, 1981) ve onun devamı olan, uzun süreli yerinden edilmişliğin sağlığına olan etkileri üzerine yaptığı çalışması olan *Iron in the Soul: Displacement, Livelihood, and Health in Cyprus/Ruhtaki Demir: Kıbrıs'ta Yerinden Edilme, Geçinme ve Sağlık* (Oxford: Berghahn Books, 2008) ile başlar. Diğer kaynaklar arasında Roger Zetter'in, Kıbrıslı Rumların yerlerinden edilmelerinden sonra nasıl yeniden yerleştikleri ve bu yeniden yerleşimle göçmen kimliğinin yeniden oluşumuyla ilgili çalışması bulunmaktadır. Bakınız özellikle Roger Zetter, '1974'ten bu yana Kıbrıslı Rum Göçmenlerin Yeniden Yerleştirilmesi: Bağımlılık, Asimilasyon, Siyasileşme,' *Cyprus in Transition: 1960-1985/Kıbrıs'ta Geçiş Sırasında: 1960-1985* kitabında, ed. J. T. A. Koumoulides (Londra: Trigraph, 1985), 106-125; ve 'Geri dönüş Efsanesini Yeniden Canlandırma: 1974 Kıbrıslı Rum Göçmenleri Arasında Süreklilik ve Değişim', *Journal of Refugee Studies* 12, no. 1 (1999): 1-22. Travmanın uzun süreli etkileriyle ilgili bakınız Anna M. Agathangelou ve Kyle D. Killian, '1974'ün Ardından: Kıbrıslı Rum Göçmen Ailelerde Psikolojik Esenlik ve Travma Sonrası Stres,' *Cyprus Review* 14, no. 2 (2002): 45 - 69. Diğer çalışmalar daha çok kaybedilen köylerin anısı ve o anının aktarımını ele almaktadır. Bakınız özellikle Antonio Maratheftis'in yayınlanmamış doktora tezi, 'Den Ksechno, Unutmayacağım: Kıbrıs Rum Göçmenlik Deneyiminin Sözel Anlatımı' (Doktora tezi, University of Texas at Austin, 1989), ve Tasoulla Hadjiyanni, *Bir Göçmenin Oluşumu: Çocukların Kıbrıs'ta Göçmen Kimliğini Benimsemesi*, (Westport, CT: Praeger, 2002). Stefan Ege'nin son master tezi 'Kıbrıs Cumhuriyetinde Göçmenleri Yeniden/yaratmak: Devlet, Aile ve Toplum arasındaki Tarih' (master tezi, University of Zurich, 2007) ayrıca nesiller-arası değişimler ve anıya yaklaşımları incelemektedir.

² Yine de iki çalışma, biri yazara ait, karşılaştırmalı araştırma bağlamında belirli Kıbrıslı Türk grupların yerinden edilme deneyimlerini yansıtmaktadır. Bakınız, Rebecca Bryant, *The Past in Pieces: Belonging in the New Cyprus/Paramparça Geçmiş: Yeni Kıbrıs'a Ait Olmak* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010) ve Lisa Dikomitis, *Cyprus and Its Places of Desire: Cultures of Displacement Among Greek and Turkish Cypriot Refugees/Kıbrıs ve Arzulanan Mekânlara: Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk Göçmenleri Arasında Yerinden Edilmenin Kültürleri* (Londra: I.B. Tauris, 2012). Ayrıca Vamık Volkan'ın *Cyprus—War and Adaptation: A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict/Kıbrıs- Savaş ve İntibak: Çatışmadaki İki Etnik Grubun Psikoanalitik Tarihi* (Charlottesville: University of Virginia Press, 1979) 1974 sonrasında etnik olarak temizlenmiş bölgelerde yerleşme girişiminde bulunan Kıbrıslı Türklerin deneyimleriyle ilgili algıyı sunmaktadır.

Bu rapor, 2010 ve 2011 yıllarında, ayrıntılar gözetilerek gerçekleştirilen röportajlarla bir araya getirilen otuz yaşamöyküsünü temel alarak hazırlanmıştır. Röportajlar zamanlaması ise, kendileriyle görüşülen birçok kişinin gelecekle ilgili görüşlerini dile getirmeleri bakımından olduğu kadar, devam etmekte olan görüşmelerle geçmişte yaşadıklarını doğrudan ilişkilendirdikleri için de önemlidir. Buna ilave olarak, yaşadıklarını ifade etme biçimlerinin birçok olayın etkisiyle şekillendiği söylenebileceği gibi, yaşanan bu olayları, 2003'te Yeşil Hattın açılmasıyla terk edilen eski evlerle köylerin ziyaret edilmeleri; Kıbrıslı Rumların kuzeyde kalan evlerini ziyaret etmeleri; 2004 yılında BM destekli yeniden birleşme planının referandumda başarısızlığa uğraması olarak sıralamak; Kıbrıslı Türklerde yarattığı etkileri ise referandumda sunulan yeniden birleşme planına onay verdikleri halde, bu tutumlarının yetkili birçok kişi ve uluslararası topluluk tarafından göz ardı edildiği ve gereğince "ödüllendirmedikleri" algısının yaygınlaşmasıyla oluşan hayal kırıklığı olarak ifade etmek mümkündür. Mevcut kaygıların, insanların geçmişle ilgili neler hatırladıklarına ve geçmiş olayları nasıl yorumladıklarına göre şekillendiği bilinir. Bu gerçeklik, burada yer alan röportajlarda da farklı değildir. Şüphesiz ki yaşamöyküleri, sadece geçmişle ilgili olarak anlatılanlardan ve açığa çıkardıkları olaylardan ötürü değil, aynı zamanda o geçmiş bugün yeniden düşünürken neleri anlatacakları bakımından da önemlidir.

Kıbrıs'ın sosyolojik literatüründe sıklıkla gözlemlenen, 1974 sonrasında Kıbrıslı Rumların şimdiki zamanın geçiciliğini esas alan bir algılama biçimi ve buna denk düşen bir hatırlama siyasetini benimsemiş oldukları; Kıbrıslı Türklerin ise şimdiki zamanın kalıcılığını esas alan bir algılama biçimi ve yine buna denk düşen bir unutmama siyaseti benimsemiş olduklarıdır³. Şüphesiz, adanın her iki tarafındaki resmi anlatımlar, geçmişe yönelik bu iki farklı yaklaşımının yaygınlaşmasını teşvik etmiştir. Ancak yerinden edilmişlikle ilgili bireysel öyküler dikkate alındığında, bunların bu tür anlatım çerçevelerine kısmi bir uyum göstermeleri bir yana, öykülerini aktaran kişilerin yerlerinden edilmişlikle ilgili algılarının zaman içerisinde değişime uğradığı ve bu değişimleri anlatılarına da yansıttıkları gözlemlenmiştir. Bu da bireysel öykülerde geçmiş anlatılırken dile getirilenlerin, o geçmiş resmi söylemler çerçevesinde anlatılanlarla arasındaki köklü farkı ortaya koyarken, aynı zamanda, gelecekte ortak anlatımların yazılabileceğini ima eden bir bakışı da yansıtmaktadır.

³ Kıbrıs Rum bellek siyasetinde 'Dhen Xehno,' 'Unutmam' sloganının kullanımı için yukarıda sözü edilen çalışmalar yanında bakınız; Miranda Christou, 'A Double Imagination: Memory and Education in Cyprus/Çifte İmgelem: Kıbrıs'ta Bellek ve Eğitim,' *Journal of Modern Greek Studies* 24 (2006), 285-106 ve Christalla Yakinthou, 'The Quiet Deflation of Den Xehno? Changes in the Greek Cypriot Communal Narrative on the Missing/Unutmam'ın Sessiz Çöküşü mü? Kayıplarla ilgili Kıbrıs Rum Toplumsal Anlatımındaki Değişiklikler,' *The Cyprus Review* 20, no. 1 (2008), 15-33. Hatırlama ve unutmamanın kullanımlarına karşılaştırmalı yaklaşımlar için bakınız, Maria Hadjipavlou-Trigeorgis, *Cyprus and Its People: Nation, Identity, and Experience in an Unimaginable Community/Kıbrıs ve Halkı: Hayal Edilemez bir Toplumda Millet, Kimlik ve Deneyim, 1955-1997*, ed. V. Calotychos, (Boulder, CO: Westview Press, 1998), 251-76'da 'Different Relationships to the Land: Personal Narratives, Political Implications and Future Possibilities/Ülkeye Farklı İlişkiler: Kişisel Anlatımlar, Siyasi Sonuçlar ve Gelecekteki Olasılıklar'; Russell King ve Sarah Ladbury, 'The Cultural Construction of Political Reality: Greek and Turkish Cyprus Since 1974/Politik Gerçeğin Kültürel İnşası: 1974'ten buyana Rum ve Türk Kıbrıs,' *Anthropological Quarterly* 55, no. 1 (1982): 1-16; Nurit Kliot ve Yoel Mansfeld, 'Resettling Displaced People in North and South Cyprus: A Comparison/Yerlerinden Edilmiş İnsanların Kuzey ve Güney Kıbrıs'ta Yeniden Yerleştirilmeleri: Bir Karşılaştırma,' *Journal of Refugee Studies* 7, no. 4 (1994): 328-359; ve Paul Sant Cassia, *Bodies of Evidence: Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus/Kanıtın Bedenleri: Kıbrıs'ta Kayıp Şahısların Gömülmeleri, Anıları ve Bulunmaları* (Oxford: Berghahn Books, 2005).

KIBRISLI TÜRKLERİN YERLERİNDEN EDİLMESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bu kitapçıkta yer alan röportajlar, Kıbrıs'ta yaşanan anlaşmazlığın çeşitli etaplarıyla birlikte, 1974'ten sonra evlerinden olan ve güney Kıbrıs'tan adanın kuzeyindeki çeşitli yerlere göç eden Kıbrıslı Türklerin yaşamlarını ve deneyimlerini anlatmaktadır. Kendileriyle görüşülenlerin hemen hepsi güney kökenlidir ve çoğunluğu, kuzeye yerleştirilmeden önce adanın güneyinde de göçmen olmuşlardır. Bu yüzdendir ki öykülerin çoğu sadece 1974 sonrası göçleri anlatmakla kalmamakta, daha öncesinde, kök saldıkları bölgelerden sökülüp atılışlarını da kapsamaktadır. Ne var ki bu rapor, yazarın bir başka çalışmasına konu olan Kıbrıslı Türklerin kuzeyde yaşanmış (Lapta ve Karşıyaka gibi) 1974 öncesi göçlerini içermemektedir.⁴

Yarım asır kadar önce Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda, 106,000 kişiden oluşan Kıbrıslı Türk nüfusu adanın geneline dağılmış durumdaydı. Söz konusu tarihte bu dağılım, 114 karma köy ve 117 tümü Türk olan köyler biçiminde gerçekleşmişti.⁵ Bir asırdan daha kısa bir sürede, 1891'de 346 olan karma köylerin sayısı, 1931'de 252'ye, 1960'ta ise 114'e gerilemişti.⁶ PRIO Cyprus Centre'in Kıbrıs'ta Ülke İçi Göç Projesi ve diğer kaynaklar, bu homojenleştirme sürecinin çeşitli nedenleri olduğunu ortaya koymaktadır. Şöyle ki, belirli sayıda köy, kentleşme ve yurt dışına göçün etkilerine maruz kalmışken, kimileri yükselen etnik-milliyetçi bölünmenin etkisi altında, kimileri ise yerel ihtilaflar nedeniyle bu homojenleşme sürecini yaşamışlardır.⁷

⁴ Bryant, *The Past in Pieces/Paramparça Geçmiş*.

⁵ Karma köyle ve ayrılma modellerine genel bir bakış için bakınız Eleni Lytras ve Charis Psaltis, *Formerly Mixed Villages in Cyprus: Representations of the Past, Present and Future/Kıbrıs'ta Önceden Karma Olan Köyler: Geçmiş, Şimdiki Zaman ve Geleceğin Temsilcileri* (Lefkoşa: Association for Historical Dialogue and Research, 2011).

⁶ Bu, söz konusu köyde diğer etnik gruptan on veya daha fazla kişinin bulunduğu ya da nüfusları 100'den az olan küçük köylerdeki diğer etnik grubunun toplam nüfusa oranının %10 olduğu durumlarda o köyü karma olarak sayan Richard Patrick'in görüşüdür. Bakınız Richard Patrick, *Political Geography and the Cyprus Conflict: 1963-1971/Siyasal Coğrafya ve Kıbrıs Uyuşmazlığı:1963-1971*, ed. J. H. Bate and R. Preston (Waterloo: University of Waterloo, Department of Geography, Publication Series No. 4, 1976), 12.

⁷ Bu homojenleştirme ile ilgili açıklamalar, her ne kadar istikrarlı bir şekilde derlenmemiş olsalar da örnekleri arşiv kaynaklarında bulunabilir. Yüzyılın başında küçük bir Türk nüfusu barındıran Mağusa'ya bağlı Akantu köyü buna bir örnektir. 1910 yılında Akantu'daki Kıbrıslı Türk köylüler, İngiliz idaresine imamlarının hakarete uğradığı, caminin ise kirlendiği şikâyetinde bulunarak köyün dışına çıkarılmalarını talep etmişlerdi. (Kıbrıs Devlet Arşivi, 1000/1910, 'Akantulu Kıbrıslı Türk köylülerin Hristiyan hemşerilerinin zulmüyle ilgili şikâyeti,' 31 Mayıs 1910). On yıl sonra köydeki Kıbrıslı Türklerin sayısı 61'den 21'e düşerken daha sonra köyden tümüyle kayboldular. Limasof'a bağlı Trimiklini köyünde köyün imamının İngilizlerin gelişinin hemen ardından katledilmesi Müslüman Kıbrıslıların köyden ayrılmasına yol açtı (bakınız Jack C. Goodwin, *An historical toponymy of Cyprus/Kıbrıs'taki yer isimlerinin tarihi araştırması* [Lefkoşa: Jack C. Goodwin, 1978], 1607). Öte yandan Girne bölgesindeki Gambilli'den insanlar, cinayetle sonuçlanan bir tartışma nedeniyle komşu Larnakas tis Laphithiou'dan köylülerin 1911'den sonra kendi köylerine gelerek yaşamaya başladıklarını savunurlar (kişisel röportaj)

Yüzyılın başlarında gerçekleşen kentleşme ya da dışa göç olgusuna rağmen kimi yerlerde bu homojenleşme sürecinin yaşanmasını o köylerdeki Kıbrıslı Türk azınlığın daha büyük yoğunluktaki Kıbrıslı Türk nüfusuna sahip olan ve daha güvenli kabul ettikleri bölgelere gitmiş olmalarıyla açıklamak mümkündür. Her ne kadar Kıbrıslı Rumların da kimi yerlerde benzer bir süreci yaşadıkları söylenebilirse de, genelde Kıbrıslı Rumların azınlıkta oldukları köy sayısının az sayıda olması, bu sürecin onlarda daha nadir yaşandığının gerekçesi olarak kabul edilebilir.

1950'ler, toplumlararası çatışma, gerginlik, ya da baskı veya tehdit algılamalarının artmasına bağlı olarak binlerce Kıbrıslının, ilk kez yerlerinden edildiği bir dönüm noktası olmuştur. 1955'te EOKA'nın (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston) İngiliz sömürge idaresine karşı silahlı mücadelesinin başlamasıyla açığa çıkan yerel organizasyonları ve artan etkinlikleri, bu mücadelede yer almayan Kıbrıslı Türkler tarafından endişeyle gözlemlenirken, buradan doğan gerginlikler köylere kadar ulaşır. Bu dönemi yaşayan Kıbrıslı Türkler, benzer bir şekilde, yaşanan süreci, toplumlararası ilişkilerin ve iletişimin kesilmesinin, dostluklar ve iş ilişkilerinin sonlanmasının ya da zayıflamasının nedeni olarak görürler ve bu dönemi öyle tanımlarlar. Yine Kıbrıslı Türkler, EOKA üyelerinin Kıbrıslı Rumlara, sadece Kıbrıslı Rumlardan alış veriş yapmaları, Kıbrıslı Türkler yerine Kıbrıslı Rumları çalıştırmaları yönünde baskı yaptıklarını anlatırlar. Her ne kadar EOKA, Kıbrıslı Türkleri hedef almaktan resmi olarak kaçınmışsa da, yerel düzeyde Kıbrıslı Türkler kendilerini sürekli tehdit altında hissettiklerini dile getirmişlerdir. Bu arada Kıbrıslı Türklerin, isyanı bastırmayı amaçlayan İngiliz yardımcı polis kuvvetlerine katılmalarıyla tansiyon iyice yükselmiştir.⁸ Kıbrıslı Türkler anlattıkları öykülerde, yardımcı polislerin öldürülmelerini ise, İngiliz idaresinin işbirlikçileri oldukları için değil de, etnik bir grubun mensupları olarak kabul edildikleri için gerçekleştiği konusunda ortak bir kanaat ve yorum sergileme eğilimi göstermişlerdir.

Bunlar yanında, Kıbrıslı Türkler küçük, silahlı gruplar halinde, 1955 yılından itibaren, 1957'nin sonunda paramiliter bir organizasyon olacak olan TMT'nin (Türk Mukavemet Teşkilatı'nın) oluşmasıyla doruğa ulaşacak olan bir silahlanma hareketi başlattılar.⁹ Türkiye'de gizlice eğitilen küçük muharip gruplarının yardımıyla TMT, çeşitli yerel silahlı grupları birleştirerek, bölge komutanlıkları altında topladığı bir komuta zinciri oluşturmuş ve ada çapında süratle harekete geçmiştir. TMT aynı zamanda, Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Rumlarla ticaret yapmaktan vazgeçmesini talep eden ve Rumca konuşanların cezalandırıldığı bir iç-

⁸ Yardımcı polis kuvveti 1,700 Kıbrıslı Türk ve 70 Kıbrıslı Rum'dan oluşurken, 550 polis memurundan oluşan yedek kuvvetin ise tamamı Kıbrıslı Türklerden meydana geliyordu. (Sumantra Bose, *Contested Lands: India-Palestine, Kashmir, Bosnia, Cyprus, and Sri Lanka/ İhtilafı Ülkeler: Hindistan, Filistin, Keşmir, Bosna, Kıbrıs ve Sri Lanka* [Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007], 68).

⁹ Eski TMT mensuplarının en son anıları ve diğer yayınları köylerde silahlı grupların organize edilmesi o dönemde yaygın olmakla birlikte TMT'nin kuruluşuna kadar henüz altında toplanacakları etkin bir şemsiyenin olmadığını göstermektedir. Bu gruplardan birçoğu, Rauf Denktaş ve Burhan Nalbantoğlu'nun, 1958 Ağustos'undan sonra organizasyon ve eğitimi denetleyecek olan Türk subayların katılımını görmelerine kadar TMT kontrolü altına girmemişlerdir. Örneğin bakınız, Hasan Demirağ, *Kıbrıs; Onlar ve Biz, 1571-1956* (Lefkoşa: Kıbrıs TMT Derneği Yayınları, 2003), 454-461; Arslan Mengüç, *Anılarda Erenköy* (İstanbul: Bir-Mat Matbaacılık, 2005); and Mehmet Ali Tremeşeli, *Ayios Spiridon'un Çanları: Mehmet Ali Tremeşeli'nin Anıları*, yayına hazırlayan R. Halluma (Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları, 2007);

etnik 'arındırmaya' da girişmiştir. TMT'nin ortaya çıkışı, karşılıklı ve belirlenmiş hedeflere yönelik saldırılar gerçekleştirmeye başlaması, gerginliği çok geçmeden doruk noktasına ulaştırmıştır.

1958 yılında çoğu şehirlerdeki mahallelerden olmak üzere 1,900 Kıbrıslı Rum sekiz mevkide yerlerinden edilirken, yaklaşık 2,700 Kıbrıslı Türk 36 mevkide yerlerinden edilmiştir.¹⁰ Yerlerinden edilenlerin yarıya yakını, 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla köylerine geri dönebilmiştir. Ne var ki, 1963 yılı sonunda, toplumlararası çatışmaların başlamasıyla bu köylerin ikisi dışındaki tüm köyler yeniden göç etmişlerdir. Bu kadarla da kalınmamıştır, 1958'de yerlerinden edilen ve orijinal köylerine geri dönmeyenlerin hemen hepsi, sonradan sığındıkları köylerinden de göç etmişlerdir. Özetle, bu dönemde yerlerinden edilen Kıbrıslı Türklerin neredeyse hepsi, 1963 ve 1974'te yine yerlerinden edilerek üç kez göçmen olmuşlardır. Bu göçü belgeleyen yaşamöykülerinde, bu insanların büyük bir çoğunluğunun evlerini, istemeden, tehdit algılamaları ya da doğrudan şiddet nedeniyle terk ettikleri açıkça görülmektedir.

1963 sonlarında anayasal düzenin çöküşü, ada çapında, 500 Kıbrıslı Rum, 1,200 Ermeni ve 25,000 Kıbrıslı Türk'ün köy ve mahallelerinden kaçmalarına yol açarken, aynı zamanda aylar sürecek toplumlararası şiddet de yaşanmıştır. Bu süre zarfında Kıbrıslı Türkler toplam olarak '72 karma köyü tümüyle boşaltıp 24 Kıbrıs Türk köyünü terk etmişler, ayrıca 8 karma köyü de kısmen boşaltmışlardır'.¹¹ Yerlerinden edilenlerin sayısı Kıbrıs Türk nüfusunun yaklaşık dörtte birini oluşturmakla birlikte, göç eden insanların, Kıbrıs Türk nüfusunun yoğun olduğu ve daha güvenli olarak algılandığı yerlere ve öncelikle akrabaların yanına sığınmalarından ötürü, bu göçten daha çok sayıda insan etkilenmiştir. Buna ilave olarak çok geçmeden Türk nüfusunun olduğu merkezlere barikatlar çekilmiş, hâlâ karma olarak varlığını sürdüren köyler ise kum torbaları ve hendeklerle bölünmüştür. Hemen sonra başlayan sivil çatışma ise, çok geçmeden Kıbrıs Türk nüfusunun yüzde 90'ının kendilerini, Kıbrıs Türk, Birleşmiş Milletler ve Kıbrıs Rum olmak üzere 3 kat askerle çevrili enklavlarda bulmaları sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde Kanada gücünde görevli olarak bulunan ve Kıbrıslı Türklerle röportaj yapan siyasal coğrafyacı Richard Patrick'e göre yaklaşık 8000 Kıbrıslı Türk enklavların dışında kalmıştır. Patrick hükümet kontrolüne razı olmayı reddettiklerinden ötürü bu köylere Kıbrıs hükümeti tarafından hizmet verilmediğini de ayrıca not düşmüştür.¹²

¹⁰ Kıbrıslı Rumların yerlerinden edildiği mahalle ve köyler, Lefkoşa'da Ayluga ve Selimiye mahalleleri, Lefkoşa bölgesinden Lefke ve Luricina, Baf bölgesinden Marona, Souskiou ve Mandria, Limasol bölgesinden Alektora ve Larnaka bölgesinden de Kellia ile Menoyia idi. Kıbrıslı Türkler ise şu mahalle ve köyleri terk ederek geri dönmediler: Büyük Kaymaklı, Pano Lakatamia, Analionas, Kataliondas, Avlona, Psimolophou, Asha, Kondea, Lefkoniko, Peristerona Piyis, Ayios Seryios, Spathariko, Vassili, Melanagara, Amargeti, Moronero, Myrmikoph, ve Anarita. Kıbrıslı Türklerin 1958 yılında terk ettikleri ve Cumhuriyetin kurulmasıyla tümünden ya da kısmen geri döndükleri köyler ise: Kato Lakatamia, Kato Dheftera, Aredhiou, Morphou, Dhyo Potami, Ayios Epiktitos, Arnadhi, Ayios Theodoros, Lythrangomi, Kilanemos, Alethriko, Anglisidhes, Pissouri, Kritou Marottou, Prastio, Lemba, Akoursos ve Tima'ydi (Patrick 1976: 97-98). Ayrıca Kıbrıslı Türkler, Lefkoşa'nın bazı bölgelerini, özellikle de Ömeriye mahallesini terk ettiler ve geri dönmediler.

¹¹ Patrick, *Political Geography and the Cyprus Conflict/Siyasal Coğrafya ve Kıbrıs Sorunu*, 75.

¹² Ibid., pp. 463-5.

Türk yer altı teşkilatı TMT'nin bu hareketteki rolü ise sıklıkla tartışılmaktadır. 1958 yılında, muhtemelen adanın bölünme planı hazırlıkları çerçevesinde, TMT'nin en az iki köyün adanın güneyinden kuzeyine yerleştirilmesine yardımcı oldukları görülmektedir. Söz konusu iki köyün, Çınarlı (Lemba) ve Akarsu'nun (Akoursos), sınır çizgisine yakın olmadıkları gerçeği ise, batı ve doğu Mesarya'daki Yılmazköy (Skyloura) ve Gaziköy (Afania) köylerine nakillerinin, görece olarak Kıbrıslı Türkleri adanın kuzeyine doğru taşıma niyetinin bir göstergesi gibidir. Ancak 1963-4'le ilgili olarak gerek yazarın yüzlerce yerinden edilmiş Kıbrıslı Türk'le yaptığı formel ve enforme röportajlar, gerekse diğer bağımsız belgeler ve kaynaklar göstermektedir ki, ilk haftalardaki kaçış hemen tüm vakalarda kendiliğindendir (spontane). Bu hareketlenmelerin hemen ardından enklavlarda röportajlar yapan siyasal coğrafyacı Richard Patrick, şu sonuca varmıştır:

Yazarın araştırmaları Kıbrıslı Türklerin büyük çoğunluğunun köy, bölge ya da mahallelerinde Kıbrıslı Rumlar tarafından öldürülmeleri, kaçırılmaları ya da taciz edilmelerinden sonra yerlerinden ayrıldıklarını ortaya çıkarmıştır.... Kıbrıs Türk göçmenler genelde topluca savaşımlar tarafından korunan en yakın Kıbrıs Türk köy ya da yerleşkesine taşındılar. Çoğu vakada göçmenler giysi, eşya ve yiyeceklerini geride bırakarak evlerinden kaçtı.¹³

İlk kendiliğinden (spontane) kaçışların ardından diğer yer değiştirmeler, 1964 Ocak ve Mart aylarında, genelde İngiliz güçlerinin yardımı ve organizasyonu ile ateşkes sırasında gerçekleşirken, bu süreç aynı zamanda bir tehlikenin mevcut olduğu kanısının yaygınlaştırılması suretiyle de teşvik edilmiştir.

Bu arada TMT'nin, Baf'a bağlı Pitargu köyünden gelerek Aksilu köyüne sığınan bazı Kıbrıslı Türk köylülerinin, köylerine dönme girişimlerinde yaşanan silahlı çatışmada yaralanmalarını fırsat bilerek, bunu daha sonra köylerine dönmek isteyen Kıbrıslı Türkleri köylerine dönmelerini engelleme gerekçesi olarak kullandıklarına dair kimi belirtiler olsa da;¹⁴ çoğu kişi için geriye dönüşü engeleyen şeyin, güvenlik kaygıları ve çoğunlukla mülklerinin tahrip edilmiş olması gerçeği olduğunu söylemek mümkündür. Patrick, 'Terk edilmiş çoğu [Kıbrıs Türk] köy ve yerleşkeler Kıbrıslı Rumlar tarafından yağmalanmış, hatta yakılmıştır'¹⁵ şeklinde not düşmektedir. Gerçekten de Kıbrıslı Türkler röportajlarımızın çoğunda evlerinin yağmalandığını, zarar gördüğünü hatta yakılıp tahrip edildiğini ifade etmişlerdir. 20 Eylül 1964'e ait bir BM raporu, havadan çekilen fotoğraflarda, Kıbrıslı Türklere ait 997 evin tahrip edildiğini, 2000'inin ise yağmalanıp zarar gördüğünü saptamıştır.¹⁶ Kaldı ki bu fotoğraflarda, evlerin dışında, ekinlerin, hayvanların ve çiftlik makinelerinin yağmalanmasından doğan zararlar yer almamaktadır. Kıbrıslı Türkler, bu eylemleri genelde geri dönüşlerini engellemeye yönelik girişimler olarak yorumlama eğilimi sergilemişlerdir.

¹³ Ibid., p. 78.

¹⁴ Ibid., p. 99.

¹⁵ Ibid., ayrıca bakınız Martin Packard, *Getting It Wrong: Fragments from a Cyprus Diary 1964/Yanlış Anlamak: Bir Kıbrıs Güncesinden Parçalar* (Londra: Author House, 2008).

¹⁶ BM Belgesi S/5950.

Birçok insan yaşamak zorunda kaldıkları göçün, birkaç gün ya da hafta süreceğini, şiddetin sona ermesiyle biteceğini düşünmüştür. Evleri yağmalanıp tahrip edilenlerin bir çoğunun, onları yeniden inşa edecek maddi imkanları olmaması ise geri dönüşlerini engellemiştir. Örneğin, 1969 Nisan ayında Kıbrıs Türk liderliğinin, Cumhurbaşkanı Makarios'a geri dönmek isteyen 23 köyün listesini verdiği görülmektedir. Kıbrıs Rum liderliği, stratejik nedenlerle Yenişehir (Neopolis) ve Küçük Kaymaklı'ya (Omorphita) geri dönüş talebini reddederek, yerinden edilmiş yaklaşık 6,000 kişinin geri dönüşünü engellemiştir. Yerlerinden edilmiş kişiler ise, Kıbrıs hükümetinden evlerinin yeniden inşası yanında, mülklerinin tahribatı ve kullanım kayıplarının tazmin edilmesini talep etmişlerdir.¹⁷ Kıbrıs hükümeti 1970 senesinde evleri yeniden inşa etmeyi kabul etmiş ve sonuç olarak 2,000 kadar Kıbrıslı Türk, yaklaşık 7 yıllık süren göçün ardından on dokuz karma ve altı Kıbrıs Türk köyüne geri dönmüştür.¹⁸ Geriye kalan yerinden edilmiş 23,000 kişi ise geri dönemediklerinden, 1974'e kadar göçmen kalmışlardır.

1963 yılının sonları ve 1974 Temmuz'u arasında, yerlerinden edilmiş olan Kıbrıslı Türkler sürekli olarak enklavlarda yaşamışlar ve 1968'e kadar evleri ve topraklarına gidememişlerdir. Bu sürede Kıbrıs Cumhuriyeti'nde kamu görevlisi olarak çalışan Kıbrıslı Türkler, enklavlarda, bir 'devletin' çoğu özelliklerini taşıyan, yasama meclisi, polisi, sosyal hizmetleri ve posta dairesiyle bir yönetim kurulmasına yardımcı olmuşlardır. Bu dönemde on dört yaşındaki genç çocuklardan yetmiş yaşındaki yaşlılara kadar eli silah tutan hemen tüm erkekler mücahit olarak görev yapmışlardır. Köylerinden edilen ve topraklarına giremeyen birçok erkek, TMT'nin 1965 yılında daimi bir orduya dönüştürülmesiyle, profesyonel mücahit sayıldılar ve düzenli bir maaşa bağlandılar. 1968 yılının Mart ayından itibaren, ekonomik yaptırımların yumuşamasıyla Kıbrıslı Türklerin enklavlardan çıkışları ve topraklarına erişimleri kolaylaşırken, bazıları da enklav sınırlarının dışında çiftçilik yapmaya ya da iş bulmaya başladılar. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, bu dönemde, 1963-4'te evlerini terk edenlerin çok az bir kısmı köylerine kalıcı olarak döndüler.

Her ne kadar Kıbrıslı Türkler, 10 yıldan fazla bir süre Türkiye'nin askeri müdahalesini beklemiş olsalar da, 1974 Temmuz olaylarının, sıradan birçok Kıbrıslı Türk'ü habersiz yakaladığı söylenebilir. Bunun göstergelerinden biri, yurt dışında öğrenim gören çok sayıda Kıbrıslı Türk öğrencinin yaz tatili için adayı ziyaret ettikleri sırada kendilerini savaşırken bulmalarıdır. 1960'ların sonlarından itibaren Türkiye, özellikle mücahit olarak görev yapmış erkekler başta olmak üzere, Kıbrıslı öğrencilere Türkiye'deki üniversitelere girebilmeleri için özel kontenjanlar oluşturup burslar vermiştir. Birçok aile, sadece yüksek öğrenim görme şansını elde edecekleri için değil, aynı zamanda potansiyel tehlikeden de uzak kalabilecekleri için

¹⁷ 'On binlerin Dönüşü,' *Savaş*, 21 Nisan 1969, p. 1.

¹⁸ Patrick, *Political Geography and the Cyprus Conflict/Siyasal Coğrafya ve Kıbrıs Sorunu*, p. 75. Ancak Patrick aynı zamanda 1960'lardaki göçlerin Kıbrıs Türk toplumu içinde kentselleşme eğilimlerini hızlandırdığını, ve kentsel enklavlarda yetişen gençlerin, 'Kıbrıs Türk liderliği birçok göçmenin geri dönüşü için bir tür baskı yapmaya hazır olmadığı sürece' köylere dönmek istemediklerine dikkat çeker. (ibid., 336-7).

kızlarını ve oğullarını Türkiye'ye göndermeyi tercih etmişlerdir. O dönemde çoğu Türkiye'de olmak üzere tahmini 1,200 Kıbrıslı Türk genç ada dışında öğrenim görmektedir ve yakınlık nedeniyle bu gençlerin çoğu, tatillerde adaya dönebiliyorlardır. Sonuç olarak, kısmen güvenlik nedenleriyle gönderilen birçok genç insan, 15 Temmuz'da Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı Yunan darbesi başladığında adada bulunduklarından Kıbrıs Türk ordusunda askeri göreve çağrıldılar ve bunların çoğu, 20 Temmuz'da Türkiye'nin askeri müdahalesi başladığında savaşta yer aldılar.

1974 göçüyle ilgili öykülerin en yaygın teması, ailelerin bölünmeleri ve adanın kuzeyinde yeniden bir araya gelme çabalarıdır. Aynı dönemde adanın güneyinde, erkeklerin yakalanıp, esir değişiminin yaşanacağı ve kuzeye geçecekleri güne kadar savaş esiri olarak göz altına alınmaları ise, eşlerin ayrı düşmeleri sonucunu getirmiştir. Bu arada kadınlar, kocaları ve ailelerine kavuşmak için kendilerince yollar aramaya yönelmişlerdir. Bu dönemde aileler, savaş nedeniyle bölünüp dağılmakla kalmamış, insanların birbirlerinden haber alabilmeleri de çok zorlaşmıştır. Dahası, birçok aile çocuklarını nispeten daha güvenli gördükleri kuzeye gönderme girişiminde bulunurken, bazı hallerde yetişkinler, tehlike geçince çocuklarının dönebileceği varsayımıyla, mülklerini korumak için yerlerinde kalmışlardır. 1975 Eylül'ündeki Viyana anlaşması ailelerin yeniden bir araya gelmesini sağlarken, aynı zamanda evlerini ve mülklerini terk etmeyi reddeden 10,000 Kıbrıslı Türk'ün de göçüne olanak sağlamıştır. Viyana Anlaşmasıyla yer değiştirenlerin çoğu, yıllar boyunca, er ya da geç, evlerine dönebileceklerine inanmayı sürdürdüklerini öykülerini anlatırken dile getirmişlerdir.

Resim 2: 1975 Viyana Anlaşması'ndan sonra 'özgürlük nakliyatı' adı verilen otobüslerle gelen Kıbrıslı Türkler.

Kıbrıslı Türklerin kuzeye gelişi Kıbrıslı Rumların güneye kaçışına denk gelmiştir ve çaresizce başlarını sokacak yer arayan göçmenler, Kıbrıslı Rumlara ait evleri ya işgal etmişler ya da bu evlere yerleştirilmişlerdir. Bu dönemde yerlerinden edilen 45,000 ve 1963 yılından beri kuzeyde zor koşullarda yaşayan 12,000 Kıbrıslı Türk'e ilave olarak, 1958 ve/veya 1963-4'te yerlerinden edilen, aslında kuzeyden olan ancak çoğunlukla evleri tahrip edildiği için geri dönemeyen 4,500 Kıbrıslı Türk daha bulunmaktadır.¹⁹ Sonuç olarak 1974 sonrası dönemde, uygun konut arayışı içerisinde olan yaklaşık 61,500 yerinden edilmiş Kıbrıslı Türk vardı. Kıbrıs Türk yönetimi her ne kadar aynı köye mensup olanları bir arada yerleştirmek için bazı girişimlerde bulunmuş olsa da bu konuda kısmen başarılı olabilmıştır. Bu nedenle birçok köy, adanın kuzeyindeki benzer köylere birlikte yerleştirilirken, diğer birçok köyün köylülerinin biraradalığı sağlanamamıştır.

Bu süreçte birçok insan beğendikleri evleri seçerek buraları işgal etmiş olsalar da, erken dönemde Kıbrıslı Rumlara ait malların dağıtımı bölüştürme yoluyla yapılmıştır. Kırsal alana yerleşen her aileye bir ev ve tarım arazisi verilirken, kasaba ve kentlere yerleşen her aileye de bir ev ve dükkân ya da büro verilmiştir.²⁰ Kıbrıslı Türklerin güneyde bıraktıkları mallar temelinde mal tahsis edilmesini öngören puan sistemi ise ancak 1977'de kurulmuştur. Bu arada aynı dönemde sistemin eş, akraba, dost ve yakınları kayırmak yanında, siyasi nedenlere bağlı olmak üzere ayrımcılık yaptığı da şikayet konuları arasındadır.²¹

¹⁹ Yerlerinden edildikleri köyler Lefkoşa bölgesinde, Agia Marina/Gürpınar, Agios Vasileios/Türkeli, Dyo Potamoi/İkidereli, Karavostasi/Gemikonağı, Morphou/Güzelyurt, Neo Chorio/Minareliköy, Ornihi, Palaikythro/Balıkesir, Pendageia/Yeşilyurt, Peristeronari/Cengizköy, Pryoi/Gaziler, Skylloura/Yılmazköy, Trakhona/Kızılbaş, ve Tymbou/Ercan; Girne bölgesinde Agios Epiktitos/Çataköy, Agios Ermolaos/Şirinevler, Agios Georgios/Karaoğluanoğlu, Charkeia/Karaağaç, Diorios/Tepebaşı, Klepini/Arapköy, Lapithos/Lapta, Liveras/Sadrazamköy, Trapeza/Beşparmak, Vasileia/Karşıyaka, Vavilas ve Girne bölgesinde bulunan Kafazani/Ozanköy'ün bazı bölgeleri; ve Mağusa bölgesinde ise Agios Sergios/Yeniboğaziçi, Agios Theodoros/Çayırova, Arnadi/Kuzucuk, Asha/Paşaköy, Pervolia/Bahçalar, Kilanemos/Esenköy, Kondea/Türkmenköy, Lefkoniko/Geçitkale, Melenarga/Adaçay, Monarga/Boğaztepe, Pigi Peristerona/Alanıçı, Sparthariko/Ötügen, Stylos/Mutluyaka, Synggrassis/Sınırustü, Trikomo/İskele, Vasili/Derince ve Vitsadha/Pınarlı idi. Bazıları ise ayrıca Mağusa ve Lefkoşa'nın mahallelerinden göç etmişlerdi.

²⁰ Her ne kadar konu bu raporun ötesindeyse de bu dönemde kolaylaştırılmış göç yoluyla Kıbrıs'a 25-30,000 civarında Türkiye'nin geldiğini ve her aileye ev ve tarım arazisi verildiğini not etmemiz gerekir. Bu dağıtım aile bazında yapıldığından, 5-6,000 civarında ev dağıtıldığını söylemek mümkündür. Buna ek olarak KTFD Vatandaşlık Yasası Fasil No. 3/1975 ile 1974 savaşında ölen 498 askerin ailelerini ve 18 Ağustos 1974 tarihine kadar Kıbrıs'ta görev yapan askerlere vatandaşlık hakkı kazandırılmıştır. 1974 savaş gazilerinin bir kısmı Kıbrıs'a dönerek bu yasa uyarınca vatandaşlık almışlardır. Ancak burada Türk Gaziler Derneği'nin 1200 aktif üyesinin %75'inin Kıbrıslı Türklerle evli olduğu da not edilmelidir. Eşlerinin göçmen olması durumunda çoğunun eşleri aracılığıyla bu tür mülk edinme hakkı zaten bulunsada, bu durumda ek olarak 500 civarında mülkün Türk savaş gazilerine verildiği tahmin edilebilir. Bakınız Mete Hatay, *Is the Turkish Cypriot Population Shrinking? An Overview of the Ethno-Demography of Cyprus in the Light of the Preliminary Results of the 2006 Turkish-Cypriot Census/Kıbrıs Türk Nüfusu Azalıyor mu? 2006 Kıbrıs Türk Nüfus Sayımı Ön Sonuçları Işığında Kıbrıs'ın Etnik Demografisine bir Bakış*, PRIO Report 2/2007.

²¹ Daha detaylı bir etnografik çalışma için: Julie Scott, 'Property values: ownership, legitimacy and land markets in northern Cyprus/Mülkiyet Değerleri: Kuzey Kıbrıs'ta Mal Sahipliği, Meşruiyet, ve Emlak Piyasası,' *Property relations: renewing the anthropological tradition* kitabından, yayına hazırlayan C. Hann (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 142-159.

Özellikle arazilerin kıymetiyle ilgili olarak yapılan değerlendirmeler son derece tartışmalıdır. Nitekim o günlerde adaya Türkiye'den gelen bir gazeteci, 1976'da harekattan sonra en çok tartışılan konunun ev ve arazi dağıtımındaki güçlükler olduğunu gözlemlemiş ve şu yorumda bulunmuştur:

Kıbrıs Türk kesiminde harekâttan sonra en çok tartışılan konu, konut ve toprak dağıtımındaki aksaklıklar olmuştur.

Halkla yaptığım görüşmelerde bu konudaki şikâyetlerin yoğunlaştığını gördüm. Kiminle konuştumsa 'ah efendim benim güneyde şöyle evlerim, böyle dükkânlarım, arazilerim vardı' diyerek içini çekiyor. Ben bu taraftaki malları ile yetineni az gördüm.... Yönetim Omorfo (Güzelyurt) bölgesinde oturan Türk'lerle bir anket yapmış ve Rum kesiminde kaç metrekare toprak bıraktıklarını sormuş, ona göre bir değerlendirme yapacaktı. Gelen cevaplardaki toprak metrekaresi hesaplandığında yetkililerin gözleri yerinden çıkmış çünkü toplam metrekare Kıbrıs'ın yüzölçümünün 1,5 katı olarak saptanmış.²²

Bu gözlemin işaret ettiği şey sadece insanların kaybettikleri mallarının değerini nasıl abarttıkları değil, aynı zamanda o malın bireylerin yerinden edilme deneyimleri içindeki temel rolüdür.

Yine de bu ilk yıllar boyunca Kıbrıslı Türklerin, bir yandan evlere yerleşip arazileri kullanırlarken, bunu sürdürmelerini garanti altına alacak resmi evraklarının bulunmadığını da not etmek gerekmektedir. 1982 yılında siyasi iktidar bu durumun ortaya çıkardığı belirsizlikleri ortadan kaldırmak için, kesin tasarruf belgesi adını verdiği ve güneydeki eşdeğerleriyle ilgili tapu gösterenlerin kullanma hakkı garantisi elde etmelerini sağlayan bir senet çıkarmaya başlamıştır. Tapulardan feragat etmek suretiyle kişilere, içinde oturdukları mülkü çocuklarına devretme garantisi yanında, sınırlı bir şekilde satabilme imkanı verilmiştir. İnsanlar, güneydeki mülklerinden, gün gele üzerinde anlaşmaya varılmış bir mülkiyet değişimi beklentisiyle, bu mülklere ait tapuları tutmaya devam eden Kıbrıs Türk yönetimi lehine, feragat etmişlerdir.

Eşdeğer puanlarına ek olarak, 1974 sonrasında adanın kuzeyindeki Kıbrıs Rum mallarının dağıtımıyla ilgili olarak çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Şehit ailelerine de birer ev yanında belirli bir miktarda aylık maaş bağlanmıştır. Buna ek olarak 1989'dan sonra, 1958-74 döneminde mücahit olan erkeklere mülk edinebilmeleri için puanlar verilmiştir. Bu puan sisteminde, kişinin istediği mülkü alabilmesi için gerekli toplam puan miktarını sağlamaya yönelik, puan alıp satma veya bağışlama yöntem olarak mümkün kılınmıştır. 1993 yılında hükümet, 'eşdeğer puanlarının' eşit karşılığını bulamayanlardan gelen baskıları karşılamak amacıyla, yükümlü koçan olarak da adlandırılan, sadece eşdeğer puanı değil, 'mücahit puanının' da toplanmasıyla elde edilebilen bir tür koçan dağıtımına başlamıştır.

Ne var ki, ortada mülkiyet alış verişiye bağlı belirli bir pazar bulunmasına rağmen, tapuların olmaması Kıbrıs Rum mülkleriyle ilgili alış verişi imkanını ortadan kaldırırken, Kıbrıslı Türklerin

²² Engin Köklüçınar, *Ağlayan ve Gülen Kıbrıs* (İstanbul: Yedigün, 1976), 113-114.

ellerinde bulundurdıkları malların gelecekteki mülkiyetiyle ilgili belirsizlik, huzursuzluk yaşamalarına neden olmaktaydı. Bu da, gerekli yerler dışında, bu malların değerlendirilmelerine yönelik yatırımlardan vazgeçilmesine yol açmıştır. Ancak 1995 yılında, eski arazi kullanım hakkı yasasında yapılan değişiklikle 'kesin tasarruf belgesinin' statüsü 'taşınmaz mal koçanına' yükseltilmiş ve bundan sonra tüm 'kesin tasarruf belgeleri' tapu senedine dönüştürülmüştür.

Bu gelişme uzun süredir tapu senetlerini bekleyen birçok Kıbrıslı Türkün taleplerini karşılamış olsa da, söz konusu yasanın çıkarılmış olması, aynı dönemde Kıbrıslı Rum Girne göçmeni Titina Loizidou'nun, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde, evine dönmesini yasadışı olarak engelledikleri ve adanın kuzeyindeki mülküne erişimden mahrum bıraktıkları gerekçesiyle Kıbrıs Türk ordusu aleyhine açtığı dava, bundan sonra ardısıra gelecek olan yeni davalar için bir emsal teşkil etmiştir. Nitekim 1996 yılında, bu davanın kazanılması hemen ardından daha başka davaların açılması için önemli bir örnek oluşturmuştur. Bu davaya rağmen, bir önceki yıl çıkarılan tapu senetleri, Kıbrıslı Rumların arsalarıyla ilgili olarak, 1990'lardan itibaren başlayan, 2000'li yıllarda giderek büyüyen taşınmaz mal spekülasyonu yaşanmasını hızlandırmıştır. Gayrimenkuldeki küresel ölçekte değer yükselişleri yanında adanın bölünmesiyle ilgili kararın yakın olduğuna dair spekülasyonların artması, 2002 sonlarında, bu tür gayrimenkullerde, ani değer yükselmelerinin yaşanmasına yol açmıştır.

Son yıllarda yaşanan iki önemli dönüm noktasının, Kıbrıslı Türklerin, üzerlerinde yaşadıkları Kıbrıslı Rumlara ait mülklere olan bakış açılarının değişmesinde etkili olduğu görülmüştür. Birinci dönüm noktası, 2003 yılında hareket kısıtlamalarının hafifletilmesiyle Kıbrıslı Türklerin adanın güneyinde bulunan eski evleri ve köylerini ziyaret etmeleri ve Kıbrıslı Rumların da şimdi Kıbrıslı Türk göçmenlerin içinde yaşadığı adanın kuzeyindeki evlerini ziyaret etmeleri olmuştur. Bu dönem, biraz aşağıda görüleceği üzere, yerlerinden edilmiş olanların anlatımlarını şekillendiren bir faktör olarak tartışılmaktadır; görünen odur ki kendileriyle görüştüğümüz kişilerden ikisi dışında hepsi, evlerinin tümüyle ya da kısmen tahrip edildiğini bildirmişlerdir. Bu da onların bu yerlere aidiyet duygularını açıkça etkilemiştir. Birçok insan, bir Magunda göçmeninin de ifade ettiği gibi, gerçekleştirdikleri tek bir ziyaretin ardından bir daha köylerini ziyaret etmeyi reddetmişlerdir:

Şimdi biz şöyle umduk, biz buraya geldik Rumların evine yerleştik ve onların evine bir nevi bakıyoruz sayılır yani evlerinde geri gitme değil, ileri gitme oldu. Ben ve tüm ailem Rumların da bizim evlerimize aynı bizim gibi bakmış olacağı ve evlerimizin duruyor olacağı, insanların içinde yaşıyor olacağı beklentisi içerisindeydik. Biz de izin alıp evimize bakıp çıkıp gelecektik böyle umuyorduk ama gittiğimizde gördük ki hiçbir şey yok evlerimiz yıkılmış, sonuç olarak müthiş bir hayal kırıklığı yaşadık, gördüklerimiz bizde soğuk duş etkisi yarattı, sonrasında ise zaten ben hiç köye gitmek istemedim.

Bu duygunun, barikatların açılışından sonra Kıbrıslı Türkler arasında oldukça yaygın olduğu gözlemlenmiştir.

İkinci dönüm noktası ise Kıbrıslı Rumların Nisan 2004'teki referandumda büyük oranda 'hayır' oylarıyla Annan Planı'nı hüsrana uğratmaları; hemen ardından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne üye devlet olarak girmesi; ve bunun sonucunda mülkiyet davalarında yaşanan ani artışlardır. Kıbrıslı Rumlar tarafından açılan hukuk davalarının neredeyse tümü, adanın kuzeyindeki mülkleriyle ilgilidir ve öncelikle de onları kullanan yabancılara yöneliktir. Türkiye Cumhuriyeti aleyhine, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılan davalar ise, AİHM'in adanın kuzeyinde, mülkiyet davalarını görüşmek üzere, Taşınmaz Mal Komisyonu'nun kurulmasına izin vermesine kadar devam etmiştir.²³ Gerek mülklerinin muhafazası ile ilgili belirsizlik ve gerekse devam eden müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanacağına dair algıların yaygınlaşmaya başlaması, Kıbrıslı Türklerin gelecekle ilgili kaygılarını artırırken, görüşmeler sonucu varılacak muhtemel bir çözümle ilgili olarak da, beklentilerin karşılanacağına yönelik şüphe bir yandan, çözümü etkilemek için verilebilecek tavizlerin yarattığı kafa karışıklıkları diğer yandan, çoğu zaman birbiriyle çelişkili mesajların dillendirilmesi sonuçlarını doğurmuştur.

Röportajların gösterdiği bir başka şey ise konuşanların kimileri, adanın kuzeyinde bir yaşam ve sistem kurmayı anında kabullenirken, kimileri için bunu kabullenmenin oldukça yavaş gerçekleştiği ve uzun yıllar aldığıdır. Burada, onları kayıplarının -evlerinin kaybı, sevdiklerinin kaybı- üzerinden rehabilite eden bir sistem söz konusudur, ancak, bu sistem, aynı zamanda bazı malların sonunda geri verileceği düşüncesi üzerine kurulmuş olduğundan, kurumsallaşmış bir belirsizliği de ifade etmektedir. Bu durum, bilhassa belirli bölgelerde, özellikle de bugün tümüyle yerlerinden edilmiş insanlardan oluşan ve Kıbrıs sorununun federal bir çözüme ulaşması durumunda Kıbrıs Rum oluşturunca devletine dâhil edilmesi muhtemel bir olasılık olan Güzelyurt (Morphou) için geçerlidir. Kendileriyle görüşülen kişiler, bu gerçeklikten hareketle, Güzelyurt'ta yaşayan birçok ailenin çocuklarına, özellikle Lefkoşa ve Girne'den daha güvenli olduğu için tercihen Türk koçanlı mülk aldıklarını ve hatta yakınlarını bile Lefkoşa'daki Türk mezarlığına defnettiklerini dile getirmişlerdir. "Güvensiz" alanlardaki yatırımlar durmuştur ve hatta yakın zamanlara kadar bayındırlık işleriyle bile yeteri kadar ilgilenilmiyordu. Her şeye rağmen yine de bu durum, adanın bölünmüşlüğüne yönelik potansiyel çözümlerle ilgili tutumlardaki değişikliklerde gördüğümüz gibi, son yıllarda değişmeye ve gittikçe artan sayıda Kıbrıslı Türkün, daha fazla göçü gerektirecek her türlü plana olan itirazlarında dillendirilmeye başlanmıştır. Ya da yaşlı bir kadının ifadesinde karşılık bulmuştur: "Üç kez göçmen oldum ve bir kez daha olamayacak kadar yaşlıyım."

²³ Bununla ilgili ayrıntılar için yerel çareler ve en son gelişmelere başvurun, bakınız Rhodri Williams ve Ayla Gürel, *European Court of Human Rights and the Cyprus Property Issue: Charting a Way Forward/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kıbrıs Mülkiyet Konusu: İleriye Doğru Bir Yön Çizmek*, PRIO Cyprus Centre Paper (Nicosia: PRIO Cyprus Centre, 2011) ve Nikos Skoutaris, 'Building transitional justice mechanisms without a peace settlement: A critical appraisal of the recent jurisprudence of the Strasbourg Court on the Cyprus issue/Bir barış anlaşması olmaksızın geçiş dönemi mekanizmaları inşa etmek: Stasbourg Mahkemesi'nin verdiği son görüşün eleştirel bir değerlendirmesi', *European Law Review* 35 (2010): 720-733. Vakaların görüşme pozisyonları ile ilgili analizleri için bakınız Kudret Özersay ve Ayla Gürel, 'Property and Human Rights in Cyprus: The European Court of Human Rights as a Platform of Political Struggle/Kıbrıs'ta Mülkiyet ve İnsan Hakları: Siyasi Mücadele Platformu olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' *Middle Eastern Studies* 44, no. 2 (2008), 291-321.

YERİNDEN EDİLME ALGISINI ŞEKİLLENDİREN UNSURLAR

Yerinden edilmekle ilgili her hikâye biriciktir ve içinde insanların kendilerinin köklerinden koparılmalarıyla ilgili algı şekillerini etkileyen ayırt edilebilir sosyal ve siyasi faktörler barındırmaktadır. Kayıp, yas ve dezoryantasyonla ilgili yaşananlar kişisel olmakla birlikte, bu olaylar, süreci izleyen bizler tarafından belirli bir kültürel ve tarihi bağlam çerçevesinde anlamlandırılmaktadır. Burada gerçekleştirilen röportajlarda kişilerin, kendi öykülerinin belirli sonlara yol açtığını görebilmek için, yaşadıklarından sonuçlar çıkarmaya eğilimleri oldukları tespitini yapmak gerekmektedir. Bu yüzdendir ki öykülerin sonlarının, sunulan kitapçığın son bölümünde de görüleceği gibi, tartışılan belirli yaygın sonuçlar etrafında toplanma eğilimi gösterdikleri izlenmektedir. Burada, yerinden edilmenin hem algılanışını hem de aktarılmasını şekillendiren unsurları kısaca şöyle sıralamak ve değerlendirmek mümkündür:

1. Kuşak farklılıkları

Röportajlar, çocuklukları güneyde geçenlerle, göçmen olduklarında yetişkin olan ebeveynleri arasında belirgin anlatı farklılıkları olduğunu göstermektedir. Güneydeki evleriyle ilgili anılara sahip, ancak o dönemde çocuk olan kişiler, şimdi göçmen oldukları tarihle bağlantılı olarak 45 ile 60 arası yaşlarındadır. Bu kişiler genelde çocukluklarının geçtiği yerlere yönelik nostaljik duygular taşımaktadırlar ve bu duygular, eğer karma köylerden geliyorsa, genelde Kıbrıslı Rum arkadaşları ile ilgili anılarını kapsamaktadır. Bunlardan bazıları köylerini sıklıkla ziyaret etmeyi sürdürmüşler ve oradaki Kıbrıslı Rumlarla ilişki kurmak ya da ilişkileri yenileme girişiminde bulunmuşlardır. Bu arada bir çözüm halinde köyüne geri dönmek isteyebileceğini söyleyen tek kişi ise, arazi fiyatları son zamanlarda artış gösteren Baf bölgesindeki eski bir Türk köyünde, büyük arazilere sahip olan bir aileden gelmektedir. Öte taraftan diğerleri ise, işleri ve yatırımlarının artık kuzeyde olduğunu ve güneyde yeniden başlamak gibi bir niyetlerinin olmadığını belirtmektedirler.

Yerlerinden edildikleri zaman yetişkin olan bu kuşağın ebeveynlerinin, 1974 yılında göçmen olmuşlarsa şimdilerde 65, 1963-4 yıllarında yerlerinden edilmişlerse 75 yaşın üzerinde olduklarını söylemek mümkündür. Bu kuşağın terk ettikleri yerlerle ilgili görüşleri, çocuklarınnkilerden çok daha karmaşıktır. Pek çoğu, yerlerinden edilişlerini tanımlarken, bu çocuklarını koruma ihtiyacıyla bir çelişki oluştursa da, evlerinde kalmış olma arzusunu dile getirmektedir. Çoğunun Kıbrıslı Rum arkadaşı vardır ve bundan ötürü, onları ayıran olaylarla ilgili acıyı ifade etmekten geri kalmamaktadırlar. Çocuklarını belirli gerginlikler ve olayların bilgisinden

korumaya teşebbüs ettiklerini ileri sürerlerken kendilerince, çocuklarının farkında olmadığı olayları aktarmaktadırlar. Bazıları evlerine dönmek için özlem dolu arzularını dile getirmekle beraber, hemen hepsi, bunun artık imkânsız olduğunu da ifade etmektedir. Yakınlarda 89 yaşına giren Solya bölgesinden bir adamın ifade ettiği gibi, ‘Ben ve karım, ikimiz de kör ve topalız. Bize kim bakacak?’

Kuşak farklılıkları da dikkate alınarak bakıldığında, Kıbrıslı Türklerin geride bıraktıkları yerlere olan yaklaşımlarının sadece ‘unutmak’ ya da ‘hatırlamakla’ sınırlı olmadığı, daha karmaşık olduğu görülmektedir. Şimdi orta yaşta olan kuşak zar zor hatırladığı bir yerle ilgili genelde nostaljik duygulanımlar ve yaklaşımlar içinde olurken, ebeveynleri ise ‘unutmak için hatırlamak’ eğilimi içindedirler. Öte yandan göçmenlerin çocukları ve torunları olan 35 yaş altı genç nesil, sadece kuzeyi bilmekte, güneye oldukça az ilgi göstermektedir. Yine ebeveynlerin çoğu, geçit noktalarının açılışından sonra eski köylerini ziyaret etmekten duydukları mutluluğu ve aldıkları keyfi anlatırlarken, çocuklarını kendileriyle birlikte gelmeleri için ikna etmekte zorlandıklarını da itiraf etmektedirler. Bugünkü gençlik, yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumların çocukları arasında yaygın olarak görülen ‘postbellek’ ya da travmatik anıların kuşaklararası aktarımından hiçbirini göstermemektedir.²⁴

Resim 3: Adanın kuzeyindeki ailelerin yeniden birleşmesi (c. 1975).

²⁴ Bakınız özellikle Hadjiyanni, *The Making of a Refugee*.

2. Yerinden edilmenin zamanlaması

Yerinden edilme deneyimleri ile ilgili gözlemlenen belirgin bir farklılık, zamanla ilgili olarak, 1958 ve/veya 1963'te göçmen olanlarla sadece 1974 olaylarının sonucu yerlerinden edilenler arasındadır. İkinci grup, birçok vakada kendi kasaba ya da köylerine sığındıkları göçler yaşadıklarından, başkalarının yerlerinden edilmelerine tanıklık etmiş olsalar da, 1974'teki ve sonrasındaki kendi göçlerine hazırlıklı değillerdir. Bunun zıddı olarak da, 1963 yılında yerlerinden edilenler 1974 yılında hala göçmendirler ve çoğunlukla adanın bölünmesi ve kuzeye yerleşmelerini, kendi göçmen statülerinin bir sonucu olarak görmektedirler.

Bu farklılığa rağmen, Kıbrıs Türk nüfusunun yüzde doksanının deneyimlerini birleştiren ve onları Kıbrıslı Rumlardan ayıran bir unsur, 1963 ve 1974'teki enklav yaşamıdır. Her ne kadar birçok Kıbrıslı Türk 1974'e kadar yerlerinden edilmemiş olsa da, çoğu yine de bir önceki on yıl içerisinde korku ve kısıtlamalarla dolu bir yaşamdan söz etmektedir. Neredeyse tüm adaya yayılmış olan bu kısıtlanmış yaşam biçimi, röportaj yaptığımız kişilerden birinin 'Korku, daha çok insanlar arasında ima yoluyla gerçekleşti' ifadesinde özetlediği gibi Kıbrıslı Türkleri birleştiren şiddet koşullarını oluşturmaktadır. Ancak bu şiddet beklentisinin de - son zamanlarda yapılan psikolojik bir araştırmada genelde stresin, yerinden edilmiş kişilerde, yerinden edilmemişlere oranla daha yüksek olduğunu gösterdiğini buraya bir not olarak düşmek gerekse de- zaman içinde strese yol açan bir sona ulaştığı gözlemlenmiştir.²⁵

Resim 4: Ağrotur üssündeki Kıbrıslı Türkler Türkiye üzerinden kuzeye nakledilmeyi bekliyor.

²⁵ Deniz Ergun, Mehmet Çakıcı, ve Ebru Çakıcı, 'Comparing Psychological Responses of Internally Displaced and Non-Displaced Turkish Cypriots/Ülke içinde göçmen olan ve olmayan Kıbrıslı Türklerin Psikolojik Tepkilerinin Karşılaştırması,' *Torture* 18, no. 1 (2008): 20-28.

3. Mekân

İnsanların terk etmek zorunda kaldıkları yerler de, onların yerinden edilmekle ilgili algılarını şekillendirmektedir. Bazıları için Kıbrıslı Rum komşularıyla olan iyi ilişkiler, kaybettikleri evlerini hatırlama şekillerini etkilerken, başka birçok kişi için yitirdikleri yerleri, öncelikli olarak pazar değeri açısından önemlidir. Bazı göçmenler için ise bu, kendilerine verilenle kaybettiklerinin mukayesesini, aleyhlerine bir olumsuzluk olarak yorumlama konusudur. Buna sebep, kuzeydeki emlak değerleri yerinde sayarken adanın güneyindeki eski evlerinin değerinin arttığının görülmesidir. Bu, genelde 1974'ten sonra Kıbrıs Rum mallarının dağıtılması ve o zamandan bu yana kuzey ve güneydeki emlak değerlerindeki değişimle ilgili, kafaların karıştığı hoşnutsuzlukların da ifadesidir. Kaybedilen mallarla ilgili tartışmalar genelde çelişkilidir: birçok insan kuzeyde aldıkları mallarla ilgili hoşnutsuzluklarını dile getirirlerken, yeniden güneyde yerleştirilmeyi de istememektedir. Öte yandan bazı durumlarda kuzey ve güneydeki emlak değerleri arasındaki farkı kabullenmeleri, eski evlerinin ihmali ya da tahrip edilmiş olmasının verdiği hoşnutsuzlukla daha da sorunlu bir hal almaktadır. Yine de başka vakalarda bir zamanlar değerli olan ya da şimdi değerli olması gerektiğine inanılan mallarının, ihmal, yeniden bölgelendirme veya bayındırlık amaçlı kamulaştırma nedeniyle değer kaybettikleri inancı yerleşmiştir.

Resim 5: Baf bölgesindeki eski Kıbrıs Türk köyü Susuz'un (Souskiou) kalıntıları.

Resim 6: Şimdi aslen köyün yerlisi olan ve kuzeyden göç eden az sayıda Kıbrıslı Rum'un yerleştiği, eskiden, Türklerin çoğunlukta olduğu bir karma köy olan Malya'da (Mallia) bir kapı.

4. Toplumsal cinsiyet

Kadınların çatışmayı tarifleri hem anlattıkları deneyimler hem de anlatım şekilleri açısından erkeklerinkinden farklılıklar göstermektedir. Yazarın, bu röportajlarda da onaylanan, önceki araştırmasının en önemli bulgularından biri, erkekler Kıbrıs Türk ordusunda mücahit olmak; her gün uzun süreli nöbet tutmak zorunda kalmak ve de anlatılanlarda da sıklıkla dile getirildiği gibi hayatta kalma mücadelesinin aktörleri olma halini yaşarlarken, kadınların o dönemi anlatırken vurguladıkları, 1963-74 arasında olağanüstü biçimde stres yaşadıklarıdır. Kadınların öyküleri, yerlerinden edilmiş ailelerin, süt ve uygun bir barınak gibi zorunlu gereksinimleri bulmakta yaşanan zorluklar dâhil olmak üzere, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için verdikleri mücadelelerle ilgili detayları ortaya koyma eğilimindedir. Örneğin, 1964'ün başında yerinden edilen bir kadın, ailesinin, önce akrabalarının yanında, daha sonra depo olarak kullanılan kırık dökük bir barakada, ondan sonra bir Kızılay çadırında ve en son olarak da 1970'te Kıbrıs Türk yönetimi tarafından inşa edilen sosyal konutlarda barınmak zorunda kaldığını anlatmaktadır. Bu nedenlerdir ki kadınların hem yaşadıklarında hem de bu yaşadıklarını aktarışlarında, günlük çabalara odaklanma eğilimi göze çarpmaktadır.²⁶

Resim 7: Kadınlar, 1975'te sevdiklerinin kuzey Kıbrıs'a gelmelerini bekliyor.

²⁶ Kıbrıslı Türklere toplumsal cinsiyet ve anlatım konusuna daha özgü yaklaşım için ayrıca bakınız Rebecca Bryant, 'Writing the Catastrophe: Nostalgia and Its Histories in Cyprus,' *Journal of Modern Greek Studies* 26, no. 2 (2008), 399-422; Türkçesi 'Felaketi Yazmak: Kıbrıs'ta Nostalji ve Tarih(ler)'i olarak *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*'nda basıldı (ed. Leyla Neyzi [İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011], 65-90).

Dahası, kadınların kayıpları ve bunların tazmini, erkeklerinkinden daha farklı bir biçimde kurumsallaştırılmıştır. Örneğin 1964'ten sonraki ilk yıllarda 'şehit eşleri', her ne kadar bu kural daha sonra değişmiş olsa da, yeniden evlenmemek şartıyla maaş alabilmekteydiler. Yerlerinden edilmiş kadınlara ise konut, ailelerini tek başlarına temsil eden biri olmaktan çok, başkalarına bağımlı aile bireyleri oldukları gerekçesiyle verilmektedir.

5. Siyasi eğilim ve sivil topluma katılım

1950'lerde şiddetle bastırılmasından ardından, Kıbrıs Türk toplumu içinde 1960'ların sonu itibarıyla yeniden bir sol hareket ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁷ Türkiye'deki üniversitelerde öğrenim gören Kıbrıslı Türk gençler yaşadıkları ülkede yükselen sol hareketlere katılmışlar ve bu benimsedikleri fikirleri Kıbrıs'a da aktarmışlardır. Ne var ki sol alternatif, toplum içinde ana damarı oluşturan milliyetçi politikalara karşı kayda değer bir muhalefetin oluşmasıyla, ancak 1970'lerin sonlarında etkili olmaya başlamıştır. Sonuç olarak, solun çatışmalarla ilgili deneyimleri diğer siyasi gelenekten gelen kişilerden farklılık göstermese de, bu kesimlerin olayların geçmişine yönelik anlatımlarında ve yorumlarında farklılık gösterme eğilimi taşımaktadır. Sol görüşe mensup kişilerin anlatımları, geçmişle ilgili olarak her iki toplumun acılarını anlamaya çalışmak ve her iki taraftaki fanatik unsurların varlığına vurgu yapmak biçiminde açığa çıkmaktadır. Bu nedenle bir yandan geçmişten hatırladıkları işbirliği ile ilgili unsurların altı çizilirken, anlatımlarında 'Kıbrıslı Rumlara' yönelik şiddetle ilgili genelleme yapmak yerine bunu 'aşırı uçlardakilere' atfetme eğilimi daha belirgindir.

Resim 8: 2004 yılında, Annan Planı lehinde yapılan birçok Kıbrıs Türk mitinginden biri.

²⁷ Yönelim olarak hem EOKA hem de TMT komünizm karşıtı idiler. TMT, 1958'in Mayıs ayında Kıbrıslı Rumlarla birlikte ortak siyasi etkinliklerde bulunan Kıbrıslı Türklerin cezalandırılacaklarını duyurmuştu. Bundan çok kısa bir süre sonra birtakım cinayetler ya da cinayet teşebbüsleri solcuları terörize ederken Kıbrıs Türk sol hareketini de berhava etti (Ahmet An, *Kıbrıs Nereye Gidiyor?* [İstanbul: Everest Yayınları, 2002], 131-135; ayrıca Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış bir Devletin Tarihi: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti* [İstanbul: İletişim Yayınları, 2005], 37).

Bundan başka, 1990'ların başından itibaren Kıbrıslıların, giderek artan sayılarda Yeşil Hat boyunca oluşmaya başlayan sivil toplum hareketlerine katıldıkları gözlenmektedir. Bu hareketler, ara bölgede gerçekleştirilen ve teşvik edilen atölye çalışmalarıyla, yine profesyoneller için iki toplumlu etkinliklerdir ve bunlara ilave olarak iki toplumlu bir kadın örgütü olan Sınırı Aşan Eller gibi yerel yönetilen inisiyatifleri de içermektedir.²⁸ Her ne kadar bu etkinliklerin çoğu 2003 yılında dolaşım kısıtlamalarının hafiflemesiyle farklı bir şekil almış olsalar da, toplumlararası etkileşime altyapı hazırlanmasına önemli katkılarının olduğu, katılımcıların birleşik bir Kıbrıs hedefine yönelik beklentilerini artırdığı ve görüşlerini şekillendirdikleri de aşikârdır.

6. Sınır kapılarının açılışı

Bugünkü hikâyeleri şekillendiren en önemli unsurlardan biri de 2003 yılında, Yeşil Hattın iki yanında yürürlükte olan dolaşım kısıtlamalarının hafifletilmesidir. Geçit noktalarının açılışının sonucu olarak, hem Kıbrıslı Türklerin kendi köylerini ziyaret edebilmeleri, hem de Kıbrıslı Rumların, üzerinde halen Kıbrıslı Türklerin yaşadığı mülklerini görmek için kuzeye geçebilmeleri, yerinden edilmeye olan yaklaşımlarda dikkate değer değişimlerin oluşmasına neden olmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi, eğitim ve göçmen eylemlerinde kurumsallaşan Kıbrıs Rum resmi söylemleri, 1974'ten bu yana köylerinin hatırasını sahiplenmiş ve geriye dönüş hakkını ısrarla vurgulamıştır. 2003'teki açılımdan sonra bu bellek siyasetiyle yüz yüze gelmek, Kıbrıslı Türklerin farklı tepkilerine yol açmıştır. Bu tepkiler de daha çok 'biz de göçmeniz', 'biz de mallarımızı kaybettik ve acı çektik' şeklinde, duyguların ifadesi olarak dile getirilmiştir.

*Resim 9:
Lefkoşa
bölgesine
bağlı Kıbrıs
Türk köyü
Aybifan'dan
(Ayios
Epiphanyos)
geriye kalanlar.*

²⁸ Kıbrıs'ta barışın inşası ile ilgilenen sivil toplum örgütleriyle ilgili daha fazla bilgi için bakınız, Benjamin J. Broome, 'Reaching Across the Dividing Line: Building a Collective Vision for Peace in Cyprus/Sınır Çizgisinin Ötesine Uzanmak: Kıbrıs'ta Barış İçin Kolektif bir Vizyon Oluşturmak', *International Journal of Peace Research* 41, no.2 (2004), 191-209, ve Maria Hadjipavlou-Trigeorgis, 'Unofficial Intercommunal Contacts and their Contribution to Peace-Building in Conflict Societies: The Case of Cyprus/Gayri resmi Toplumlara İlişkiler ve Çatışmalı Toplumlarda Barışın İnşasına Katkıları: Kıbrıs Örneği', *The Cyprus Review* 5, no. 2 (1993): 68-87. Sınırı Aşan Eller'de bakınız, see Cynthia Cockburn, *The Line: Women, Partition and the Gender Order in Cyprus* (Londra: Zed Books, 2004) ve Türkçesi tercümesi, Hat: Kıbrıs'ta Kadınlar, Taksim, ve Toplumsal Cinsiyet Düzeni (İstanbul: İletişim Yayınlar, 2005).

Daha yaygın tepki ise evlerin ve mülklerin harabeye çevrilmiş olması nedeniyle, görmek ve ziyaret etmek amacıyla da olsa buralara gitmenin reddedilmesidir. Bu tavır da çoğu kez, geçmişte yaşanan evlerle ilgili anıların oluşturduğu hafızanın bugünkü manzara karşısında uğradığı hayal kırıklıklarına bağlı olarak açıklanmaktadır. Kendisiyle görüştüğümüz Limasol'dan Kıbrıslı bir Türk'ün söyledikleri şudur:

Gittiğimde eski tanıdığım insanların hiçbirini bulamadım. Evler bomboştu, yıkık döküktü. Kendi evimi gördüğümde kapıyı bile çalamadım. Yani orası sanki Limasol değil gibiydi, en azından benim Limasol'um değildi. Bir de Türk Mahallesi bakımsız, kırık dökük kaldı. Evimize bir boya bile yapmamışlardı hala bizim bıraktığımız gibiydi.

Nitekim Limasol göçmeni Kıbrıslı Türk evini ikinci bir kez gidip görmeyi reddetmiştir. Bu durum geri dönüşlerin tanımında yaygın bir tema olarak dile getirilmiştir.

7. Davalar

Yerinden edilmeye dair günümüzdeki anlatımları şekillendiren en son önemli unsur ise mülkiyet konusunun geçtiğimiz on yıl içerisinde davalar yoluyla farklı bir mahiyet kazanması olmuştur. Kıbrıslı Türkler, neredeyse otuz yıl boyunca ellerinde bulundurdıkları evlerin geleceğiyle ilgili belirsizlik içinde yaşarlarken, liderleri, bu konunun Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne bulunacak çözüm ve varılacak anlaşma ile aşılabileceğini söylemeyi sürdürmüştür. Ne var ki, geçen birkaç yıl içerisinde, kaybedilen mallarla ilgili olarak AİHM ve yerel mahkemelerde davaların açılması, zihinlerde giderek sorunun kendisinden ve varılacak anlaşmadan bağımsız bir hal aldığı algısının doğmasına neden olmuş, bu da birçok insanı daha güvenli olduğuna inandıkları kişisel çözüm arayışlarına itmiştir. Bu çözüm arayışları arasında, özellikle Lefkoşa ve Girne bölgelerindeki 1974 öncesi Türk koçanlı mallara yatırım yapmak ya da anlaşmayla varılacak bir çözüm sonrası üzerlerinde hak iddia edebilmek için hâlihazırda ellerinde tuttıkları mülkü inkişaf ettirmek, sık karşılaşılan bir yöntem olmuştur. Bu arada birçok kişinin ise, varılacak muhtemel bir çözümün, toprak tavizine, halen elde bulundurulmuş mülklerin geri verilmesine ya da yeni bir göçe yol açacağı gerekçesiyle, çözüm fikrine karşı giderek artan bir biçimde retçi tavırlar sergilemeye başladıkları da gözlenmektedir. Bu durum, kendileriyle görüşülenlerden biri dışında, herkesin 2004 yılında Annan Planı ve dolayısıyla Güzelyurt'un (Morphou) Kıbrıs Rum oluşturu devletin katılması lehinde oy kullandıkları gerçeği ortadayken, şimdi Kıbrıslı Türklerin Güzelyurt'tan göç etmelerini gerektirecek bir plana eskisi kadar onay verilebileceği konusunda kuşkuyla ifade eden, Güzelyurt'tan 17 yaşamöyküsünde dile getirilenlerde açıkça görülebilmektedir.²⁹

²⁹ Ancak bazı kişiler, özellikle de sol siyasi eğilime sahip olanlar, Kıbrıslı Rumların, onlarla birlikte Kıbrıs Türk oluşturu devleti altında yaşamak üzere Morphou/Güzelyurt'a dönmelerine itiraz etmeyeceklerini söylüyor.

Burada, genelde Kıbrıslı Rum göçmenlerden daha az sayıda Kıbrıslı Türk'ün yasal çarelere başvurdıkları gerçeği yanında, Kıbrıslı Rumların AİHM'ne başvurularında Demades kararında olduğu gibi adanın kuzeyindeki Taşınmaz Mal Komisyonu'na güvenilirlik atfetmesinin de, davaların anlatımların şekillenmesindeki öneminin azalmasına yol açtığı gerçeğini de not etmek gerekmektedir. Nitekim yazarın önceki araştırmasında yerinden edilmeyeyle ilgili anlatımlar genelde Kıbrıslı Rumların açtığı davalar bağlamında şekillenirken,³⁰ hazırlanan bu raporu bilgilendiren araştırmada, bu davalar nadiren doğrudan tartışılmıştır.

---

³⁰ Özellikle bakınız, Bryant'ın yazdığı *The Past in Pieces/Paramparça Geçmiş*'te 'The Spoils of History'/'Tarihin Ganimetleri'.

RÖPORTAJLAR

Bu kitapçıkta yer alan röportajlar, halen Güzelyurt (Morphou), Girne (Kyrenia) ve Yenierenköy'de (Yialousa) yaşayan yerlerinden edilmiş kişilerin anlattıkları 30 yaşamöyküsü arasından seçilmiştir. Bu yerler, hem şu anki nüfusun gelinen orijinal bölgelerdekilerin aynı olmaları, hem de muhtemelen üzerinde anlaşmaya varılmış bir çözümden farklı olarak etkilenebilecekleri gözetilerek seçilmiştir. Halen Güzelyurt'ta yaşayan kişiler Limasol ve Baf bölgelerinden gelmişlerdir ve Güzelyurt bölgesinin federal bir çözüm durumunda muhtemelen Kıbrıs Rum oluşturu devletin katılacağı uzun zamandan beri tartışılmaktadır. Bu, muhtemelen binlerce Kıbrıslı Rum'un Güzelyurt'a dönüşü ve bunun sonucunda da kasabanın şimdiki Kıbrıslı Türk nüfusunun yeniden yerleştirilmesini gerektirecektir. Girne'ye ise özellikle 1974 sonrası Limasol'dan gelen kişiler yerleştirilmiştir ve burası her ne kadar herhangi bir çözüm çerçevesinde adanın mülkiyet sorununa tabi olacak olsa da, hiçbir zaman toprak ayarlanmasına tabi bir bölge olarak ele alınmamıştır. Şimdi Yenierenköy'de yaşayan insanlar ise Dillirga (Tillyria) bölgesinde yer alan Erenköy (Kokkina) çevresindeki beş farklı köyden gelmişlerdir. Son dönemlerde köylülerin bölgeye dönüşüne olanak sağlayacak seçenekler üzerinde tartışmalar olsa da, Erenköy, halen Kıbrıs Türk ordusunun kontrolü altında ve adanın kuzeyinden koparılmış bir enklavdır.

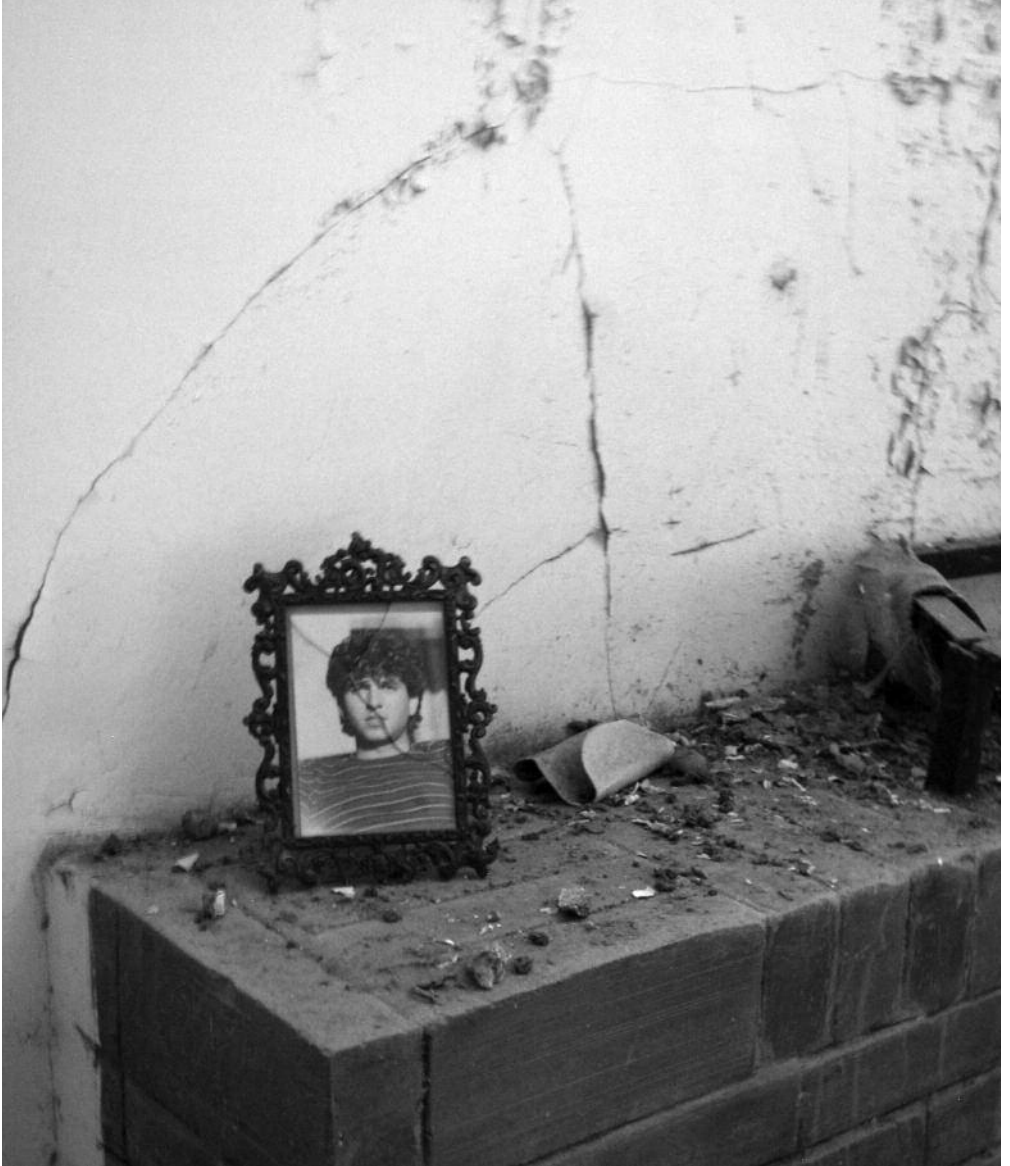
Bunlara ek bir bilgi, bu raporun daha genel sonuçlarının, yazarın 2003'ten bu yana, Kıbrıslı Türklerin yerlerinden edilmeleri ve geçmiş ve mekân algılarında Yeşil Hattın açılmasının etkileri üzerine yaptığı araştırmalara dayandığıdır. Her ne kadar bu kitapçık güneyden kuzeye göç eden Kıbrıslı Türklerle ilgili olsa da, göç yanında, Kıbrıslı Türklerin kuzeydeki göçünün kronolojisini de ortaya koymakta olduğundan, göçün algılanmasında yeni yasal mekanizmaların etkileriyle ilgili daha fazla bilgi için, yazarın önceki çalışmasına, başvurmakta yarar vardır.³¹ Bu raporun kuzeyden güneye göçüne değinen karşı örneği, halen kaybettikleri mülkleri için yasal çare peşindeki Kıbrıslı Rumların öykülerini de içermekle birlikte,³² bu tür yasal çarelerle ilgili karmaşık engelleri analiz eden ayrı bir raporun temelini, Kıbrıslı Türklerin hukuk davaları teşkil edecektir.

Bu yaşamöyküleri sayesinde çeşitli köy ve bölgelerde yerinden edilmelerin nasıl farklı farklı yaşandığı görülmekle kalınmayacak, aynı zamanda, halen devam etmekte olan görüşmelerde öngörülen çözüm seçeneklerinin, bugün itibarıyla Kıbrıslı Türklerin geçmişlerini, gelecekle ilgili vizyonlarıyla ilişkilendirmelerini nasıl etkilediklerini ayırt etmek de mümkün olabilecektir. Dile getirilen yaşamöyküleri karmaşık ve sıklıkla çelişkili olsalar da, bizlere geçmişin günümüzde nasıl yeniden şekillendirilebileceğini anlayabilmemiz için önemli ipuçları sağlayacaklardır.

³¹ Bryant, *The Past in Pieces/Paramparça Geçmiş*.

³² Olga Demetriou, *Life Stories of Displacement in Southern Cyprus/Güney Kıbrıs'ta Yerinden Edilmeye İlgili Hayat Hikâyeleri* (Lefkoşa: PRIO, 2011).

İKİNCİ BÖLÜM: YAŞAMÖYKÜLERİ

Resim 10: Kuzey Lefkoşa'da terk edilmiş bir ev

Ramadan (47 yaşında)- Gilan'dan (Koilani) Güzelyurt'a (Morphou)

Ramadan Polemidia'da doğdu, ilkokula orada gitti, yaşamının ancak ilk yıllarını Gilan'da (Koilani) geçirdi. Kendinden başka beş kardeşi vardı. Babası çiftçiydi; buğday arpa tarlaları yanında bağları ve elma ağaçları vardı. Rumca konuşabilen Ramadan'ın yaşamının ilk yıllarındaki arkadaşlarının çoğu Rum'du:

İki dili birden öğrendiğimi hatırlıyorum, evde kesinlikle Rumca konuşulmazdı mesela, ama arkadaşlarım Rum'du, bazen annemin işi olduğunda bizi Rum komşumuza bırakırdı, orada Rumca konuşulurdu, köyde imece usulü çocuk bakma vardı, şimdiki gibi kreşler yoktu, mesela benim annem 2-3 tane Rum çocuğu emzirmiştir, sütkardeşlerim bile var yani benim.

1974'te yaklaşık 1400 nüfus içinde 35 kişilik küçük bir Kıbrıslı Türk azınlığı olarak yaşıyorlardı:

Bir keresinde 74 yılında köyde bizi seven insanlar güvenliğimiz açısından bizi bir odanın içerisine kapatmışlardı, bu durumdan istifade eden bazıları da hayvanlarımıza zarar vermişlerdi, tarlalarımıza girmişlerdi. Ondan önce 1958 yılında bizi Gilan'dan Paramal köyüne getirmişlerdi, o da Limasol'a yakın olan bir köydü. Ancak babam dayanamadı ve annemle beraber köye tekrar geri döndü. 1963 de ise Binatlı'ya göç ettiler, 74'te bir kere daha göç ederek Güzelyurt'a geldik. Yani ailem 3 kez göçmen deneyimi yaşamıştır.

1974'te ailesi köyde kalmayı seçtiği zaman Ramadan, en küçük çocuk olduğundan onlarla birlikte kaldı. Ancak erkek ve kız kardeşleri, İngiliz üsleri üzerinden Türkiye'ye geçmek suretiyle, kuzeye gitmenin yolunu buldular. Bölgede sadece üç Kıbrıslı Türk çocuk kaldığı bir zamanda devam edebileceği açık bir okul kalmadığı için Ramadan da en sonunda bu yolculuğu yapmak zorunda kaldı. Bu yolculuğu yaptığında o ders yılını kaybetmiş durumdaydı:

Annem babam Güneyde kalmıştı, ben yalnız kalmıştım, diğer kardeşlerim gitmişlerdi, ben ailemi bırakmak istemedim ve Güneyde kaldım. Bu tarafa gelişim bayağı maceralı oldu. Maceralı oldu derken, o zaman insan tacirliği vardı, adam başı 100 Kıbrıs lirasına bir taraftan diğerine insan geçiriyorlardı, bunu yapan da şu anda milliyetçi kesimin en önde gelenlerindendir. Hala daha bu insanların kim olduğunu çok iyi biliyorum. Şimdi biz Rumcu düşman olduk, onlar da bir numaralı milliyetçi oldular. Ben Limasol'a bağlı bir köyden bir minibüsün içerisinde 25 kişi üst üste kaçak yollardan 2,5 saatte geldim, o 2,5 saat bana 2,5 ay gibi gelmişti.

Ramadan'ın anne babası da, Viyana Anlaşması'nı takiben, Birleşmiş Milletlerin yardımıyla kuzeye gelmişlerdi.

Ramadan, uzun yıllar Gilan'a dönüş umuduyla yaşadıklarını şöyle anlattı:

Her görüşmenin sonucunda bizim umudumuz vardı. Sonra zamanla o umut kayboldu, fakat ben hala o umudu taşıyım. Ben iç içe yaşamının mümkün olduğuna inananlar-danım. Benim bir çocuğum Kıbrıs Üniversitesi'nde bir çocuğum da İngiliz Okul'unda okumaktadır. Karşı tarafla ilişkilerimiz hala devam etmektedir.

Ramadan, sınır kapılarının açılmasından altı ay önce çalışmak için güneye gitmiş olduğu bir zaman fırsat bulur bulmaz bir taksiye atlayarak Polemidia'dan geçip Gilan'a varmıştı. 1974'te, hala köyde yaşarken, Andreas adındaki bir Vasilia/Karşıyaka göçmenine kendi evine yerleşmesi için yardım etmişti:

Gittiğimiz vakit öğlen vaktiydi, yatıyordu kaldırdık ve bize 'nerelisiniz' diye sordu. Ben, 'buralıyım' cevabını verince bana dedi ki 'burada 74'te bir çocuk vardı Ramadan diye.' Çok duygulandık adam beni bana sordu, gözlerimiz doldu ağladık. İlişkilerimiz devam ediyor hala, normal bir insan ilişkisi gibi. O gün köye gittiğimizde bütün köylüler toplanmıştı biz geldik diye, organize edilmiş gibilerdi. Çok enteresan bir gündü. Kapılar açıldıktan sonra çok gidip geldim, farklı insanlar tanıdık, eski Güzelyurtlularla temas kurduk, beraber futbol maçları yaptık, etkinliklerde bulunduk, şu an dinlenme modundayız görüşmelerin sonuçlarını bekliyoruz.

Ramadan her fırsatta köye gitmeye bugün de devam ediyor. İlk başlarda çocukları fazla ilgi göstermemiş olsalar da şimdilerde onların da köye bağlandıklarını söylüyor:

Benim köye karşı özel bir ilgim var zaten, köy milliyetçiliği mi desek, şovenliği mi desek, havası suyu da etkiliyor tabii, nem oranı sıfırdır mesela. Yüksek bir köydür, yaz kış akan deresi, soğuk suyu, bağları, yeşilliği vardır. Güzel, yaşanılabilir ve görülesi bir yerdir. Bana nerde kalmayı tercih edersiniz diye sorsanız ben Gilan'da kalmayı tercih ederim derim mesela, büyük bir köydür, otantiktir, sarı taşlardan yapılmıştır, ilişki kurduğumuz arkadaşlarımız orada. Köyün nüfusu mesela hafta sonu olduğu zaman 1000'in üzerine çıkar, herkes gelir köyüne, bu da benim hoşuma giden bir özelliktir.

Bu umutlarına ve 'köy şovenizmine' karşın Ramadan, şu anda geri dönmeyi düşünmüyor ve ailesinden de herhangi birinin döneceğini sanmıyor; ancak yine de bunun gelecekte mümkün olabileceğini umut ediyor. Güzelyurt bölgesine ne olacağı konusunda ise farklı duygular taşıyor:

Ben bütün yatırımımı bu bölgeye yaptım, Güzelyurt'ta marketim var, fırınım var artık, burayı da evimiz kabul ettik, 37 senedir buradayız. Sosyal açıdan da bir bağlılık var, benim teyzelerim, akrabalarım burada öldü, mezarları buradadır mesela.

Polemidia'daki arazileri içine ve etrafına birçok göçmen konutu inşa edildiğinden söz ederek, 'insanların dördüncü kez göçmen olmak için zorlanmamaları gerektiğini' ifade ediyor.

Kemal (88 yaşında)- Gilan'dan Güzelyurt'a

Ramadan'ın babası olan Kemal'in ailesi Gilan (Koilani) köyünün en fazla toprağa sahip olan ailesiydi. O da köyünü, Kıbrıslı Rum dostlarıyla genelde iyi geçindiği, üretken bir köy olarak hatırlıyor. Böyle olsa da, 1958 yılında Kemal'in abisi ve kuzeni EOKA tarafından öldürülünce, Kıbrıslı Türkler köyden ayrılmışlardı. O dönemde Kemal 10 yıllık evliyken köyde, kendi deyimiyle terk edilemeyecek yatırımlara sahipti. Kısa bir süre için köyden ayrılmalarına rağmen sonunda geri döndüler. Köylülerden geriye, sadece bir mahalle içerisinde kümeleşen ailesinin bazı fertleri kalmıştı.

Ailenin ilk ciddi göçü, 1963'te toplumlararası çatışmaların başladığı günlerde gerçekleşir:

Rumlar bize zulüm etmeye başladı, bizim köyde bakkalımız, şoförümüz her şeyimiz Rum'du, onlardan alışveriş ederdik, onların arabalarıyla mallarımızı götürürdük. Yani, bizim kazandığımızı hep Rumlar yedi. 1963'te sorunlar çıkınca bizi artık istemez oldular, çekemediler ve bize zulüm etmeye başladılar. Bize bir ay mal vermediler, mallarımıza el koydular.... Gilan'daki Rumlar bunları yapıyordu. Bize yiyecek vermiyorlardı, biz de Birleşmiş Milletlere durumu bildirip karşılığında ücretsiz yiyecek almıştık fakat onu da engellediler, size artık yiyecek vereceğiz dediler ama yine vermediler.... Velhasıl, Rumların elinden çok çektik, bizi kahvelere koymadılar, her yerden men ettiler. Bu yüzden 1963'te Polemidia'ya gitmek zorunda kaldık. Herkes göç etmek zorunda kaldı başka yerlere gittiler.

Ailesiyle bir yıl kadar Polemidia'da kalan Kemal, geldikleri yerde zengin arazi sahibi oldukları gerekçesiyle orada kendilerine yeterince erzak verilmediğini belirtmektedir. Sonunda Gilan'a dönmeye karar vereceklerdir, ancak ne evleri ne de tarlaları bıraktıkları gibi değildir. Köylüleri ürünlerini, hayvanlarını, makinelerini almış, evleri ise zarar görmüştür.

Resim 11: Gilan (Koilani) köyünde Türk mahallesindeki cami.

Her şeye rağmen evlerini tamir ederek köyde on yıl boyunca yaşadılar. Kemal, 1974 Temmuz tarihinde köy dışındaki meyve bahçelerinde çalışıyor ve orada yatıp kalkıyor olduklarını anlatırken, birdenbire köyden Kıbrıslı Rumların geldiklerini ve kendilerini köye götürmek istediklerini söylüyor. Bu dönemde Türk askerlerinin gelebileceği korkusuyla bir Kıbrıslı Rum'un evinde günlerce kalmaya zorlandıklarını belirtirken, Rumların bu davranışını, köye gelebileceklerini düşündükleri Türk askerlerini yumuşatmaya ve kendilerini korumaya yönelik bir gösteri olarak değerlendiriyor.

Kemal, 1975'e kadar köyde kalmayı başardıklarını, ancak o yıl içerisinde köyü terk etmeleri yönünde baskıların artmaya başladığını dile getiriyor:

Bir şekilde idare ettik hep, ama bize 1974'te çok zulüm etmeye başladılar, mesela elma toplardık gelip elimizden elmalarımızı alırlardı, epey dayandık, malımız var diye göç etmek istemedik ama sonunda dayanamadık ve bizi öldürecekler diye göç etmek zorunda kaldık.

Kemal kendilerine baskı yapanların köylüleri olduğunu fakat çoğunun gençlerden oluştuğunu söyledi. 1974'te kuzeye götürüldüklerinde geride iki ev, hayvanları ve tüm varlıklarını bıraktıklarını; giderken Mallia, Siligu gibi çevre köylerden gelenlerle birlikte BM otobüslerine yerleştirilerek kafile halinde yolculuk ettiklerini söylüyor. Bu arada en büyük iki oğullarının 1974 Temmuzunda esir alındıklarını, daha sonra gerçekleşen esir değişimi işlemiyle de kuzeye geldiklerini, karısıyla kendisi geldiklerinde oğullarının çoktan kuzeyde yerleşmiş olduklarını belirtiyor.

Kemal, kuzeye geldiklerinde hiçbir şeylerinin olmaması bir yana, güneyde bıraktıkları mallarının gerçek değerini karşılayacak tazminatı almakta da güçlük çektiklerinden söz ediyor:

Buraya geldik, yönetim bize 5 lira veriyordu, o zaman, onunla geçinmeye çalıştık. Ben orada iş adamıydım buraya geldim boşa kaldım. Eşime 'artık geri de gidemeyiz, maaşımız da yok, bir fırın yapalım peksimet yapıp satalım çocuklarımızı geçindirelim' dedim. Çok çektik gerçekten, çörek yapıp, peksimet yapıp, bisikletle gezip onları satar üç beş kuruş alır, onla geçinmeye çalışırdık. Hayatımız böyle geçti.

Mallarının karşılığı olarak kendilerine yarım bir evle bir bahçe verilmiş. Bahçe bakımsızmış, onu canlandırmak ve yeniden verimli hale getirmek yıllarını almış. Kemal, kuzeye geldiklerinden bu yana yaşamlarının çok zor olduğunu söylemekle beraber, şimdilerde çocukların kendilerine yardım edebilecek konuma gelmiş olmalarını da bir şans olarak değerlendirmekten geri kalmıyor.

Barikatlarının açılmasından ve geçişlere izin verilmesinden sonra Kemal, Gilan'da kalan arkadaşlarını ziyaret etmeye başlıyor:

Gittiğimizde çok iyi karşıladılar bizi davullarla, sanki hiç bir şey yokmuş gibi, eski yaşlı insanlar iyiydi zaten. İyi de geçinirdik. Beraber yer içerdik. Onlar da bu tarafa gelip buldular bizi. Rumlar buraya geldiklerinde bizim buralarda kötü koşullarda yaşadığımızı düşünüerek geldiler. Ama geldiklerinde öyle olmadığını gördüler.

Kemal Gilan'daki mallarının çoğunun tapusunu hala tuttuğunu, ayrıca karısının Polemida'daki mallara ait tapularının da beraberinde olduğunu belirtmekten de geri kalmıyor:

Evet, en iyisi öyle, bizim oradaki mallarımız çok değerlidir ama biz oraya gidip yaşayamayız artık. Orda zaten rahat değildik bütün gece camları bekledik bizi öldürecekleri niyetleri öyleydi bu tarafa gelmesek bizi çekemiyorlardı.... Ama artık evlatlarımız nerdeyse biz de orada yaşarız, bu noktadan sonra kendimize yeni bir dünya kuramayız.

Şaziye (50 yaşında)- Baf'tan Güzelyurt'a

Şaziye, Baf kasabasının Türk mahallesi olan Mutallo'da büyüdü. O dönemde yaşadıkları mahalle, kapalı bir enklavdı. Çocukluğunun Baf'ının, komşuların birbirini kolladığı, dostluk bağlarının güçlü olduğu bir yer olduğunu anlatırken, çocukluğunu tümüyle enklav sınırları içerisinde geçen mutlu bir dönem olarak hatırlıyor:

Kasaba çok güzel, şirin bir yerd. Dışa açılımı fazla değildi. Herkes birbirini tanır, dostluk, akrabalık çok çok ilerlemiş bir durumdaydı. Herkes bir aile gibiydi yani. Küçük bir aile.

Çocukken hiç Kıbrıslı Rumlarla karşılaşmadığını ve Kıbrıslı Rumları sadece okulda öğrendiklerinden bildiğini de sözlerine ekliyor.

Resim 12: Şaziye, yerinden edilmeden hemen önce Baf'ta bir kız çocuğuyken.

Ailenin altı çocuğunun dördüncüsü olan Şaziye babasının, altıncı çocuğunun doğumunun ardından öldüğünü, annesinin 1967 yılında, henüz 39 yaşındayken dul kaldığını söylüyor. Bir çocuk olarak darbeyi ve Kıbrıslıların kendi aralarındaki çatışmaları hatırlıyor ve hatta o günlerde bir savaş özlemi içinde olduğunu da dile getiriyor:

O zamanlar çocuktum, savaşı çok severdim. Savaş filmlerini filan çok görürdüm. 'Keşke bir savaş çıkarsa da ben görsem, hiç hatırlamam savaşı' filan. Silah seslerini duyduğumuz zaman, 'Yok,' dedim 'bitsin bu savaş! Olmasın' Yani, sanki başlayacak ve bitecek. Çocukluk işte!

Harekatın başlamasından sadece üç gün sonra Kıbrıslı Türk kadınların toplanıp bir kafeye kapatıldıklarını anlatıyor. Evlerine geri gönderilmeden önce orada günlerce kaldıklarını, ancak takip eden aylar boyunca mahallede resmen esir edildiklerini, esir olmalarına karşın, günün birinde Kıbrıs Rum kuvvetlerinin ani saldırısına uğradıklarını ve birçok kişinin öldüğünü söylüyor.³³ Bunlardan birinin kiracıları olduğunu ve çok sevdiği köpeğiyle birlikte öldürüldüklerini; komşularının alelacele gömülüşüne tanıklık ettiğini aktarıyor:

Küçüktük, merak salardık ne oluyor gibisinden. Gömdüklerinde biz de oradaydık. Tanınmayacak haldeydi yüzü. Köpeğiyle birlikte.

Bu dönemde Türk uçaklarının bazen Baf üzerinden uçtuklarını, muhtemel bir bombalamaya engel olmak için kadınlarla çocuklara açık alanlara çıkmalarının emredildiğini, uçaklar gittikten sonra evlerine geri gönderildiklerini hatırlıyor.

O dönemde annesi hasta olduğundan ve BM güçlerinin onu kuzeye götürmek için teklifte bulunduklarından söz ediyor. Bu arada Şaziye'nin ağabeylerinden biri Kıbrıs Türk ordusunda mücahitlik görevini yapmakta, diğeri ise Türkiye'de öğrenim görmektedir. Türkiye'de olan ağabey ise annesinden habersiz, darbenin hemen ardından adaya gelmiş, önce Limasol'daki akrabalarını ziyarete gitmiş ve sonra da orada esir düşmüştür. Üç ay boyunca savaş esirleri kampı olarak kullanılan stadyumda tutulmuş, oradan da kuzeye gönderilmiştir. Şaziye'nin ablası, annelerine kuzeye gitmek için önerilen yolu kabul etmesi konusunda ısrarcı olmuş bu ısrar üzerine anne bebeği de yanına alarak gitmiştir. Şaziye ise o zaman evli olan ablası ve küçük erkek kardeşiyle geride kalmıştır.

Şaziye yaklaşık bir yıl boyunca esir kalırken arkadaşları ve komşular ardı sıra kuzeye gitmenin yollarını bulmaya başlamışlardır:

³³ Her ne kadar Şaziye ölü sayısının on bir olduğunu söylese de diğer kaynaklar bunu altı olarak belirtiyor. Dahası, burada Kıbrıslı Rumların yağma amacıyla enklava girmeleri ve daha sonra 1974 Ağustos'unda geride 6 ölü bıraktıkları saldırıları konusunda bir karmaşıklık var gibi görünüyor. Detaylar için bakınız Murad Hüsnü Özad, *Baf ve Mücadele Yılları* (Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2002), 138. Kitap ayrıca kuzeye gönderilen kişilerle ilgili günlük hesap da veriyor.

Herkes, duyardık, bu tarafa gelirler, ama anlaşmalı şekilde değil. Dağdan kaçanlar olurdu, yalandan 'hastayım' diye Kızıl Haç'a yazılanlar olurdu. Sırf o yerden kaçsınlar, kalmasin o tarafta.

Bu arada annesi çocukları ile yeniden bir araya gelmek için can atıyordur ve küçük oğluyula kızının kuzeye getirilmesi için adam başı yüz sterlin ödemiştir. Sonunda onlar da 120 kişilik bir grupla Baf dağlarını yaya olarak geçmeyi başarmıştır:

Aramızda küçük çocuklar da vardı, yaşlı insanlar vardı. Çok yaşlı insanlar vardı. Çok korkulu dakikaları geçirdiğimizi hatırlarım. Geceleyin yürüyüş yapardık, gündüz hep saklanırdık. Çocuklar tabii ne bilecekler? İki yaşında bir çocuk bir gece ağladığını gördüm. Sesimiz duyulmasın diye, şişelerin tıpaları, kapakları var ya? Onun ağzına soktular sussun diye. O şekilde yani. Üç gün üç gece hiç bir şey yoktu. Getirdiğimiz yemekleri da, ekmek filan peynir filan ki koyduyduk çantanın içerisine, yorgunluktan onları da attıydık. Bir küçük parça giyim eşyası koyduyduk, onları da. Yani taşıyamaz hali, çünkü yüksekti çıktığımız yerler, indiğimiz yerler, biz de alışkın değildik dağlara. Hepsini attıydık. Bizim gibi çoğu. Onların içerisinde sınıf arkadaşlarımız da vardı ki köyden gelirlerdi. Yani okula gittiğimiz arkadaşlarla hep beraber geldik o gün.... Hatırlarım, bir anne burada, dört yaşında bir çocuğu istediği getirilsin. O çocuk unutuldu başkalar tarafından, dağda kaldı. Bilmiyorum o çocuğun sonu ne oldu.

Lefke'ye geldiklerinde rehberleri onlara, işaret verdiği anda mümkün olduğu kadar hızla barikata koşmaları uyarısı yapar. Rehberin söylediklerini yerine getirirler ve hızla barikata doğru koşarlar Şaziye, bütün bunlar olurken Kıbrıs Rum askerlerinin kendilerini sadece seyrettiklerini ve herhangi bir müdahale teşebbüsünde bulunmadıklarını anlatır.

Ağabeylerinin ikisi onları karşılamak için beklemektedir. Portakal mevsimidir, yemekleri için verilen portakalları aç geçen günlerin ardından aceleyle yemekleri midelerini ağrıtmıştır. Annesi o sırada Güzelyurt'ta bir ev bulmuştur. Ağabeyleri onu oraya götürürler. Henüz altı yaşında olan küçük erkek kardeşi günlerce uyku uyumadan yürümekten yorulmuştur, gelir gelmez yatağa düşer. Şaziye, annesinin karşısına geçerek 'Ölmedin, değil? Kalk yukarı, göreyim seni!' diye bağırdığını anlatır.

Şaziye kuzeye gelmeyi istemekle birlikte, gelir gelmez Baf'taki evlerini özlemeye başladığını, yıllarca yaşadıklarının etkisi altında kaldığını aktarıyor. O zamanlar orta üçe başlamak üzere olduğunu ve uyum güçlüğü çektiğini de sözlerine ekliyor:

Buraya geldiğimde 75'te orta üçe gitmeye başladım. Sanki hep beyin silinmiş gibi geldi bana. Yani başarıdan başarısızlığa doğru bir adım attım. İki dersten kalmıştım ve okula gitmemeyi istedim. Hiç dersten kalmaya alışmadıydım. Ondan sonra gene başarıyı yakaladım.... Yani harbin etkisi çok büyük oldu. Zihinlerde. Çünkü her şey eskiyi düşünürdün. Yani yatsan rüyalarında hep silahlar, hep savaş görürdün.... Üç sene, dört sene sürdüydü. Devamlı kuşku içerisinde, korku içerisinde. Bir gürültü duysan, silah sesi zannediyordun, savaş çıkacağını zannediyordun.

On sekiz yaşına geldiğinde İngiltere'ye giden Şaziye 1979'dan 2006'ya kadar orada kalacaktır. Kıbrıs'a tatil için, 2003'te kontrol noktalarının açıldığını duyunca gelişlerini şöyle anlatır:

Hep düşünürdüm ki Türk tarafına geleyim, Türklerle bir arada olayım, ama buraya geldiğimde kendi yerimi özlemeye başladım. Gerçekten doğup büyüdüğüm yerleri çok aradım yani. Hala daha öyle. Yollar açıldığında yine holiday'e gelmiştik. Yollar açıldığını duyduk, ilk aklıma gelen kendi yerim oldu. Oraya gittiğimde tuhaf oldum, ağlama, sevinç hep birarada yaşandı. Evimi görünce sanki hiç başka bir ev görmedim, tanımadım yani. Bilmiyorum, insanın yeri gibi yok, öyle düşünürüm.... Eve girdik. Yaşlı bir adam, yaşlı bir kadın yaşıyordu. Girenkenden 'bütün suç Denktaş'ındır. O yaptı bunları' filan. Biz bir şey demedik çünkü politikacı olarak gitmedik, kendi evimizi görmeye gittik.... Zaten yollarda çok zorluk çektik o gün. Türk plakasını görüyorlar ya? Çok aksi hareketlerde bulundular. Ama bazı ev sahipleri en azından insan gibi davrandılar.... Ev çok değişik geldi bana. Yollar sanki büyüdü, daha geniş geldi. Evler çok küçük geldi bana. Nasıl yaşardık bilemem. Hatırlarım, avlumuz çok büyüktü, belki aslında küçüktü bilmiyorum artık. Çok küçük geldi bana. 'Biz nasıl yaşadık bu evde?' dedim.

Şaziye ve kocası, yurt dışında geçirdikleri yaklaşık otuz yılın ardından 2006'da kalıcı olarak adaya dönerler. Çocukları da Kıbrıs'a yerleşmek niyetiyle onlarla birlikte gelir. Halen devam eden müzakereleri destekliyor olmakla birlikte kendisine niyeti sorulduğunda görüşü çok nettir:

Şimdi geriye dönüş düşünürsen, bu saçmalık olur. Ev için hiç bir zaman dönülmez.... Benim şahsi görüşüm, bir arada olmaz. Yani Türklerle Rumlar bir arada olmaz, çünkü bunca yaşananlar yine yanlış bir iz bırakmıştır, yani geriye dönüş, hep bir arada yaşamak olmaz. İki devlet—yani benim görüşüm o. Federal bir devlet.

Sami (59 yaşında)- Flasu'dan, Lefke üzerinden Güzelyurt'a (Morphou)

Sami aslen Trodos eteklerindeki Solya bölgesinde bulunan Flasu köyünden olan ve şimdi Güzelyurt'ta yaşayan bir diş hekimidir. Flasu karma bir köy olduğundan yaşamının ilk yıllarını Kıbrıslı Rumlarla birlikte geçirir. Evlerinin yanında Kıbrıslı Rumların evleri vardır. Babasının birçok Kıbrıslı Rum arkadaşı ve tanıdığı bulunmaktadır:

Genelde Türk çocuklarla oynardım. Köyde bizim yaşıtımız olan bir Rum çocuk (Lambro) vardı onunla oynardık. İşte Rumcayı da o zamanlardan birbirimizle oynarken öğrendik. Köyümüzde Karkot diye bir dere vardı. Yazın köydeki Türk ve Rum çocuklar hep beraber burada yıkanırđık. Sonra, babamızın annemizin satmak için dikip yetiştirdiğı şeyleri eşeğıe yükleyip ev ev gezip satardım. Babam devamlı kahvelerde Rumlarla beraber kâğıt oynardı, içki içerdi, ben de çoğıu zaman babamın peşinden kahvelere giderdim, muhabbetlere katıldım. Yani genel olarak, Rumlarla Türkler arasında (etnisite) anlamında Rumluk Türklük ayrımı yoktu, sadece dini günlerde bayramlarda, paskalya-larda mesela onlar pilavuna yaparlar bize verirlerdi, biz çörek yapıp onlara verirdik.

Resim 13: Sami'nin babası Salahi, Kıbrıslı Rum arkadaşlarıyla. Salahi soldan ikinci.

Bu yaşam, 1958'de ve yine 1963'te, köyden ayrılmak zorunda kalmalarıyla iki kez dağılır. 1958 yılında aile kendilerini çevre köylerdeki aşırı uçtaki Kıbrıslı Rumların tehdidi altında hissedince, yaya olarak Lefke'ye kaçarlar. Orada Lefke maden şirketinin konutlarında, küçük bir evde otuz kişi sıkışık bir şekilde yaşarlar. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Flasu'ya geri dönerler, ancak çevre köylerde şiddet olayları meydana gelince kendilerini yeniden tehdit altında hissederler ve bir kez daha kaçarlar. Yine Lefke'ye giderler. Bu kez evleri yağmalanıp tahrip edilmiştir. Sami, bu durumun, Lefke'de yaşadığı uyum sorunlarına rağmen köye dönüş şanslarını ortadan kaldırdığını söyler:

Tıpkı bir fidanı bir yerden söküp başka bir yere diktiğinizde yeniden kök salana kadar bir uyum sorunu yaşar, benimki de öyle oldu. Küçükken köyümüzdeki yaşantı ile bu yeni geldiğimiz yerler arasında farklılıklar vardı. Dolayısıyla uyum sağlamam biraz zaman aldı. Göçmen oluşumuz biraz da ikinci sınıf insan muamelesi görmemize neden oldu. O dönemlerde Rumların koyduğu bazı ambargolar da hayatımızı zorlaştırıyordu. Ekonomik sıkıntılar bir taraftan yiyecek sıkıntısı bir taraftan boy gösteriyordu. Birleşmiş Milletler askerlerinden kuponla ekmek, yiyecek, süt alırdık. Dağıtımlar ailedeki çocuk sayısına göre yapılırdı.

Aile, takip eden on yıl boyunca Lefke'de kalır. Babası madende çalışmaya başlar, Sami ise eğitimini orada tamamlar.

Resim 14: 1968'de dolaşım kısıtlamalarının hafiflemesinin ardından, Flasu yakınındaki Solea'da bir aile pikniği. Sami sağda.

1969 yılında lise son sınıftayken Sami mücahit olur. Askerlik, mezuniyetinden sonra da bir yıl daha devam eder. O zaman Kıbrıs Türk Yönetimi iki yıl askerlik yapan genç Kıbrıslı Türk erkeklere üniversite için burs vermektedir. Sami, lise son sınıftayken gündüzleri okula gidip akşamları da, genelde ders kitaplarını yanına alarak nöbet tuttuğunu anlatır. 1971 yılında tıp okumak için İzmir'e gider, 1974'te sınavlardan sonra, darbeden sadece birkaç gün önce tatil için Kıbrıs'a döner:

12-13 Temmuz 1974 de Kıbrıs'a geldik iki gün sonra 15 Temmuz hareketi başladı. Bizi hemen askere aldılar. 20 Temmuz Türkiye'nin harekâtına kadar zor günler yaşadık özellikle Lefke en uzak bölge olduğu için biz, Ağustos'taki ikinci harekâta kadar Rumların kontrolünde kaldık. O dönemde Rumlar birçok insanı alıp Limasol'a esir olarak götürdü. Rumlar Türk askeri Lefke'ye yaklaştıkça birçok Türkü alarak kaçmaya başladılar hatta ben de yanıma biraz para aldım beni de alırlar götürürler diye fakat çok acele kaçtıkları için her eve girip herkesi alamadılar. Esir düşmedim ama Lefke'de bir ay süre ile esaret hayatı yaşadım. Harekât bittikten sonra Eylül'de tekrar tahsilime döndüm.

Ailesine Güzelyurt'a yakın bir köy olan Aydıncöy'de (Prastio) ev verilir ve Sami tahsili tamamlayıp Kıbrıs'a geri döndükten sonra, Güzelyurt'ta ailesinin yakınında diş hekimi olarak çalışmaya başlar.

Bir keresinde, 2003'te sınır kapıları açılmadan önce Flasu'yu ziyaret etme fırsatı bulur. Barikatlar açıldıktan sonra ise köyünü düzenli olarak ziyarete gider, kendini hâlâ köyüne bağlı hissettiğinden söz eder:

Evet, 11 yaşına kadar yaşadım, o da kesik kesik ama buna rağmen mesela, bugün o köye gittiğim zaman şurada şunu yapardım burada bunu yapardım gibi anılarım beni hala etkiler. Mesela ben köyüme 35-40 sene sonra bir diş doktoru arkadaş vasıtasıyla döndüğümde bizim köydeki yanık yıkık evin yanına kadar gittik, orayı görünce gözlerim doldu, duygulandım, bütün çocukluğum bir film şeridi gibi gözlerimin önünden geçti. Çıktığım ağacı, düştüğüm yeri gördüm, eşeğe binişimi, ayağımdaki yara izinin bile nerde olduğunu hatırladım. Beni oraya götüren Rum meslektaşım benim neler hissettiğimi anladı çünkü o da bir Güzelyurt göçmeniydi. Anlatılması güç, hüznü, kopuk duygular yaşadım. Köyüme hala evim, tarlam olmasa da giderim. Ara sıra babam da gitmek ister, oradaki tanıdıklarını görmek ister.

Resim 15: Sami'nin Flasu'daki çocukluğunun evinin kalıntıları.

Bu bağlara karşın Sami yine de geri dönüşün artık mümkün olmadığını söylüyor. Yaşamının artık kuzeyde, Güzelyurt'ta geçtiğini ve gerek profesyonel gerekse sosyal açıdan güneyde yeniden yerleşip hayat kurmanın çok zor olacağını ilave ediyor. Kendisine toprak ayarlaması sorulduğunda ve Güzelyurt'un muhtemelen Kıbrıs Rum oluşturu devletine katılacağı söylendiğinde bu konudaki şüphelerini dile getiriyor.

Verilsin verilmesinden öte bir tür rahatsızlık söz konusu. Biz 57'de 60'ta ve 74'te olmak üzere 3 defa göç ettik. Bu bölge ise her zaman verilme konusunda ilk sırada yer aldı. Mesela Annan Planında bile burası verilecekti. Artık verilmesinden ziyade, insanların devamlı bir yerden sökülüp başka bir yere gitmesi konusu vardır. Şimdi düşünebiliyor musunuz tüm ekonomik faaliyetlerinizi, evinizi yuvanızı, işinizi burada kuruyorsunuz, sonra sizi alıp tekrar belirsiz bir yere götürüyorlar. Buradaki insanların yüzde 70'i sırf bu belirsizlik çözölsün, çocuklar geleceğini görebilsin ve bu durum çözüme kavuşsun diye Annan planına bu yüzden evet dedi ama karşı tarafın hayır tabii ki hayal kırıklığı, öfke ve endişe yarattı. Şimdi insanlar artık 2000'lerdeki Annan planı döneminde savunduğu fikirlerde değiller, o kadar kolay verilsin gitsin diyemiyorlar, çünkü önlerini göremiyorlar. İnsan bir yerden kaçarken daha iyisi için gitmek ister, daha kötü bir durumda olmak için gitmek istemez.

Sami Annan Planı'nı desteklediği gibi anlaşımayla varılacak federal bir çözümü de savunuyor.

Öncel (51 yaşında)- Magunda'dan Güneşköy'e (Nikitas)

Öncel'in çocukluğu, Baf bölgesinde Poli'nin (Polis tis Chrysochou) kuzeyindeki Magunda köyünde geçmiştir. Üçü kız, sekizi erkek on bir çocuklu, aynı zamanda köy çevresinde yüzlerce dönüm arazisi olan büyük bir aileden gelmektedir. Arazilerinden elde ettikleri gelikle on bir çocuktan sekizi üniversitede okuma imkanı bulabilmiştir. Magunda, birçok küçük Türk köyü yanında, iki de daha büyük Kıbrıs Rum köyü olan Argaga ve Kynousa'nın yer aldığı bölgede tümüyle Türk olan tek köydür:

Argaga'yla bizim köyün öyle bir ilişkisi vardı. Onlar hiçbir zaman bizi düşman gibi görüp, farklı davranmadı. Cinusa'da biraz daha şoven, Rum milliyetçisi bir grup vardı ama Argaga'nın büyük oluşu böyle bir sorunu engelledi, yani 63'ten 74'e kadar ben hiçbir ciddi problem yaşadığımı hatırlayamıyorum.

Poli (Polis tis Chrysochou) yakınlarında yaşanan ciddi şiddet olaylarına rağmen, Öncel, Aragalı Kıbrıslı Rumların, onların bu olaylardan olumsuz etkilenmelerini önlediğine inanıyor:

[Poli'deki olaylar] önemliydi ama bize gerçekten yansımadı. Özellikle Argaga köyünün şoven davranmaması olayları farklılaştırdı. Bir defasında hatırlıyorum köye 3-5 tane

Rum gelmeye kalkmıştı, o zaman babam da mücahitti, köyün girişinde Rumlara piyade tüfeğiyle 3-5 el ateş açmış ve Rumlar uzaklaşmış. Ondan sonra gelmediler zaten. Hatta çok ilginç, dayım da Limni’de madende çalışıyordu o dönem. Bir gün madene gelen bir Rum’dan birinin işaret parmağının olmadığını görmüş ne oldu diye sorduğunda ise ‘Magunda hatırası’ cevabını almış, meğer o Rum o gün bizim köye girmeye çalışanlardan biriymiş ve babamın açtığı ateş parmağına gelmiş.

Öncel, bu tür küçük olaylar dışında, 1974’te yakalanmaktan korkan Kıbrıslı Türk mücahitlerinden bazılarının köye sığınmalarına kadar, Magunda’nın çatışmadan doğrudan etkilenmediğini söylüyor. Her aile en az bir mücahit saklarken kendi ailesi üçünü saklamış. Şiddetin ilk hızının hafiflemesiyle bu mücahitler Poli’ye geri dönmüşler ve daha sonra da 1975 Viyana Anlaşması’nın ardından kuzeye gönderilmişler.

Öncel’in ailesi iki kez 100-150 kişilik gruplarla birlikte yaya olarak kuzeye geçmeyi denemişlerdi. Her iki deneme de, Yeşilirmak’a kadar gidebilmişler fakat Kıbrıslı Rum polisler tarafından durdurulup, Magunda’ya geri gönderilmişlerdi. Bu arada tarlada geçirdiği bir kaza sonucu kolunu inciten babası BM Barış Gücü tarafından kuzeye götürülmüştü. 1974’te çatışma başladığında Türkiye’de eğitim gören Öncel’in ağabeyleri de kuzeye gitmişlerdi. Sonunda, eğitimlerine devam edebilmeleri için BM onları da kuzeye götürür. Öncel, annesi ve ailesinin geri kalanıyla birlikte kuzeye gittiklerinde babası ve ağabeyleri, kendilerine Güneşköy’de (Nikitas) verilen eve çoktan yerleşmiş bulunmaktaydı:

Birleşmiş Milletlerin araçlarıyla geldik. Kamyonlar gelip taşıyabilecek eşyalarımızı aldılar. Hatta çok iyi hatırlıyorum, ineklerimizi babamın Argaga’da yaşayan ve çok yakın bir arkadaşı olan Andrea diye birine bırakmıştık. Zaten biz oradan gelirken birkaç ay sonra bir daha geri dönecekmişiz gibi düşünmüştük ve Andrea dayı da bize döndüğümüzde inekler doğurursa yavrularıyla bize teslim edecekti, öyle anlaşıyorduk. Biz Otobüslere bindik, kamyonlarla beraber eski Lefkoşa Havaalanı yolundan, o taraftan geçerek köye geldik.... Şöyle bir düşünce vardı, bu göç de tıpkı 57 ve 63’teki göçler gibi iki taraf arasındaki gerilim sona erince, herkes köyüne geri dönecekmiş gibi bir izlenime yol açtı, bir de bizim köyün daha önce hiç göç vermemesi böyle düşünmemize sebep olmuş olabilir.

Öncel beraberlerinde sadece fotoğraflar, kitaplar ve birkaç kişisel eşyalarını götürebildiklerini anlatıyor. 2003’te sınır kapıları açıldığında bazı eşyalarını evlerinin yıkıntılarının altında bulduklarını, bu durumu gördükleri ana kadar evlerinin harabe haline gelmiş olabileceğini tahmin etmediklerini, bu nedenle de barikatların açılışının onlar için, hayal kırıcı ve şok edici bir deneyime tanıklık olduğunu söylüyor:

Şimdi biz şöyle umduk, biz buraya geldik Rumların evine yerleştik ve onların evine bir nevi bakıyoruz sayılır yani evlerinde geri gitme değil, ileri gitme oldu. Ben ve tüm ailem Rumların da bizim evlerimize aynı bizim gibi bakmış olacağı ve evlerimizin duruyor olacağı, insanların içinde yaşıyor olacağı beklentisi içerisindeydik. Biz de izin alıp evimize bakıp çıkıp gelecektik böyle umuyorduk ama gittiğimizde gördük ki hiçbir şey yok evlerimiz yıkılmış, sonuç olarak müthiş bir hayal kırıklığı yaşadık, gördüklerimiz bizde soğuk duş etkisi yarattı, sonrasında ise zaten ben hiç köye gitmek istemedim. Güneye çok geçtim orda bir sürü arkadaşım var, çeşitli projelerde görev aldım, hala biri devam etmekte ve proje müdürü olarak çalışmaktayım, ama köy bana artık çekici gelmedi. Çok farklı bir duygu bu, herhalde üzüleceğim diye gitmek istemiyorum. 14 yıllık anılarımın olduğu yer, ama bir bakıyorsunuz yıkık dökük bir kamyonun arkasına sığacak kadar toprak yığının bulunduğu bir yer, mesela Argaga'ya gittim, orda arkadaşlarla oturduk yedik içtik, Poli yolunda bir market var çocukluk arkadaşımıdır o benim, oraya gittim, ama evin olduğu yere sadece bir kere gittim, ondan sonra bir daha hiç gitmedim.

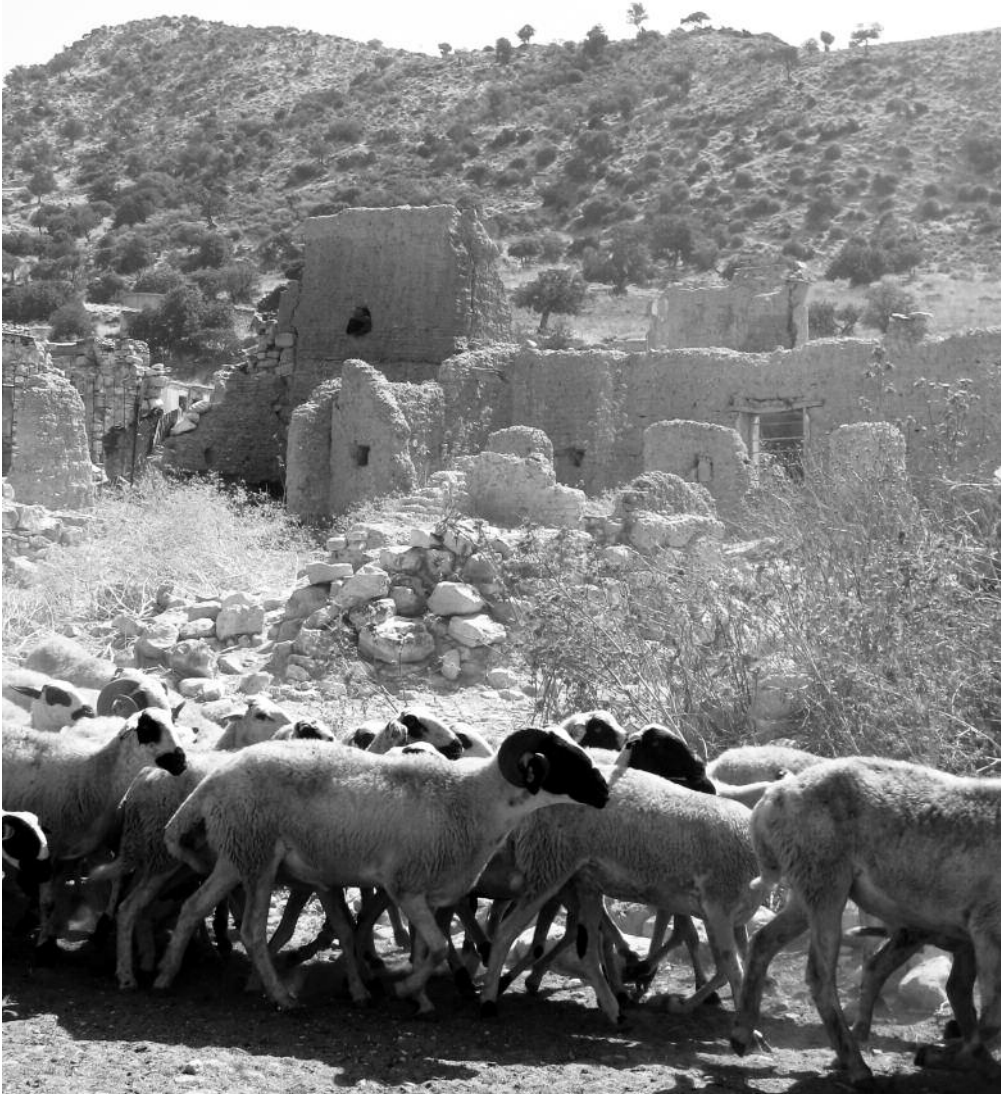
Öncel kendisi ve ailesinin, hep köylerine dönmeyi umdukları için, hiçbir zaman kuzeyde 'yerleşmediklerini' de eklemekten geri kalmıyor:

Biz geldiğimizde babam, dört abim ve ablam zaten evdeydi, ortada bir ev vardı ama sanki bizim evimiz değil gibiydi. Biz geldiğimizde yatak döşek her şey vardı ev temizdi. Ama biz geri gideceğiz düşüncesi burada geçiciyiz fikri ailenin tüm fertlerinde hâkimdi, bu hala daha vardır. Biz şu anda mesela bir çözüm olacak da Magunda'ya gideceğiz diye bekliyoruz. Mesela bu anlaşmadan Güneydeki malımıza sahip çıkabileceğimiz bir kararın çıkmasını bekliyoruz. Yani yerleşme döneminde biz de geldik yerleştik diye bir psikoloji oluşmadı.

Öncel, ailesinin her zaman geri dönmeyi istediğini; son yıllarda da köylerine geri dönmek isteyen Magundalıların sayısında artış olduğunu söylüyor. Bunu, Magunda'nın yakın zamanlarda turist bölgesi olarak ilan edilmesiyle değerinin önemli ölçüde artmış olmasına bağlıyor. Aynı zamanda halen yaşadıkları köyün, Annan Planı'na göre Kıbrıs Rum oluşturu devletin katılacak olmasının, şu an itibarıyla Kıbrıslı Rumlara ait evlerde yaşayanların ya Kalkanlı (Kapouti) köyüne taşınacakları ya da köylerine geri dönmelerine izin verileceği anlamına geldiğini söylüyor. Daha genç kuşağın güneye dönme arzusu olmadığını iddia eden Öncel, kendisinin ailesinin dört yüz dönümünü değerlendirmek için geri dönmek istediğini de sözlerine ekliyor:

Bizim yaşlılarımız daha önceden Magunda da yaşamış olanların hepsi zaten şu an emeklilik yaşındadır mesela ben şu an istesem emekli olabilirim, orada temiz hava güzel doğa emekliliği yaşayabilirim ama bir taraftan da çocuklar, ‘baba bizi nereye bırakıp gideceksin’ diyorlar, çocukların orda bir parçası yoktur, gitmede benim kadar istekli değiller. Annem de mesela 40 yılını orda harcamış, annem benden daha çok gitmek ister, babamla 40 yılını orda burada ise 8 yılını geçirmiştir dolayısıyla gitme duygusu yaşantılara göre insanlar arasında farklılaşmıştır.

Resim 16: Hayvan barınağı olarak kullanılan Baf bölgesinde eski bir Türk köyü.

Sultan (71 yaşında) Dali'den Akıncılar (Luricina) ve Lefkoşa üzerinden Akçay'a (Argaki)

Sultan, 1963'te evliydi ve kocasıyla birlikte Dali'de yaşıyordu. Kendilerini tehdit altında hissedince, büyük bir Kıbrıslı Türk nüfusa sahip olan köyü terk ederek Dereliköy'e (Potamia) gittiklerini anlatan Sultan, o yıl oldukça fazla patates ürünleri olduğunu, ancak toplumlararası şiddetin başlamasıyla ürünlerinin satışının tehlikeye girdiğini, bunu gören kocasının ürünlerine alıcı bulmak umuduyla Lefkoşa'ya gitmeye karar verdiğini, ancak iki arkadaşıyla birlikte Akıncılar (Louridjina) yakınlarında durdurularak Rum polisleri tarafından tutuklandıklarını aktarıyor:

Üç gün oldu beş gün oldu ne gelen var ne giden bir haber alamadık. O zaman Türk Elçiliğinde kaynım çalışıyordu. Yirmi gün sonra bir sabah birisi pencereyi yumruklayıp acele telefonda beni istediklerini söyledi. Köy meydanına gittim ve telefondaki kaynımdı. 'Yenge abimi serbest bıraktılar şu an yanımda' dedi telefona verdi konuştuğumuz görüştük ve o gün öğleden sonra köye geldi.

Sultan, kocası ve arkadaşlarının hapse gönderildiklerini, orada tutulmaları için herhangi bir neden olmadığının anlaşılmasıyla, yetkili polis çavuşun serbest bırakılmaları için emir verdiğini anlatıyor. Ancak kocasının dönüşünün ardından köyde sadece bir gece daha kaldıklarını söylüyor:

O zamanlar benim büyük çocuk da altı aylıktı. Arpalık köyünde çatışma çıktı dediler. Ertesi gün biz de Luricina'ya gitmek zorunda kaldık. Üç km yoldu. O ara Ankara'da okuyan kız kardeşim de vardı. O da tatile gelmişti. Kız kardeşim, ben, altı aylık çocuğum Luricina'ya yürüdük. Kocam da arkadan yaşlıları taşıdığı için daha geç geliyordu. 'Gençler köyde kalacak yaşlılar çoluk çocuk hep beraber Akıncılar'a gidecek demişlerdi' bize.... Sonra 'Dereli köydeki gençler de köyü boşaltıp Akıncılar'a gelsin' diye bir emir geldi. Birkaç gün Luricina'da kaldık sonra 'İskele'yi bastılar, Arpalık'ı bastılar' diye haberler geldi. Bunun üzerine kocam bana 'Lefkoşa'ya göçelim' dedi. 'Lefkoşa'da Türk askeri var' dedi 'orada daha emin oluruz' dedi 'zaten Lefkoşa da düşerse Türklük Kıbrıs'tan silindi demektir' dedi.

Sultan, daha sonra Lefkoşa'ya gittiklerini ve ailesinin orada perişan olduğunu anlatıyor. Ermeni bir kadından ev kiralamışlar ancak ev bomboşmuş ve mobilya alacak paraları da yokmuş. Orada bir süre kaldıktan sonra köylerine dönerek Dereliköy (Potamia) yanındaki tarlalarında yeniden çiftçiliğe başlamışlar. O yıl patates, pamuk ve beş yüz dönüm buğday yetiştirdiklerini ancak çatışmaların yeniden başlamasıyla, beş yüz dönüm buğday ve traktörlerini arkalarında bırakarak yeniden Luricina'ya kaçtıklarını söylüyor:

Eşim de hasta oldu korkudan, hiç korkmayan adamı bile esir alıp korkuttular. Orada burada bir hayli süründük en son 74'te bu Akçay köyüne geldik. Bu yer Türk malıydı burayı kiraladık, kocam yem, arpa, un alıp onları satmaya başladı.

Her ne kadar ailesinin Dali'nin içinde ve etrafında hâlâ yüzlerce dönüm arazisi olsa da Sultan Akçay'a kalıcı olarak yerleştiklerini ve dönmeyi düşünmediklerini dile getiriyor.

Ayhan (63 yaşında)- Yeroşibu'dan (Yeroshibou) Düzkaya (Avdimou) üzerinden Girne'ye (Kyrenia)

Ayhan, orta halli bir ailenin beş çocuğunun en küçüğü olan bir saatçi. Babası, seyyar yorgancılık yaparken annesi ise evlere temizliğe gidip çamaşırcılık yapıyormuş. Sadece erkek olan ortanca kardeşleri okulu bitirebilmiş, ötekiler ise ticarete atılmışlar. İlk yıllarını geçirdiği Yeroşibu (Yeroshibou) yaklaşık 300 Kıbrıslı Rum ve 150 civarında Kıbrıslı Türkün yaşadığı karma bir köydür. Adanın diğer bölgelerinde yer alan toplumlararası çatışmaların başlamasından önce, 1962 yılında meydana gelen bir olay, köyde gerginliğe yol açar. Aile, daha güvenli olarak gördükleri bir komşularının evinde kalmaya başlar, ağabeyler ise geceleri evde nöbet tutarlar. Ayhan, bir gece bir grup Kıbrıslı Rum'un sopalar ve silahlarla mahallede gezindiklerini görene kadar ağabeylerinin neden nöbet tuttuklarını anlamadığını söylüyor. Bu arada ağabeylerinin mahallede nöbet tuttukları bir siper kazdıklarını ve annesinin bir akşam onu evin damına götürdüğünü hatırlıyor:

Annem bana gökyüzündeki Ay ve Yıldızı gösterdi, bir baktım Ay ve Yıldız aynı bayraktaki şeklini aldı, fazla milliyetçi bir insan değilim ama bunu anlatmadan geçemezdim çünkü ben bunu birebir yaşadım, o yüzden anlatıyorum. Bir müddet sonra annem bize yarın sabah Evdim'de oturan ablamın evine taşınacağımızı, hazırlanmamızı söyledi. Ben ise 'kendi evimiz duruyorken neden oraya gidiyoruz' diye sordum annem de bana 'öyle gerekiyor' cevabını verdi. Neyse hazırlandık. Zaten o zaman öyle eşya da yoktu. Bir masa, bir sandalye, iki yatak aldık gittik. Çok iyi hatırlıyorum o zaman tahta kasa Lozan otobüsleri vardı, onun arka kapağını açıp benim dolabımı bağladılar.

1963 yılında toplumlararası çatışma çıktığında Evdim'de (Avdimou) ablasıyla birlikte kalıyorlar, eniştesi Dikelya'da İngiliz üslerinde çalışıyor. İşe gitmede zorluklar yaşanmaya başlayınca, aile Ayhan'ın en büyük abisinin yaşadığı Limasol'a gitmeye karar veriyor.

Ayhan ancak ilkokulu bitirebilmiş, müziğe karşı ise her zaman ilgi duymuş. On beş yaşında, BM askerlerinin uğrak yeri olan Limasol'daki barlarda bir pop müzik grubunda bateri çalmaya, aynı zamanda da, daha sonra kayınpederi olacak olan bir adamın yanında onun zanaatını öğrenmeye başlamış. Ayhan dört yıl mücahitlik yapmış ve ilk müzik grubunun dağılmasının ardından komutanının izniyle bir başka grup kurmuş. Yeni grubuyla başarıyı yakalamış ve Kıbrıs Türk toplumu içindeki en sevilen gruplardan biri olmuş.

1972 yılında evlenerek kayınpederi ile birlikte saatçi olarak çalışmaya başlamış. Hayatının 1974'e kadar böyle geçip gittiğini, askerliğini tamamlamış olmasına karşın 15 Temmuz'da göreve geri çağırıldığını, o günlerde bir dere yatağında, hiç ateş etmeden, ancak havan mermilerine hedef olma tehlikesi altında neredeyse üç gün kaldıklarını anlatıyor. Bu sürenin sonunda teslim olmalarının, silahlarını bırakıp hastaneye gitmelerinin emredildiğini, orada annesini ve kızkardeşlerini bulduğunu aktarıyor:

Saat 8 gibi Rum askerleri geldi korka korka hepimizi toplayıp bir okula götürdüler. Ertesi gün kadınları, çocukları, yaşlıları serbest bıraktılar. Bizi de by-pass denilen yol vardı, o yoldan yürüttüler, ben yürürken yanımda Topçu lakaplı biri vardı o geldi, ayağında asker botları vardı onları çıkarttı attı ve çıplak ayak asfalt yolda yürümeye başladı. O sırada bizim yoldan geçişimizi izlemeye gelen Rumlar da vardı, Rum kadının biri terliğini çıkarıp bu arkadaşına attı ve o da alıp giydi. Yani gerçekten Rumlar arasında insan olanlar vardı, ben bunu gördüm. Bizi bir stadyuma götürdüler, 'öleceksiniz' dediler, 'köpek Türk' dediler ama bunların hiçbirisi umurumuzda değildi o anki psikolojide. Etrafı tellerle çevrelenmiş toprak bir stadyuma gittik, Lefke'den gelenlerle 700 kişi olduk, ertesi gün bir dozer geldi ve çukur kazmaya başladılar, dozeri görünce bizi öldürüp gömecekler diye düşündük, o korkuyu hissettik, meğer tuvalet yapacaklarmış. Ertesi gün tanker geldi bize su sağladılar, üçüncü günde bir kamyon sultani üzüm getirdiler hepimize kasa kasa verdiler.

Bir hafta sonra, bir okula götürülerek, orada gruplara ayrıldıklarını anlatıyor. Esir değişiminin gereği olarak Ayhan, Ledra Palace'a getirilene kadar 100 gün boyunca savaş esiri olarak kaldığını, o sırada karısı dâhil tüm ailesinin hâlâ Limasol'da olduğunu söylüyor. Karısı, çalıştığı Piskobu (Episkopi) üssündeki İngiliz müdürünün yardımıyla kuzeye geçmeyi başarmış. Müdürü ona, Dikelya'ya bir sınav için gideceğini gösteren bir kâğıt vermiş ve üsse girer girmez kuzeye geçmiş. Kız kardeşleri ise daha sonra, bir Kıbrıslı Rum minibüs şoförüne kendilerini diğer tarafa kaçırmaları için adam başı yüz sterlin vererek gelebilmişler.

Limasol'daki saatçi dükkânlarının saldırıya uğrayıp yağmalanmasına karşın Ayhan'ın kayınpederi bazı eşyaları kurtarmayı başarmış ve aylar sonra bunları bir Kıbrıslı Rum polisin de yardımıyla kuzeye kaçırmış. Ayhan, kuzeyde kendilerine içinde sadece bir buzdolabı olan ve ancak tamir ettikten sonra içine girebildikleri bir ev ve ardından da halen iş yeri olarak kullandığı dükkanın verildiğini anlatıyor.

Sınır kapılarının açılışından sonra Yeroşibu'yu ziyaret ettiğini ama evlerini harabe halinde bulduğunu da sözlerine ekliyor:

Yeroşibu'daki evimiz yıkılmıştı. Evin iki bölümü vardı. Bir tarafı uzun ve taşlandı orası yıkılmıştı. Bir de annem, abim rahat okusun diye ona tuğladan ayrı bir yer yapmıştı. Orası hala daha duruyor, içeride yaşlı bir kadın kalıyor ama gidip kapısını çalmadım.

Federal çözüm istemekle birlikte Ayhan, Kıbrıs Rum toplumunun yeterince değişmediğini düşünüyor:

Mesela Bu Memleket Bizim platformu oluştuğunda ben bunu destekledim, iki taraf da çok acı çekti. Malımızı kaybettik, canımızı kaybettik ve artık akıllandık diye düşünüyordum fakat daha sonra 74'ten önce tanıdığım ve kapıların açılmasından sonra tanıştığım Rumlarla konuşurken fark ettim ki sen onların gözünde hep bir Türk'sün, seninle konuşurken araya bir laf sokuyor, yenilir yutulur cinsten değil. Mesela devamlı 'Türk askeri burada ne arar?', 'Bu insanlar neden buradan kaçtı?' diyor. Sanki bilmiyormuş gibi. Asker gidecek siz de evinize döneceksiniz diyor. Evim yok dediğimde ise bana size yapacağız cevabını veriyor. Tamam, ama ben buraya 25 yaşında geldim ve şu an 63 yaşındayım burada orada yaşadığımdan daha fazla yaşadım. Bundan sonra geri dönemem, zaten bünyem kaldırmaz tekrar oraya dönüp baştan başlamayı. Ben BM'nin kabul ettiği iki toplumlu, iki bölgeci federasyonun olmasını isterim, beraber olamayız, ayrı kalalım iyi geçinelim.

Resim 17: Bir zamanlar Kıbrıs Türk köyü Finike'nin üzerinde durduğu barajda yanmış ağaçlar.

Kıymet (69 yaşında)- Limasol'dan Girne'ye

Aslen Limasol'un Türk mahallesinden olan Kıymet, 1960 yılında İstanbul'a üniversite eğitimine gidene kadar ailesiyle birlikte yaşadı. Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk mahallelerinin daha bariz bir şekilde ayrıldığı dönem olan 1950'lerin başında, Limasol'da lisede öğrenciydi. 'Bariz bir hat yoktu' diye konuşuyor, 'ama ne zaman bir şeyler olsa, herkes kendi tarafına gidiyordu' diye ilave ediyor. Evleri kentin Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum mahalleleri arasındaki sınırın tam üzerindeymiş; mahalleleri, çevre köyler ve kent dışındaki bölgelerden kaçanların sığındığı bir sığınak haline gelmiş.

Kıbrıs'tan üniversite için İstanbul'a gitmek üzere ayrıldığı zaman kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilgili çevresinde gözlemlediği kaygıları şöyle anlatıyor:

Aslında Cumhuriyetin geleceğine Türklerden kimse inanmıyordu, 'Rum'a güvenilir mi?' diyorlardı ama gene de bir on sene sürmesini biliyorduk, iki-üç sene süreceğini kimse beklemiyordu, bizim güvendiğimiz tek şey 650 Türk askeriydi, bir şey olursa Türk askeri kurtarır nasıl olsa diye düşünüyorduk. Hatırlıyorum anneannem dedem aslında Cumhuriyet kurulduğunda sevinmişlerdi taksim olmayacak yerimizde kalacağız diye. Dedemler Gilan'da kalıyordu o zaman ama öldürüleceğiz diye dağda saklanıyorlarmış. En son onlar da Polemitya'ya yerleştiler.

1963-4 yılında Kıbrıs'ta toplumlararası çatışma başladığında, üniversitedeki son yılındadır. O dönemde, Kıbrıs ve Türkiye arasındaki iletişim kopuk olduğundan ailesinden haber alamamaktadır. Alabildiği haberler ancak İngiltere'deki akrabaları üzerinden ona ulaşabilmektedir. O dönemde Kıbrıslı Türk erkeklerin adaya gelmelerine izin verilmemektedir. 1964'ün sonlarında ancak kadınların adaya dönmelerine izin verileceğini duyar. Bu arada yeni mezun olmuş ve kendisi gibi Türkiye'de öğrenim gören bir Kıbrıslı Türk'le nişanlanmıştır, ailesiyle birlikte olmak için Kıbrıs'a dönmeye karar verir:

Ailemi görünce çok sevindim, 6 ay boyunca ailemden hiç haber alamamıştım. Ailemi gördüğümde hepsini çok zayıflamış, perişan gördüm. Bizim evimiz Rum semtindeydi ama ailem korkudan Türk tarafında Arnavut mahallesinde kardeşlerimle beraber bir ev kiralayıp oraya taşınmışlardı.

Öğretmen olmak için eğitim görür, bir süre sonra Baf'taki bir okula tayin olduğu haberi gelir. O dönemde Kıbrıs Türk okulları neredeyse bir yıldan beri kapalıdır, bu kaybın yol açtığı eksikliğin giderilebilmesi için iki yıllık eğitimi bir yıla sığdırma kararı alınmıştır. Şimdi onun için en büyük sorun, Baf'a gidince Limasol'a bir daha geri dönemeyecek olmasıdır:

Ailem Limasol'da nişanlım da Türkiye'de kaldı. Aslında Limasol Baf arası Türk taksileri vardı ama taksilere binip Limasol'a ulaşacağının garantisi yoktu.

Bir süre sonra nişanlısı, Kıbrıs'ta durumun düzelmeyeceği ve evlenebilmeleri için Türkiye'ye dönmesi gerektiği konusunda onu ikna eder. Küçük kız kardeşini de yanına alır ve önce gemiyle Beyrut'a, oradan da uçakla Adana'ya gider. Nişanlısı hukuk fakültesinden mezun olmuştur, ancak Kıbrıslı olduğu için Türkiye'de hukukçu olarak meslek icra etmesi mümkün olmadığından bir ilaç firmasında işe girer ve Diyarbakır'a gönderilir. Takip eden birkaç yılı Diyarbakır ve Ankara'da geçirirler, ilk çocukları 1968'de adaya dönmelerinden önce orada doğar.

1964-68 döneminde anne babasıyla birlikte Kıbrıs Rum mahallesi sınırında olan evlerinden çıkarak, Türk mahallesinde kiraladıkları BM Gücü karakolunun aşağısındaki bir eve taşınmışlardır. 1968 yılında adaya döndüklerinde, kocası avukat olarak çalışmaya başlar ve şehrin dışında Çiftlik mahallesinde bir ev inşa ettirirler. 1974'te, darbe onları Türk mahallesi-ndeki akrabalarına sığınmak zorunda bıraktığında, bu evde yaşamaktadırlar:

Oğlum o zaman altı yaşındaydı. Bize 'çıksın anne de savaş görelim' dedi. 'İnşallah bir anlaşma olur da Türkiye çıkmaz' dedik. Ertesi gün radyoda 'Türk askeri adanın her yanına gelecek' dediler. Annemin evinde güvenli diye 40 kadın bekliyorduk. O gün bekledik Türk askeri gelmedi. Akşamüstü bir anons yapıldı 'herkes hastanenin bahçesine toplansın teslim oluyoruz' diye. Toplandık oraya gittik, hava çok sıcaktı, her taraf simsiyahtı, dumanlar, yanmış arabalar çok korkunçtu. Yolda yürürken 'inşallah kafamıza bomba düşmez' dedik. Oğlum o sıra 'her şey benim yüzümden oldu' diye ağlamaya başladı, içinden dua etmiş savaş çıksın diye. Öptüm sarıldım ağlamasın diye.

Ertesi gün kadınlar serbest bırakılırken 16 yaşın üzerindeki tüm erkekler esir alınmıştır. Erkekleri bırakıp evlerine döndüklerinde, mahalledeki tüm kadınlar onların evine sığınır:

Birleşmiş Milletler var güvenli olur diye düşünürdü herkes. Herkes bizde toplandı bir süre öyle oturup, ağladık, sonra birden acıktığımı hissettim. Ben acıkınca diğerlerinin de acıkmış olabileceğini düşündüm. Evde makarna vardı savaş çıkacak diye almıştık. 41 kadındık, bu kadar kişiye makarnayı nerede pişireceğim diye düşünürken annemin çamaşır kazanı vardı o aklıma geldi. Onda makarnayı kaynattık üstüne hellim rendeleyip 41 kişiye servis yaptık. Herkes çok memnun oldu, ağladı, dua etti. Bütün geceyi tetikte geçirdik, kadınlar aramızda çizelge yapmıştık nöbet tutuyorduk, Rumlar baskın yapar kadınlara tecavüz eder diye korkuyorduk. İkinci Barış Harekâtına, 15 Ağustos'a kadar bu şekilde kaldık, 15 Ağustos'tan sonra evi yakın olan bazı kadınlar evlerine gitmeye başladı, ama akşamları gene beraber kalıyorduk. Çok zor oluyordu, tuvalete gitmek, banyoya gitmek problem oluyordu. İkinci Barış Harekâtı'nda da ortalık Rum doldu, bu sefer onlar göçe başladı, Türk askeri yürüyor diye, Rumlar göç etmeye başladı ve Limasol'a çok Rum geldi. Yollarda, sokaklarda dolaşıyorlardı, hatta gelip soruyorlardı, 'battaniyeniz var mı? Tabak çanak var mı satar mısınız?' diye soruyorlardı? Hatta bir gün bana haber geldi, dediler ki Çiftlikteki evime, Rumlar girip bütün eşyalarımı aldılar, evimi soydular. Barış Gücüne gittim söyledim, bana polise gitmemi söylediler, ama polis de Rum, nasıl gideyim? Sonra cana geleceğine mala zarar gelsin

dedim boş verdim. Bu sefer, bir hafta sonra bana evine biri gelip yerleşti dediler. O zamana kadar hiç öyle bir şeyin olacağı aklıma gelmiyordu, meğer bu taraftan kaçan bütün Rumlar gelip orada Türk evlerine yerleşiyorlarmış.

Evlerine yapılan zararı tamir ederek güvenli birine kiralamalarına yardımcı olan Kıbrıslı Rum bir kiracıları vardır. Yeni kiracıları onlara 120 lira kira ödemektedir. Hiçbir gelirleri olmadığından bu paraya çok ihtiyaçları vardır.

Resim 18: Günümüzde, Limasol'un Türk mahallesi.

Bu arada kocası ve ailedeki tüm erkekler stadyum'da esir tutulmakta, onlar da haftada iki kez ziyaret ederek esirlerin yiyecek ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar:

Kocam 96 gün kaldı. Aşağı yukarı dört ay sürdü, dört ay kaldılar, orada. Bizim Rum kiracımız birkaç kez götürdü beni oraya kocamla görüştük. Kocamı gördüğümde, bana, 'bize nereye çıkmak istediğimizi soruyorlar napayım?' diye sordu. Ben de 'herkes nereye çıkıyorsa sen de oraya çık' dedim. 'Herkes Lefkoşa'ya çıkmak istiyor, kuzeye gitmek istiyor' dedi, ben de o zaman 'tamam sen de öyle yap' dedim. O da 'peki siz ne olacaksınız?' dedi. 'Biz başımızın çaresine bakarız, herkes gibi biz de bir yolunu

buluruz' dedim. O bu tarafa geldi. Erkeklerin hepsi hemen hemen buraya geldi. Limasol'da kadınlar ve yaşlılar kalmıştı. Bir süre sonra yavaş yavaş kadınların da gitmeye başladığını duyduk. O zaman taksiciler, bir-iki liraya kuzeye getiriyordu Türkleri fakat bir süre sonra Rum polisi uyandı ve yolları kesmeye başladı, çünkü onlar Türklerin o tarafta kalmasını istiyorlardı.

O dönemde insanların kuzeye gitmek için nasıl saman arabaları, çöp ve tuğla dolu kamyonlarda yolculuk etmeye razı olduklarından, bunun fırsatını kolladıklarından söz ediyor. O kuzeye bu şekilde gitmek istemiyor, kocasını tanıyan bir şoförün bir gün kendi çocuklarını öbür tarafa göndermeyi planladığını, onun da çocuklarıyla birlikte gitmesi gerektiğini söylediğinde, şanslı olduğunu düşünüyor. O dönemde altı yaşındaki oğlu ve henüz bebek olan kızıyla, yanına ancak taşıyabilecekleri kadar eşya alarak, 11 yolcu toplayan küçük bir arabada kuzeye gitmek için 120 Kıbrıs lirası ödüyor; arka yollardan geçilerek sonunda rehberlerinin en güvenli geçiş noktası olduğunu düşündüğü Lefkoşa'daki Ledra Sokağı kavşağına ulaşıyorlar:

Bir kargaşa çıktı arabanın içinde ve birden yandan 'kim var orada' diye bir ses duyduk. Sesi duyunca hep bir anda 'Biz geldik' dedik. Hepsi koşarak geldiler, çıktık arabadan, hemen orada bir polis vardı, bize sorular sormaya başladı, ağlamaktan cevap veremiyoruz. Bize 'ne oldu yolda başınıza bir şey mi geldi neden ağlıyorsunuz?' dedi. Biz de 'yok sevinçten ağlıyoruz' dedik.

Birçok eşyalarını yanlarına alamamışlardır ama annesi fotoğraflarını getirebilmiştir. Kıbrıslı Rum kiracılarına, daha sonra İngiliz üslerine getirdiği üç valiz dolusu kitap, diplomalar ve fotoğraf bırakırlar. Küçük erkek kardeşi aynı şekilde arabayla dağlar üzerinden geçerek dolaştığı arka yollardan kuzeye ulaşırken, küçük kız kardeşi ise bir Kıbrıslı Türk şoförle gelir. Öte yandan annesi ise küçük bir sandal içinde çırpıntılı suları aşarak, Limasol'dan Dikelya üssüne ulaşır. Kıymet, savaşın etkilerini uzun süre hissettiğini anlatıyor:

Ben savaşın psikolojisinden uzun süre kurtulamadım. Hep rüyamda Rum denizaltılarının geldiğini bizi bombaladığını ve bizim de arkamızda dağlar olduğu için bir türlü kaçamadığımızı görüyordum. Ehliyet aldım araba süremedim. On yıl boyunca hiç uçağa binemedim.

1990'a doğru Girne dışındaki tepelerde büyük bir ev inşa ederler ve o günden beri orada yaşıyorlar olsalar da günün birinde hâlâ Limasol'a dönebileceklerini düşünüyor:

Buraya geldiğimizde ben hep bir gün Limasol'a geri döneceğimi, orada tekrar yaşayabileceğimi düşünüyordum ama 2004'te kapılar açıldığında oraya gittiğimde anladım ki mesele sadece toprak değil, orayı ora yapan oradaki insanlardı. Gittiğimde eski tanıdığım insanların hiçbirini bulamadım. Evler bomboştu, yıkık döküktü. Kendi evimi gördüğümde kapıyı bile çalamadım. Yani orası sanki Limasol değil gibiydi, en azından benim Limasol'um değildi. Türk Mahallesi bakımsız, kırık dökük kaldı. Evimize bir boya

bile yapmamışlardı hala bizim bıraktığımız gibiydi.... Benim tanıdıklarım hep burada, evim burada, Limasol benim için artık bir şey ifade etmiyor.... Tabi acı bir şey bu durumlar, yerinden olmak kötü. Kendi isteğimizle geldik ama can korkusundan geldik. İnşallah çocuklarımız yaşamaz bunu, göçmen olmak çok zor.

Orhan (51 yaşında)- Tatlısu'dan (Mari) Girne'ye

Orhan, 1974 öncesinde tümüyle Kıbrıslı Türklerin yaşadığı Limasol yakınlarındaki büyük bir kıyı köyünden geliyormuş. Babası, Ağrotur'daki İngiliz üslerine hizmet veren bir ilaçlama şirketinde çalışıyormuş. 1963-4'te köyleri boşaltılmamış olsa da, komşu Maroni ve Kalavason köylerinden ve daha sonra da Taşkent (Tochni) köyünden göçmen almışlar. Çocukluğu, aynı zamanda Geçitkale (Kophinou) enklavının bir parçası olan Kıbrıs Türk köyünde geçtiğinden Kıbrıslı Rumlarla tanışma şansı olmamış. Buna karşılık madenlerde çalışan dedesi ve İngiliz üslerinde çalışan babası Rumca biliyorlarmış ve Kıbrıslı Rum arkadaşları varmış:

Babam Rumca da biliyordu. Biz de orada kalsak, yaşasak orada Rumlarla iş yapmaya başlayacaktık, biz de Rumca öğrenecektik. 14-15 yaşından önce öğrenmek zordu bizim için. Babamlar İngiliz üssünde çalıştığı için Rumca da biliyorlardı, dedelerim zaten bilirdi. Hatta Rumlarla karışık beraber yiyip içiyorlardı. Bu '58 olaylarından sonra başladı bu durumlar.

Orhan 1974'te, çevre köylerden, özellikle de Taşkent'ten göçmenler gelmeye başladığında on dört yaşındaymış. Başlangıçta Kıbrıslı Türk mücahitler köyü çevreleyen siperleri tutmuşlar ancak iki gün sonra BM barış gücü gelerek teslim olmalarını söylemiş. Genç erkeklerden bazıları bunu reddederek dağlara kaçmışlar ve ancak ortalık sakinleşince geri dönmüşler. Birkaç gün içerisinde yaşları on altıdan büyük olan tüm erkekler Kıbrıs Rum birlikleri tarafından esir alınarak Limasol'daki esir kampına gönderilmişler. Bir süre sonra ise esir değişimiyle kuzeye geçmişler, ardından aileleri, Orhan'a göre, esirler kuzeye gönderildiği için, onlara katılmışlar:

Aslında esir almalar olmasa, herkes kendi hayatına devam edecekti, tarlasına gidecekti, hayvanına gidecekti. Bu iki tarafta da esir alma olayı olmasa bence Kıbrıs'ta hiçbir şey olmayacaktı, ondan sonra böyle oldu.

Ağabeyisi esir alınırken babası o sırada İngiliz üssünde olduğundan orada kalmış, daha sonra ise bir araba göndererek onları da, kurulan bir mülteci kampında kalacakları Ağrotur Üssü'ne aldirmiş. Buradan da on beş gün kalacakları Adana'ya gönderilmişler ve ardından gemiyle Kıbrıs'a dönmüşler.

Tatlısu (Mari) göçmenleri önceleri, gelir kaynaklarından çok uzak buldukları Akatu'ya yerleştirilmişler:

Bizi Akatu'ya yolladılar, gittik ama kalmadık. O zamanlar boş ev vardı orada ama biz kalmak istemedik. Sonra Garava'ya gittik bir müddet de orada kaldık. İlk geldiğinde insan burada bir soğukluk hissediyor, aile bir tarafta, herkes dağılmış. Sonra Bellapais verilecekti, oraya gittik. En azından orada daha fazla köylü vardı. Tatlısulular gelmeden Rumlar kaçmıştı, ama biz gittiğimizde köyde hala Rumlar vardı.... Yani dört-beş aile daha vardı, sonra onları da yavaş yavaş yolladılar.

Orhan, evlerin bölüştürülmek suretiyle dağıtımı yapılırken, göçmenlerin geride güneyde ne kadar mal bıraktığını değerlendirmek amacıyla bir komisyon kurduklarını da anlatıyor:

O zaman köyden gelen yaşlılardan bir komisyon oluşturdular, komisyon üyelerinden biri de dedemdi, okumayı yazmayı bile bilmiyordu dedem. Bir memur gelip örneğin 'Osman'ın tarlası nasıldı' diye sorduğunda eğer 'iyi' deniliyorsa, atıyorum, bir 300 puan alıyordun.

Onun düşüncesine göre o sırada kurulan sistem, en çok eğitim görmüş ve bu nedenle de bundan nasıl yararlanacağını bilenlerle, kendilerine ait ev için hak sahibi olabilecek evlilik yaşına gelenlere yaramıştır.

Orhan ilk yıllar zor olsa da, kendi uyumunu yaşına bağlıyor:

İlk zamanlar zorluk çektik ama herhalde çocuklar daha çabuk adapte olabiliyor. İşte okula gidiyor, kendine yeni bir çevre ediniyor, arkadaş ediniyor. Asıl zorluk büyükler içindi, mesela adam çiftçiymiş sabah beşte kalkıp tarlasına gidiyordu, buraya geldi Bellapais'te ne yapsın. Bu gibi insanlara zor oldu.

1974 öncesinde Tatlısu (Mari) köyü yaklaşık bin insanı barındırırken, şimdi bir avuç Kıbrıslı Rum göçmenin dışında bomboş olduğunu anlatıyor. 2003'te sınır kapılarının açılmasından sonra, onun için geride artık hiçbir şey kalmadığından köyüne sadece bir-iki kez gitmiş:

Bizim köyü de gördük evler falan yıkıldı, hiçbir şey kalmadı, darmadağın. Harabe gibi bir yer oldu.... Orada herhangi bir köye gitseniz, çok daha güzeldir, çünkü bakımlı yapıldı, ama bizim Türk köyü haraptır, virane bir yer oldu.

Kıbrıslı Rumlara kendi başına gelenleri anlatmakta zorluk çektiğini söylüyor. Annesinin yaşadığı evin sahiplerinin defalarca ziyarete geldiklerinden ve bu konuda annesiyle tartışmalarından söz ediyor:

Geliyorlar arada, 'herkes evine dönsün' diyorlar. Tamam, ama bizim evimiz kalmadı ki orada, biz nereye gidelim?.... Anneme 'niye yerinize gitmiyorsunuz burada kalıyorsunuz' demişler. Bana da aynısını dediler mesela, Rum tarafına gittim oğlum da yanımdaydı bir taksiye bindik, taksici bana nerelisin diye sordu. Mariliyim dedim. Neden Mari'de kalmıyorsun da Bellapais'te kalıyorsun dedi. Ben de 'Oğlum da Bellapais'lidir ama dedim. Nasıl gidip kalayım dedim. Zaten ben gittiğimde çoğu yeri bilmiyorum, abim

anlatıyor bana ‘şurası şöyleydi, burası böyleydi’ diye. Bence bu işi iki-üç kuşak sonra unutulup gidecek, çünkü yeni yetişenlerin hiçbiri güneye dair hiçbir şey bilmeyecek. Benim oğlum, kızım hiçbir şey bilmiyor mesela.

Devamla, artık gelinen noktada geriye dönüşün ne kendisi ne de ailesi için bir seçenek olmadığını vurguluyor. Her ne kadar müzakereler sonucunda varılacak bir çözümü desteklese de, bunun insanları yeniden yerlerinden etmeyecek bir çözüm olması gerektiğinin altını çiziyor:

Şimdi zaten para versen gitmez bizimkiler. Zaten insan evladı için bir yerde kalır. Madem evladın istemiyor, neden gidesin?... Yani artık mal konusunda çözüm için kim ne aldı kim ne verdi, hepsi unutulacak, yoksa bu iş çözülemez. Çünkü aradan otuz sene, kırk sene geçmiş. Kolay değil çözüm. Yani çözüm konusunda artık insanların oturduğu yerler verilmeden ikna edilecek.... Zaten kaç defa göçmen olan insanlar var, belki de bu insanlar daha yeni yeni alışmaya başladı buradaki hayatına. Sen şimdi bir daha bu insanları yerlerinden sürüklersen, sıfırdan başlatmaya kalkarsan olmaz. Yani bu şekilde kalırsa bence çözüm olabilir.

Vedia (71) ve Nafiye (59)- Alevkaya’dan (Alevga), Erenköy (Kokkina) üzerinden Yenierenköy’e (Yialousa)

Vedia ve Nafiye, Dillirga (Tillirya) bölgesinde uzakta, küçük bir köy olan Alevkaya’da (Alevga) yaşayan yedi çocuklu bir ailenin kızlarıdır. Köydeki erkeklerin bazılarının madenlerde çalışmak için Lefke’ye gittiklerini, geriye kalan ailelerin de çobanlık yaparak ya da ağırlıklı olarak badem, elma ve incir ağaçlarından oluşan bahçelerinden elde ettikleri gelirle geçindiklerini anlatıyorlar. Her iki kardeş de köylerini sakın bir yer, oradaki yaşantılarını da basit hayatlar olarak hatırlıyorlar. Vedia kendilerinin ne zaman Türkçe konuşmaya başladıklarını hatırlasa da tüm köyün Rumca konuşmakta olduğunu ifade ediyor:

Ben hatırlarım gittim okula, bir öğretmen vardı, hep Rumca bilirdi! Hep Rumca konuşurdu bize. Üç yıl gittik, hem su taşıydık, işlerini yapardık, hiç bir şey öğrenmedik. Dördüncü yıl bir tane geldi, yasak etti bize, kim Rumca konuşur, yasak etti. Anamız Türkçe bilmezdi, babamız bilirdi.... Biz biraz gizli gizli Türkçe söylerdik anamıza. Anlardı, hiç konuşmazdı. Bir kız kardaşım vardır, en küçüğü, hep Türkçe bilirdi. Biz Türkçe konuşurduk kendiyan. Rumca anlardı, konuşmazdı. Annemiz de Türkçe anlardı, konuşmazdı.

Vedia, çevre köylerle gerginliğin başladığı, EOKA’nın harekete geçtiği günlerde genç bir kız olduğunu, hayvanları otlatmaya çıkarmaktan korktuğunu çok net hatırlıyor. Bu arada hatıralarına, İngiliz askerlerinin, EOKA isyancılarına yiyecek ya da silah sevkiyatı yapılabileceğini düşünerek, hayvanların dağlara götürülmesini yasakladıklarını da ekliyor:

Yavaş yavaş, sonra vurdular Lefke tarafında. EOKA’cılar vurdular bizimkileri. Giderlerken madenlere, arabayı durdurdular, vurdular. İki kişi öldü, bir-iki kişi sakatlandı. Ondan

sonra başladı daha çok. 1957'deydi, savaş başlamadan önce. O zaman ortalık karıştı artık. Bizimkiler de, silahlarımız yağdı, yani bir av tüfeciğimiz vardı. Bayramlarda bizim adamlar camiye giderdi, biz de beklerdik hem şişeynan hem taşlarınan. Gâvurlardan bir şey gelmesin, baskın bir şey. Gitti iki-üç yıl gittik öyle, ondan sonra daha çok karışmağa başladı. Başladılar silah taşımağa. Gittik kendi tarlalarımıza, gördük iki-üç gâvur silahlı. Artık korktuk. Başladılar bizimkiler de onlar da, yavaş yavaş, yavaş yavaş savaşlar başladı.

1964 yılında, onlu yaşların sonuna doğru evlenen Vedia'nın iki küçük çocuğu olmuş. Hatırladıkları arasında en net olan şey ise, Rumcada Dillirga Savaşı, Türkçede ise Erenköy Savaşı olarak adlandırılan savaşın başladığı ilk günler. O da kız kardeşi de aynı şekilde bunu 'savaş' olarak adlandırıyor. Gerekten de o dönemde, ağır silah saldırısına uğrayıp, savaş gemileri ve uçaklar tarafından bombalanan tek bölge burasıdır:

O zaman başladı tam harp güzel, biz de, mağaramız yok, saklayacağımız yer yok, dağ tepe çekildik öyle köyden geri, da bizimkilere emir geldi, Erenköy'den emir gelirdi köye, çekilin geri, bakalım. Ormanlığıdı, orman yanmağa başladı, artık çevremiz yanacak.... Adamlar şimdi tepelerde, biz kadınlar çocuklarının. Yani adam, hiç erkek görmedik. Çekildik geri derelerden aşağı, cirilene cirilene. Ben 17 günlüğüydüm. Tutardım 17 günlük bir bebek, bir tane daha iki yaşında değildi, isterdi iki-üç gün. 17 günlüktü, gidemezdin, derdim buna (kız kardeşine) bunu tut, vereyim sana biraz çocuğu tut, gidemem. Yürüyemezdin, hastaydım. Benim gibi dahalar vardı, yalnız değildim, iki-üç kişiydik, kırılanmadan, 23 günlük, birisi hamile bu kadar. Aman geçerci kurşunlar!

Burada Nafiye sözü alıyor ve ekliyor:

Mermiler, havanlar nasıl geçerci başımızdan! Nasıl inerdik o tepeleri! Ağarlardı arkamdan, ben de bağladım çocuğu arkamdan. Nasıl geldik anlayamadım. Ben de çocuk, başka çocuk taşırdım.

Vedia'ya göre önce camiye gitmişler, oradan da çevredeki köylerden sığınanların saklandıkları büyük bir mağaraya götürülmüşler:

Kumların içinde, aç, susuz. Çocuklarımıza almadım bir tane bezciğ böyle, hiç! Çünkü evlerimize döneceğiydik, ne para aldık ne hiç bir şey!

Çocuklarının nasıl olsa ertesi gün döneceğini düşünen anne-babalarının köyde ne denli zor koşullarda kaldıklarını anlatıyorlar. Nafiye, o sıralarda daha bir çocuk olduğunu ve annesi için ağladığını aktarıyor. Sonunda BM Barış Gücü ailelerini Pırgo'ya getiriyor ve oradan Erenköy'e doğru yola çıkıyorlar. Vahide, mağaradaki üç günün sonunda çocuklarının açlıktan kıvrandıklarını anlatıyor. Dördüncü gün çatışmalara ara verilince, bir şeyler yiyerek yıkanabildikleri bir akrabalarının evine ulaşabiliyorlar. Ateşkes ilan edilince anne-babaları da Erenköy'e ulaşıyor ve başlarını sokabilecekleri bir yer aramaya başlıyorlar:

Yeğenim, ‘burada kal’ derdi ama 20 kişiydik. Babam gitti buldu öyle yıkılmış bir ev. Tavanı yıkılmıştı, onun içine girdik. Yatardık beraber 15 kişi yerde. Sonra verdiler birer battaniye. Serildik o pattanijeciğin üstüne. Yazdı.

Takip eden birkaç yıl boyunca yaşadıkları hayatı, temel ihtiyaçlar için mücadele içinde geçen yıllar olarak tanımlıyorlar. Nafiye, yatak yapmak için kuru deniz yosunlarını toplayıp torbalara doldurduklarını söylüyor. Pislikten bit ve pire içinde kaldıklarını, yaptıkları tek şeyin battaniyeleri sürekli yıkamak olduğunu; yaklaşık bir yıl boyunca amansız bir kuşatma altında ve kısıtlı erzaklarıyla açlık içinde mücadele ettiklerini belirten Nafiye:

Bir dilimcik ekmek, birkaç tane zeytin. O zeytinleri bölerdik parçacık parçacık.

diyerek konuşmasını sürdürüyor.

Bu sırada savaşabilecek yaştaki tüm erkekler dağlardaymış ve onları neredeyse bir yıl boyunca görmemişler:

Bir yıl adamlarımızı hiç görmedik. Görürdük uzaktan mevzilerde, giderdik konuşurduk kaçırdık. Bir yıl oldu hiç gelmediler evlerimizi görsünler çocuklarını. Yıkanırды soğuk suyla tepelerde.

Resim 19: Her yıl Ağustos 1964 savaşını anmak için yapılan törende, Erenköy'deki (Kokkina) bir mezara bırakılan tütüsü ve çiçekler.

O dönemde bölgenin kadınları uygun bir barınak bulmak için mücadele ediyor. Daha sonra 1965'te Kızıl Haç onlara çadır getiriyor ve o çadırlarda üç-dört yıl yaşıyorlar. Bir ara dalgaların kıyıya sürüklediği ağaç ve dal parçalarını topluyorlar ve geçici barınaklar yapmak için çamurla karıştırıyorlar. Vedia anlatıyor:

Sonra, kaç yıl sonra bilmem, üç-dört yıl sonra, göçmen evi yaptılar, dağıttılar yarısına. Çoğu kaldı mağarada dört-beş yıl. Hem çadırcığını kurdu, hem mağarayı kullanırdı.

Bu yaşamın ilk yılında eldeki erzaklarını onlar gibi burada kapana kısılan öğrencilerle de paylaşıyorlar. Ancak 1965 sonbaharında öğrenciler, köyde kapana kısılmış halde yaşayan köylüleri kendi kaderlerine terk ederek bölgeden tahliye ediliyorlar.

1968'den sonra enklavdan sınırlı da olsa bir şekilde ayrılmak mümkün olabiliyor, böylece bazı insanlar Lefke ya da başka yerlere çalışmaya gitmeye başlıyor. 1970'te onlar için göçmen evleri inşa edilince, hala kendi evlerine ve topraklarına geri dönememiş olsalar da, burada yaşamlarını yeniden inşa etmeye girişiyorlar:

Onardık göçmen evlerimizi, yatak koyduk, buzluk üç günlüktü. Aldım bir buzluk, yeniydi, üç gün sonra savaş başladı. Bombalar havanlar düştü, yandı, kül oldu. Yedi ev sıra sıra yandı. Çocuğum uyurdu, sardım battaniyeye gittim mağaraya, bir baktım hiç bir şey kalmadı.

Nafiye on üç yaşında mücahide olarak enklavdaki mücahitler ile merkezi komutanlık arasında mesajlar alıp veren bir telsiz operatörü olarak çalışmaya başlıyor. Telsiz operatörü olarak dokuz yıl çalışıyor ve bu arada evlenip çocuk sahibi oluyor. Vedia çocuklarına bakarken, o da askeri karargâhtaki görevine gidiyor.

1974'te enklavdakilere teslim olmaları emrediliyor ama köylüler bunu reddediyor. Kadınlar bu sırada yine köyde kapalı kalmış vaziyette ve tutsak edilme korkusu içindeydiler. Nafiye anlatıyor:

Dediler bize 'artık teslim oluyoruk, Rumlar geliyor'. 'Aman', dedik 'artık bir silah verin bize, kendi kendimizi vuralım artık'. Bir adamcık vardı—bizimkiler bilirdi, silah kullanmayı, öğrettiler her şeyi—eh, bu defa aldılar her şeyi elimizden. 'Siz,' dedi, 'kendi kendinizi vuracaksınız.' Bir adam vardı, böyle yaşlılık bir adam, bir av tüfeği tutardı. 'Siz hiç korkmayın' dedi, 'ben geleceğim sizi teker teker vuracağım.' Yemin de etti bize. Dört kızdık. 'Vuracağım' dedi, 'ben de vurulacağım. Siz hiç korkmayın, sizi Rum'a bırakmam.' Biz dışarıya çıkardık, tuvaletimiz hep dışarıdaydı, sigarasını gösterirdi, yani 'korkmayın, ben buradayım.'

Nafiye tutsak edilmekten ne kadar korktuğunu, bunun yerine vurulup ölmek istediğini ve bu dileğinin yerine getirilmesi için, tehlikeli bölgelerden geçmek pahasına, ilgililere mesaj götürmeye gönüllü olduğunu anlatırken, Vedia kararlı bir şekilde ekliyor: 'Hem kendi kendimizi koruduk, hem de vatanımızı hem namusumuzu.'

Köylüler teslim olmayı reddettikleri için Erenköy, Kıbrıs Türk yönetimi onlara silahlarını teslim etmelerini emredip de daha sonra Kıbrıs Türk enklavı haline gelecek olan bölgeye tekneyle aktarılacakları güne kadar, iki yıl boyunca izole edilmiş olarak kalmaya devam ediyor. Sonunda, Yenierenköy diye yeniden adlandırdıkları Yalusa köyüne yerleştiriliyorlar. Nafiye, o günden bu yana, geride bıraktıklarını çok az düşündüklerini anlatıyor:

Şimdi orada, bir köy içinde kalınca on yıl, düşünsen, dört-beş köy onun içinde. Küçücük bir yerde kaldık. Tabii ki burada bulduğumuz serbestliği hoşumuza gitti. Evimiz yağdı. Burada böyle değildi. Burası Rum malı ama ha düştü ha düşecek. Burası da viraneydi. Sayılı beş-altı tane ev vardı, güzel ev. Zaman gösterdi artık, düzelttik, onardık.

2003'te sınır kapılarının açılmasıyla köylerini ziyarete gittiler ama hiçbir şeyin kalmadığını gördüler. Evlerinin taştan olduğunu ama taşların bile artık yerinde olmadığını anlattılar. Çocukluklarından hatırladıkları bir sürü ağaçtan geriye artık hiç bir şey kalmamıştır. Dönmeyi düşünüp düşünmedikleri sorulunca, her ikisi de: 'Hayır, hiç! Bizim köyümüz yoktur artık' diye konuştular.

Resim 20: Alevkaya'da (Alevga) iki binanın hala görülebilen yıkıntıları arasında keçiler.

Şimdi kaldıkları evlerinin Kıbrıslı Rum sahiplerinin kendilerini ziyaret ettiklerini de anlatıyorlar, ama Nafiye bu ziyaretler hakkında konuşurken gelenlerin aradıkları evlerin şimdi içinde yaşadıkları evler olmadığını da şikayet eder bir dille ifade ediyor:

Gelirler! Ha, burası benimdi, burası öyleydi, burası böyleydi, hep söylerler! Üstelik abartarak, sanki böyle bıraktılar! Böyle bulduk gibisinden. Her şeyi biz yaptık! Bunları tamir ettik! Yemin ederim sana, yağmur yağdığında korkardık, dışarı çıkardık, o kadar kötüydü, çünkü düşecekti üstümüze.

Siyasi bir çözümle ilgili görüşleri sorulunca her ikisi de iki toplumlu, iki bölgeli bir devlet olması gerektiğini söylüyorlar ama bununla ilgili yorumlarını yan yana yaşamak biçiminde açıklıyorlar. Vedia şöyle konuşuyor:

İnşallah onlar kalır o tarafta biz de bu tarafta, anlaşsınlar, öyle geçinelim de gidelim. Karışmayalım öyle, yoksa geçinemeyiz. İki bölge, iki devlet, biz öyle isterik.

SONUÇ

Bu kitapçıktaki hikâyeler farklı deneyimler yanında bir dizi siyasi görüş ve yönelimi temsil etmektedir. Çalışma boyunca insanların, kendi ifadeleriyle konuşarak adadaki siyasi gelecekle ilgili beklentilerini mümkün olduğunca doğru bir şekilde dile getirmelerine olanak tanımak için özen gösterilmiştir. Yine bu çalışma kapsamında yer alanların kimileri, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının daha fazla kaynaşacakları bir geleceğe inanırlarken, çoğu ise iki toplumun 'iyi komşular' olacağı iki bölgeyi federal bir çözümle ilgili arzularını dile getirmişlerdir. Hepsi de eski evlerine bağlılıklarından söz ederlerken, çok büyük bir kesimi, aradan geçen zamanın geriye dönüş fırsatını azalttığını, hatta bunun artık olanaksız olduğunu belirtmiştir. Geçen on yıl içerisinde yaşanan olayların, Kıbrıslı Türklerin bugüne dair eski evleriyle köyleri yanında, yerinden edilme süreci ile ilgili söylemlerine de yansımaları olduğu ve buradan mahiyet kazandığı gözlenmiştir. Sonuç olarak, bu hikâyelerden çıkan belirli ortak temaların, Kıbrıslı Türklerin siyasi geleceğe dair şimdiki yaklaşımlarının ne olduğu hakkında fikir sahibi olmak bakımından önemli veriler olduklarını söylemek mümkündür.

1. Annan sonrası belirsizlikler

Şüphesiz, Kıbrıslı Türklerin gelecekle ilişkili olarak geçmişe dair düşüncelerini şekillendiren en önemli olay, bundan sadece bir yıl sonra Kıbrıslı Rumların Annan Planı'nı reddetmelerinin takip edeceği, 2003'te gerçekleşen dolaşımla ilgili kısıtlamaların hafifletilmesidir. Bu yeni açılımın sağladığı imkanlarla terk ettikleri mahallelerini ve köylerini yıllar sonra ziyarete gidenlerle orada gördüklerinden sonra yapılan görüşmelerde açığa çıkan, hemen herkesin yaşadığı şok ve hayal kırıklığıdır. Evlerini sağlam bulanlar bile 'hiçbir şey aynı değildi,' 'hatırladığım yer bu değildi' gibi ifadeler kullanmıştır. Çoğu, evlerini harap, yıkıntı halinde ya da bayındırlık hizmetleri veya başka binaların altında görünce derin acı yaşamıştır. Bu duruma verilen tepkilerden biri, bir daha güneye geçmemek biçiminde tecelli ederken, diğer bir tepki ise güneye geçmeye devam etmek, ancak eski evine ya da köyüne gitmemek olarak gelişmiştir. Kendileriyle görüşülenler arasında Kıbrıslı Rumlarla ilgili güzel anıları olup yeniden birleşme hareketlerinde halen aktif olarak yer alan sadece iki kişidir ve bunlar evleri yerle bir edilmiş olmasına karşın köylerine gitmeye devam etmektedir. Ancak çoğu için açılıştan sonra eski evlerini ziyaret etmiş olmak öyle görünüyor ki geçmişe açılan son kapının kapanmasını kolaylaştırmıştır.

Aynı şekilde önemli bir başka olgu da BM aracılığıyla hazırlanan yeniden birleşme planının 2004 yılında Kıbrıslı Rumlar tarafından reddi olmuştur. Yeniden birleşme hareketi içinde yer alan bazıları için reddin sadece kendisi bir şok teşkil ederken, birçokları için bu

çok daha sonra, plana verdikleri desteğin uluslararası topluluk tarafından ‘ödüllendirilme-yeceği’ ve tanınmayan bir devlette yaşamının belirsizliğinden kurtulamayacakları algısının açığa çıkması olarak yaşanmıştır. Belirsizlik, insanların hayatlarını planlamalarını ve geleceğe yatırım yapmalarını zorlaştırdığından toplumsal kaygıya yol açmıştır. Kendisiyle görüşülenlerden birinin söylediği şudur: ‘Anne-babalarımız hayatımızı daha iyi yapmaya çalıştılar, yapamadılar. Bizler çocuklarımızın hayatlarını daha iyi yapmak istedik, yapamadık. Neden cezalandırılanlar hep biz oluyoruz?’ 2004’teki referandumdan bu yana siyasi statüleriyle ilgili belirsizlik ve ‘Kıbrıslı Rumlar bizi istemiyor’ şeklindeki yaygın inanç, artık birçok insanı, ister federal çözüm, isterse bir başka seçenek olsun, onları öncelikle belirsizlik durumlarının düzelmesini istedikleri bir konuma getirmiştir.

Aynı zamanda uzlaşma konusunda ortaya koydukları olumlu irade ve taleplerinin 2004 yılında redle karşılanması da birçok insanı daha zor uzlaşır pozisyonlara itmiştir. Bu bağlamda, Güzelyurt’tan (Morphou) görüşülen on yedi kişinin hepsinin de Güzelyurtlu’ların bir daha yerden edilmemesinin daha iyi olacağına inandıklarını ve başka bir planın muhtemelen bir referandumda kabul edilmeyeceğini dile getirmeleri önemlidir. Ayrıca parti ilişkileri her ne kadar geçmiş ve geleceğin algılanmasında önemli bir rol oynuyor olsa da, bugün Kıbrıslı Rumlarla daha düzenli ilişkileri olan solcuların bile, şimdiden sonra Kıbrıslı Türklerin büyük ölçüde yerlerinden edilmelerinin son derece zor olacağı konusunda kaygılarını belirterek, herhangi bir yer değiştirmenin en az ölçekte olması gerektiğini ve toplumları yeniden yerleştirme ve sosyal ekonomik açıdan rehabilite edilmeleriyle ilgili kesin bir planlamanın olması gerektiğini söylüyor olmaları da dikkat çekicidir.

2. İki bölge/iki toplumlu federasyonun anlamı

Bu röportajlarda iki bölge, iki toplumlu federasyonla ilgili en yaygın yorumun, etnik olarak tanımlanmış iki devletin yan yana, federal bir şemsiye altında yer alacağı gevşek bir federasyon olduğunun açıklık kazanmasıdır. Bu, kendileriyle görüşülen kişiler tarafından ‘iki devlet ve bir federal devlet’ ya da ‘onlar o tarafta, biz de bu tarafta kalırız’ şeklinde ifade edilmiştir. Bu açıklamalar da, kendileriyle görüşülen kişilerin yeniden yerlerinden edilmelerini ya da neredeyse kırk yıldır yaşadıkları yerlerden sökülmelerini öngörecektir bir çözümü tasarlamadaki isteksizlikleri ile örtüşmektedir. Annan Planı’nın en ateşli savunucuları bile şimdilerde, kendileriyle görüşülen kişilerden birinin ifade ettiği gibi, ‘insanlar dördüncü kez göçmen olmaya zorlanmamalı’ diye konuşabilmektedir.

3. Bireyler ve toplum arasındaki fark

Yukarıdaki cümle, bu röportajlarda da fark edildiği üzere, insanların kendileri için tahayyül ettikleri şeyle adanın bölünmüşlüğü için uygun sayabilecekleri bir çözümün ne olabileceği arasındaki farkı da yansıtmaktadır aynı zamanda. Kendileriyle görüşülenlerden bir kısmı Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların bir arada yaşayabileceklerine inandıklarını, bazıları ise gerek Kıbrıslı Rumların kendi evlerine gerekse Kıbrıslı Türklerin güneye dönmeleri üzerinde

düşünebileceklerini söylerlerken, aynı anda, yeniden göçmen olmama arzusu olarak ifade ettikleri ve toplumun genel hassasiyeti olduğuna inandıkları duyarlılığı işaret etmekten de geri kalmadılar. Bu duyarlılığı kimi zaman şimdi artık bir başka göçü kaldıramayacak kadar yaşlı olan ebeveynleriyle ilgili korkuları, kimi zaman ise, güneyle ilgili çok az şey bilen ve hayatlarını kuzeyde kuran çocuklarının arzuları üzerinden yansıttılar. Öyle olsa da, aileler ve toplumlar için en iyisi olabilecek olan bir çözüm düşünüldüğünde, yerinden edilmekle ilgili anlatımlardaki kuşak farklılıkların üstesinden gelinebileceği yine de düşünülebilir, zira, tüm bu yaşamöykülerinde, kendileriyle görüşülen kişiler sadece yaşadıkları deneyimleri aktarmakla kalmadılar, bunları, aynı zamanda, daha büyük siyasi ve sosyal bir durumla da bağdaştırdılar.

Özet olarak, bu röportajlardan, Kıbrıs Türk toplumunun, masaya federal bir çözüm konması durumunda Kıbrıs Türk oluşturucu devletinde yaşayan toplum olarak kalmayı istedikleri sonucuna varmak mümkündür. Ancak bu, belirli bazı kesimler için, şu anda yaşadıkları bölgeler toprak ayarlaması kapsamına alınabileceğinden başka göçleri gerektirebilir. Şu anda bir başka yerinden edilme ihtimali içerecek düşünceye karşı direnç olduğu ise aşıkardır. Ne var ki daha önemli ve ağır basan kaygı, birçok kişinin sadece kendileri için değil, çocukları için de var olduğunu bildikleri 'belirsizliktir' ve bu belirsizliğin üstesinden gelebileceğini ve çocuklarına daha iyi bir yaşam güvencesi verebileceğini düşündükleri bir çözüm, bu insanların zihinlerinde, toplumun iyiliği için bireysel özverilerde bulunmaları gerekeceği düşüncesinin yerleşmesini de sağlayabilir.

Bu rapor,
PRIO Cyprus Centre
Posta Kutusu 25157, 1307 Lefkoşa, Kıbrıs adresinden,
357 22 456555/4 numaralı telefon aracılığıyla,
priocypruscentre@cytanet.com.cy

Geçen yarım yüzyıl boyunca Kıbrıs, köyleri köklerinden söken, insanlarla toprak arasındaki bağları koparan ve adanın sosyal coğrafyasını yeniden şekillendiren birçok göç dalgasıyla karşılaştı. Yerlerinden edilmiş olan 215,000'den fazla Kıbrıslı için hem evlerinden kaçış, hem de başka bir yere yerleşme, süreğen kişisel bir travma, birçoğu için ise siyasi bir dava olmuştur. Bazıları geriye dönmeyi arzularken, bazıları ise bulundukları yerde kalmakta ısrar ederek yeniden göç etmeyi reddetmektedirler. Bu arzular, medya ve siyasi retoriğe yansımakta; yerinden edilmiş birçok Kıbrıslı insanın sadece siyasi gelecekle ilgili değil, kayıpları ve köklerinden koparılmaya dair kendi deneyimleriyle ilgili algılarını şekillendirmektedir. Dahası, adanın bölünmesi, Yeşil Hat'tın her iki tarafındaki Kıbrıslıların kendi acı ve kayıplarını vurguladığı ancak, diğer toplumun yaşadıklarını göremediği, yaklaşık 30 yıla neden oldu.

PRIO'nun "Kıbrıs'ta Ülke İçi Göç: Sivil ve Askeri Çatışmanın Sonuçlarının Haritalandırılması" projesi, yerlerinden edilen hem Kıbrıslı Rum hem de Kıbrıslı Türklerin yaşamöykülerini bir araya getiriyor. Amacımız, diğer toplumun bireylerinin yaşadıkları yanında, bu deneyimlerin onların bugünkü yaşamlarını nasıl şekillendirdiği ve gelecekle ilgili umutlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamak. Bu rapor, adanın güneyinden kuzeyine göç eden Kıbrıslı Türklerle yapılmış, yaşamöykülerine dair otuz röportajın bulgularını özetlemektedir. Birinci bölümde, göçün kısa bir geçmişi ve Kıbrıslı Türklerin, köklerinden uzaklaşmalarıyla ilgili bugünkü düşünce ve söylemlerini şekillendiren unsurların özetini de içeren, yerlerinden edilmelerinin öyküsünü de içeren bir giriş sunulmaktadır. II. Bölümde ise okura, yerinden edilme ve yeniden yerleşimlerle ilgili farklı deneyimleri kavrayabilmesi için bu öykülerden on tanesinin özeti veriliyor. Ayrıca, bir yandan göçün rotaları ile yeniden yerleşim biçimleri farklılık gösterirken, III. Bölümde özetlenen, bu deneyimlerin bir sonucu olarak, gelecekle ilgili belirli benzer görüşler bulunmaktadır. Rapor bu sonuç bölümünde, yerinden edilmiş olan Kıbrıslı Türklerin, görüşmelerle varılacak bir anlaşma durumundaki potansiyel göçleri de içermek üzere, nasıl bir gelecek öngördüklerine işaret ediyor.

Bu rapor,
PRIO Cyprus Centre
Posta Kutusu 25157, 1307 Lefkoşa, Kıbrıs adresinden,
357 22 456555/4 numaralı telefon aracılığıyla,
priocypruscentre@cytanet.com.cy

www.prio-cyprus-displacement.net adresinden de indirilebilir

ISBN: 978-82-7288-419-1

Bu rapor PRIO tarafından uygulanan
"Güven Yaratmak ve Uzlaşma" projesinin
bir bölümü olarak Avrupa Birliği tarafın-
dan finanse edilmiştir.

